

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

LİSANS İSTİS EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**BİREYSEL EMEKLİLİK TERCİHİNE ETKİ EDEN
FAKTÖRLER ve TRABZON ALT BÖLGESİNDE BİR
UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Sevilay KIRAN

Danışman

Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN

RİZE

2021

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında, Sevilay KIRAN tarafından hazırlanan *“Bireysel Emeklilik Tercihine Etki Eden Faktörler ve Trabzon Alt Bölgesinde Bir Uygulama”* başlıklı bu çalışma, 26.03.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Pr. Dr. Alaattin KIZILTAN

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Emrek ÜRKMEZ

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ASLAN

Kabul/Red

___/___/___

İmza

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim ‘‘Bireysel Emeklilik Tercihine Etki Eden Faktörler ve Trabzon Alt Bölgesinde Bir Uygulama’’ konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır. Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

26/03/2021

Sevilay KIRAN

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın oluşturulma aşamasından tamamlanma aşamasına kadar her türlü katkısı ve tavsiyesi ile bana destek olan değerli danışman hocam, Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN'a, değerli jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜRKMEZ'e ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ASLAN'a, görüş ve önerilerini paylaşarak çalışmama destek olan hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Burcu KARTAL'a ve Dr. Öğr. Üyesi Kamer Ilgın ÇAKIROĞLU'na teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca, yapmış olduğum çalışmayı inceleyerek bana önerilerini sunan arkadaşım Aysun KANBEROĞLU'na teşekkür ederim.

Sevilay KIRAN

Rize 2021

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
ÖZET	8
ABSTRACT.....	9
KISALTMALAR.....	10
TABLolar LİSTESİ.....	11
ŞEKİLLER LİSTESİ	13
GİRİŞ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL EMEKLİLİK

1.1. Tüketim ve Gelir Dengesinin Bireyleri Tasarrufa Yönlendiren Etkileri.....	17
1.1.1. Mutlak Gelir Hipotezi	17
1.1.2. Nispi Gelir Hipotezi	18
1.1.3. Yaşam Boyu Gelir Hipotezi	18
1.1.4. Zamanlararası Tüketim Tercihi Hipotezi	19
1.1.5. Ricardo- Barro Hipotezi	19
1.1.6. Sürekli Gelir Hipotezi	20
1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tanımı ve Amaçları.....	20
1.3. Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi	21
1.3.1. Dünya’da Sosyal Güvenlik Sistemi	22
1.3.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi	23
1.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	26
1.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri	30
1.6. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı	31
1.7. Dünya’da uygulanan bireysel Emeklilik sistemleri	34
1.7.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri	34
1.7.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi	34

1.7.1.2. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi	35
1.7.1.3. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi	37
1.7.1.4. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi	38
1.7.1.5. Avustralya Bireysel Emeklilik Sistemi	40
1.7.1.6. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi	41
1.7.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri	42
1.7.2.1. Amerika Bireysel Emeklilik Sistemi	42
1.7.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi	43
1.7.2.3. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi	44
1.7.2.4. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi	45
1.7.2.5. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi	46
1.7.2.6. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi	48

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

2.1. Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sisteminin Literatürüne Kısa Bir Bakış	49
2.2. Bireysel Emeklilik Şirketleri	51
2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kurumsal Yapısı	53
2.3.1. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu(BEDK)	53
2.3.2. Hazine Müsteşarlığı	54
2.3.3. Sermaye Piyasası Kurulu(SPK)	54
2.3.4. Emeklilik Gözetim Merkezi(EGM)	55
2.3.5. Takasbank	57
2.4. Emeklilik Sözleşmesi ve Tarafların Hak ve Yükümlülükleri	58
2.5. Yeni Teşvik Sistemi: Devlet Katkısı	59
2.6. Otomatik Bireysel Emeklilik Sistemi	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER ve

TRABZON ALT BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	63
3.2. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler	65
3.3. Araştırma Yöntemi	66
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	66

3.5. Araştırmanın Varsayım ve Sınırlılıkları	67
3.6. Veri Toplama Aracı	67
3.7. Verilerin Analizi	69
3.8. Araştırma Bulguları	69
3.8.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular	69
3.8.2. Katılımcıların BES'nin Etkinliğinin Belirlenmesi Ölçeğinde Yer Alan Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular	73
3.8.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemlerine İlişkin Bulgular	74
3.8.3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	75
3.8.3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	84
3.8.3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
KAYNAKLAR	97
EKLER.....	103
Ek 1.Anket Soruları.....	103
Ek 2.Etik Kurulu Değerlendirme Raporu	106
ÖZ GEÇMİŞ	107

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İktisat Anabilim Dalı

Tez Türü: Yüksek Lisans

Tezi Danışman: Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN

Hazırlayan: Sevilay KIRAN

Yıl: 2021

Sayfa Sayısı: 107

ÖZET

BİREYSEL EMEKLİLİK TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER VE TRABZON ALT BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

Bu çalışma, Trabzon Alt Bölgesi kapsamında olan Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun ve Ordu illerinde kamu sektöründe çalışan bireylerin, tasarruf ve emeklilik aracı olan Bireysel Emeklilik Sistemi hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Aktif olarak çalışmaya devam eden kamu personellerinin tasarruf eğilimleri, seçtikleri tasarruf araçları ve bu seçimlerde etkili olan faktörler sorgulanmıştır. Araştırma betimsel özelliklere sahip olmakla birlikte, veri toplamak amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Anket kamu sektöründe çalışmakta olan 510 kişiye uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizini yapmak amacıyla SPSS programı kullanılmıştır. Bu veriler üzerinde Frekans Testi, Bağımsız Örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) yapılmıştır. Uygulanan bu analizlerin sonucunda bireysel emeklilik sisteminin tercih edilmesi konusunda cinsiyet, eğitim seviyesi, gelir seviyesi, bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu gibi demografik faktörlerin bir etkisi görülmemiş herhangi bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Bunun yanı sıra yaş ve çalışılan sürenin bireysel emeklilik sistemini tercih etme hususunda anlamlı bir farklılık yarattığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik Sistemi, Bireysel Emeklilik Sistemi, Tasarruf, Risk, Trabzon Alt Bölgesi

Recep Tayyip Erdogan University the Institute of Social Sciences

Department: Economics

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN

Author: Sevilay KIRAN

Year: 2021

Pages:107

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING INDIVIDUAL PENSION PREFERENCE AND AN APPLICATION IN TRABZON SUB-REGION

This thesis was conducted to examine the thoughts on Individual Pension System of the people working in public sector in the provinces of Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun and Ordu in the Trabzon Sub-region. They were questioned on saving tendencies of the current personals, the means of saving they choose and the factors that affect their choices. The method used to collect the data was through descriptive questionnaire. The questions were asked to the total of 510 people working in the public sector. The SPSS program is used to analyze the obtained data and information. Factor Analysis, Frequency Test, Independent Sample T Test and One Way Variance (ANOVA) Analysis were performed on these data. In these analyzes, demographics such as gender, education level, income level, the social security institution affiliated to have no effect on the preference of the individual pension system, and no differentiation was detected. In addition, it was determined that age and working time create a meaningful quotation for preferring the private pension system.

Keywords: Social Security System, Private Pension System, Savings, Risk, Trabzon Son-region

KISALTMALAR

AFP	:Administradoras de Fondos
AFORE	:Administradoras de Fondos de Ahorro Para el Retiro
AOW	:Algemene Ourderdomswet
BAĞKUR	:Esnaf, Zanaatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BEDK	:Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu
BES	:Bireysel Emeklilik Sistemi
CONSAR	:Comision Nacional de Sistemas de Ahora Para el Retiro
EAP	:Economically Active Population
EGM	:Emeklilik Gözetim Merkezi
EPP	:Employment Pension Plans
GRV	:Gesetzliche Rentenversicherung
GSYH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:İnternational Monetary Fund
İLK SAN	:İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Derneği
INFONATİVE	:İnstute del Fondo Nacional de la Vivienda de los Trabajaderos
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development
OYAK	:Ordu Yardımlaşma Kurumu
PAYGO	:Pay As You Go
RRSP	:Registered Retirement Savings Plans
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
SPSS	:Statistical Package for Social Sciences
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	70
Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı	70
Tablo 3. Katılımcıların Öğrenim Seviyesi Değişkenine Göre Dağılımı	70
Tablo 4. Katılımcıların Mesleki Deneyim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	71
Tablo 5. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	71
Tablo 6. Katılımcıların Tasarruflarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Dağılımı	72
Tablo 7. Katılımcıların BES Hakkında Bilgi Sahibi Olmalarına Göre Dağılımı	72
Tablo 8. Katılımcıların BES'nin Etkinliğinin Belirlenmesine Yönelik Hazırlanan Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Ortalama Puanları ...	73
Tablo 9. Katılımcıların Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumuna Göre Dağılımı	75
Tablo 10. Katılımcıların Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumuna İhtiyaçlarını Giderme Durumuna Göre Dağılımı.....	75
Tablo 11. Katılımcıların Yarı Zorunlu BES Öncesi BES Üyeliğine Göre Dağılımı	76
Tablo 12. Katılımcıların Yarı Zorunlu BES Sonrası BES Üyeliğine Göre Dağılımı	76
Tablo 13. Katılımcıların BES'den Ayrılmasına Yönelik Faktörlerin Göre Dağılımı	77
Tablo 14. Katılımcıların BES'ne Aylık Yatırdıkları Para Durumuna Göre Dağılımı	79
Tablo 15. Katılımcıların BES'nde Tasarruf Yapma Nedenlerine Göre Dağılımı	80
Tablo 16. Katılımcıların BES'ne Yönelik Endişelerine Göre Dağılımı	81
Tablo 17. X Kişisinin Ödediği ve Devletten Aldığı Katkıların Dağılımı ..	82

Tablo 18. Y Kişisinin Ödediği ve Devletten Aldığı Katkıların Dağılımı ..	83
Tablo 19. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Analizi	85
Tablo 20. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Yaşlarına Göre Farklılaşma Analizi.....	85
Tablo 21. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Eğitim Düzeylerine Göre Farklılaşma Analizi	86
Tablo 22. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Mesleki Çalışma Sürelerine Göre Farklılaşma Analizi	87
Tablo 23. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Aylık Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Analizi	88
Tablo 24. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumuna Göre Farklılaşma Analizi.....	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılımcıların Yarı Zorunlu BES Öncesi ve Sonrası BES Üyeliğine Devam Etme Durumlarını Gösteren Grafik	77
Şekil 2. Katılımcıların BES’nden Ayrılmalarına Neden Faktörlerin Dağılımını Gösteren Grafik	78
Şekil 3. Katılımcıların BES’nde Tasarruf Yapma Nedenlerini Gösteren Grafik	79
Şekil 4. Katılımcıların BES’ne Aylık Para Yatırma Miktarlarını Gösteren Grafik	81
Şekil 5. Katılımcıların BES’ne Yönelik Endişelerinin Dağılımını Gösteren Grafik	82

GİRİŞ

Bireysel Emeklilik Sistemi, 1975'ten bu yana tüm ülkelerde artmaya başlayan sosyal güvenlik yükünü azaltmak için oluşturulan bir çözüm aracı olmuştur. 1980'lerde, geleneksel düşünce modelini çökertmeye yönelik atılan her adım ekonomik alanda meydana gelen değişim sürecini başlatmış, bu değişim liberalleşme hareketiyle birlikte ivme kazanmıştır. Bu nedenle birçok alanda meydana gelen sorunların azaltılması için liberal politikaya dayanan çözüm odaklı görüşler artmaya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana devam etmekte olan devlet politikaları izlenmiş, 1980'lerden bu yana piyasa mekanizmaları yeniden bütünleşmeye başlamıştır. Buna paralel olarak bireysel inisiyatif sayesinde artan inanç, bireysel kökenli birçok çözüm seçenekleri, yeni oluşturulan ekonomik düzenin en temel mekanizmalarından biri olmuştur.

Demografik ve ekonomik gelişmeler sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini azaltmıştır ve bu, sosyal güvenlik sistemindeki yükü minimize etmek için yeni araçların kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kamu sosyal güvenlik harcamaları milli gelir oranı açısından sürekli artmış ve bu artış ulusal bütçeler üzerinde tehdit edici oranlara ulaşmıştır.

1981'de Şili önderliğinde başlatılan bireysel emeklilik sistemi, daha sonra dünyanın birçok ülkesinde, yerine geçmeden veya mevcut kamu sosyal güvenlik sistemini kaldırmadan, bu sistemi tamamlayan bir etken olarak uygulanmıştır. Şili'nin örnek alınması ile başlayan tamamlayıcı sistem, dağıtım tabanlı uygulamalardan, fonlama tabanlı uygulamalara ve kuşaklar arası dayanışmaya dayalı geleneksel sosyal güvenlik sistemlerinden farklı olarak, bireylerin kendi sistemlerini sağlayabileceği ilkesine dayanan bireysel emeklilik sistemlerine geçişe yol açmıştır. Dünya ülkeleri arasında sistemi uygulama açısından temel fark ise, sistemin zorunlu ya da gönüllü bir temele dayandırılmasıdır.

Birçok ülkede bireysel emeklilik planları sosyal güvenlik sisteminin üçüncü kademesini teşkil etmektedir. Bu sistem herhangi bir iş sözleşmesine, işe, mesleğe, ya da işverene bağlı oluşturulmak zorunda değildir. Öncelikle tertip edilmiş bir sözleşme ile başlatılması, bireyin sözleşme ile kayıt altına alınmış yaşına ve prim sayısına ulaşması ile amacına ulaşmaktadır.

Emeklilik dönemi getirileri toplu olarak veya maaş şeklinde verilebilmekte ve buna ilişkin kurallar kişi ile kurum arasında tespit edilmektedir. Sisteme aktarılan katkı payları kişilerin emeklilik zamanı gelene kadar etkin bir fon yönetimi ile değerlendirilmesi hususu çerçevesinde faaliyet ortaya koymaktadır.

Bireysel emeklilik planları demografik değişikliklere işaret edilerek kamu programlarının, yaşlanan nüfus, genişleyen kayıt dışı ekonomi, düşük emeklilik teminatı, fonların idari ve siyasi yönetimindeki verimsizlik nedeniyle artık baş edemeyeceği iddiasıyla yayılmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi gelişmekte olan ve gelişmiş birçok ülkede uygulanmaktadır. Sistemin uygulanması ülkeler arasında çeşitli boyutlarda farklılık göstermektedir. Bazı durumlarda, bireysel emeklilik hesaplarında biriken varlıklar emeklilik sırasında bireylerin tek gelir kaynağı olabilmektedir.

Kamu sosyal güvenlik sistemi ile bireysel emeklilik planının ekonomide bir arada bulunduğu ülkeler de vardır. Bireysel emeklilik hesabına sahip olmak bazı ülkelerde isteğe bağlıdır, bazılarında ise hükümet tarafından zorunlu tutulmaktadır. Bireylerin sisteme katılımını teşvik etmek için farklı teşvik araçları da bulunmaktadır. Türkiye son zamanlarda gönüllü bireysel emeklilik planına sahip ülkeler grubuna katılmıştır.

Türkiye, sosyal güvenlik sisteminde de reformlar yapmış ve 2003 yılında bireysel olarak yönetilen Bireysel Emeklilik Sistemi'ni uygulamaya koymuştur. Türkiye, sistemin yasal yapısını özellikle 1990'ların sonlarında, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın tavsiyelerine dayanarak değiştirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği'ne katılım süreci, reformları şekillendirmede diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Türkiye'de uygulanan bireysel emeklilik sistemi 2001 yılında 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarrufu ve Yatırım Sistemi Kanunu ("Kanun") ile başlatılmıştır. O zamandan bu yana Kanun birkaç kez değiştirilmiştir. En son

değişiklik, 25 Ağustos 2016 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanmış olan Bireysel Emeklilik Tasarrufu ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ("Değişiklik Kanunu") ile yapılmıştır.

Değişiklik Kanunu, çalışanların refahının artırılması hedefiyle, bireysel emeklilik sistemini birçok Türk çalışan için zorunlu hale getirmiştir. Zorunlu bireysel emeklilik sistemi, ‘Değişiklik Kanunu’ uyarınca 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çalışanlar, bireysel emeklilik sistemine Kanun uyarınca işverenleri tarafından hazırlanan bir emeklilik sözleşmesi ile katılacaktır. İşverenler, zorunlu bireysel emeklilik planları sunmak için Hazine Müsteşarlığı tarafından onaylanan bir emeklilik şirketi ile işbirliği içinde çalışmalıdır. Bu çalışmanın temel amacı, bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemi hakkında düşünce ve davranışlarını gözden geçirmek ve olumlu ya da olumsuz tutumların kökenindeki nedenleri tespit etmektir. Bu doğrultuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konu hakkında teorik çerçeveye ve sistemin uygulandığı ülkelere değinilecektir. İkinci bölümde ise Türkiye’de uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi gözden geçirilecektir. Üçüncü bölümde ise Trabzon alt bölgesinde ‘bireysel emeklilik tercihinin etki eden faktörler’ üzerinde bir analiz yapılacaktır. Bu araştırmanın evreni ve örneklemini, TR90 olarak adlandırılan Trabzon alt bölgesi içerisinde Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu şehirlerinde Kamu kurumlarında çalışan bireyleri kapsayacaktır. Veri toplama aracı olarak pandemi süreci nedeniyle online anket uygulaması yöntemi kullanılacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda analiz yapmak amacıyla SPSS analiz programı kullanılacak ve bu uygulama üzerinde Frekans Testi, Bağımsız Örneklem T Testi ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Testi uygulanarak araştırmanın sonuçlarına ulaşılabilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL EMEKLİLİK

1.1. TÜKETİM VE GELİR DENGESİ HİPOTEZLERİNE GÖRE BİREYLERİN TASARRUF EĞİLİMLERİ

Tüketim ve gelir dengesi geçmişten günümüze kadar üzerinde en çok çalışılan konulardan bir tanesi olmuştur. Bu iki faktörün dengede olması ülke ekonomisi ve hane halkının refahı açısından önem teşkil etmektedir. Bireylerin mal ve hizmetleri kullanmasına “tüketim”, bu tüketim için ödenilen ücrete ise “tüketim harcamaları” denilmektedir (Okcu, 2008: 3-9).

Tüketim harcamaları, ülke ekonomisinin düzeyini belirlemede yardımcı olan en önemli fonksiyonlardan bir tanesidir. GSYH’ nın büyük bir bölümü tüketim harcamaları için kullanılmaktadır. Hane halkının yapmış olduğu tüketim harcamalarının ortalama düzeyi ise ülke ekonomisinin refahını belirlemede önemli bir role sahiptir. II. Dünya Savaş’ından sonra sanayinin gelişimi ile beraber uluslararası ticaret hacmi artış göstermiş, tüketim ve gelir dengesi daha çok önem kazanmıştır. Bu tüketim ve gelir dengesine ek olarak tasarruf kalemi de önem kazanmaya başlamıştır. Bireylerin hangi imkanlara sahip olduğunda ve hangi durumlarda tasarruf yapmaya yöneldiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine bireylerin tüketim davranışlarını, hangi koşullarda tasarruf yaptıklarını incelemek amacıyla birçok teori ortaya çıkmıştır. (Çalmaşur ve Kılıç, 2018: 61).

1.1.1. Mutlak Gelir Hipotezi

Keynes’in 1936’da yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinden yola çıkılarak, insanların harcama eğilimi üzerinde psikolojik yönelimlere vurgu yapan “Mutlak Gelir Teorisi” ortaya çıkmıştır. Mutlak gelir teorisine göre; bireylerin gelir düzeyleri artma eğilimi gösterdiğinde tüketime olan eğilim de artış göstermektedir. Ancak bu artan tüketim eğilimi, gelir düzeyindeki artış oranı kadar çok olmamaktadır. Gelirin arta kalan kısmı tasarruf

olarak değerlendirilmektedir. Tüketimin harcanabilir gelire bağlı olan kısmını gösteren katsayıya ise marjinal tüketim eğilimi denilmektedir. Tüketim, kişilerin gelirlerine oranla doygunluk noktasına ulaştıktan sonra, gelirin bir kısmı tasarruf kalemine aktarılmaya başlar. Gelir, tüketim ve tasarruf arasında paylaşılır. Keynes bu noktada tasarrufların artmasının piyasada durgunluk yaratacağını söylerken, artan tüketim harcamalarının ise piyasayı canlandıracağını vurgulamaktadır (Okcu, 2008: 3-9).

1.1.2. Nispi Gelir Hipotezi

1949 yılında Duesenberry, bireylerin tüketim üzerindeki psikolojik yönelimlerini bu teori ile açıklamaya çalışmıştır. Bireylerin tüketim düzeylerinin birbirinden bağımsız olmadığını, gelir düzeyi artış gösterse bile tüketim düzeyinin yaşanan bölgenin tüketim düzeyi ile aynı oranda olmaya devam edeceğini vurgulamaktadır. Yaşanılan bölgenin nispi gelirinde artış olmadığı sürece bireyin geliri artsa bile tüketim oranı aynı olmaya devam etmektedir. Kişiler artan gelirlerini tasarruf yaparak değerlendirmektedirler. Yaşanılan bölgenin nispi gelirinde ve tüketiminde artış söz konusu olduğunda ise, kişi tüketim eğilimini arttırmaktadır. Bireyin gelirinin azalması sonucunda ise birey ilk etapta bulunduğu refah seviyesinden ödün vermek istememekte, bu nedenle o ana kadar yapmış olduğu tasarruflarını kullanmaya başlamaktadır. Buna ‘‘Mandal Etkisi’’ denilmektedir (Bolat, 2017: 7-9).

1.1.3. Yaşam Boyu Gelir Hipotezi

Modigliani, Ando ve Brumberg tarafından geliştirilen bu hipoteze göre, Keynes’in aksine cari dönemdeki gelir kapasitesini cari dönemde yapılan tüketime dağıtmak yerine, daha uzun vadede bireyin yaşamı boyunca yapacağı tüketim üzerine dağıtmıştır. Tüketim, yaşam boyunca elde edilecek gelire bağlı olmuştur. Kişiler gelir kapasiteleri arttığında tasarruf yapma eğilimini arttırmakta gelir kapasiteleri azaldığında ise yaptıkları tasarrufları kullanmaktadırlar. Bireyler genç yaşlarda kazandıkları gelir ile günlük hayatını karşılayabilmekte ve tasarruf yapmaya çok fazla yönelmemektedir. Bireyler 30 yaşın üstüne çıktıklarında gelir kapasiteleri artar ve bugün vazgeçtikleri harcama kapasitelerinin yaptıkları tasarruf

ile ileride daha fazla fayda elde ettiklerine inandıklarında bugünkü harcama güdüsünden vazgeçmektedir. Bireyler elde ettikleri gelirlerden artı kalan kısmı ömür boyu refah sağlamak amacıyla tasarruflara yönlendirmekte ve emeklilik döneminde de refah seviyesini bu tasarruflar ile sürdürebilmeyi amaçlamaktadır (Bolat, 2017: 16-17).

1.1.4. Zamanlararası Tüketim Tercihi Hipotezi

Bu hipotez 1930 yıllarda Fisher tarafından geliştirilmiştir. Fisher'a göre bireylerin tüketim alışkanlıklarını yönlendiren iki davranış türü bulunmaktadır. Birinci davranış türüne göre kişiler gelecekte yapacakları tüketimleri düşünmeden hareket etmekte ve harcamalarını gelecek planlarından bağımsız olarak yapmaktadır. Bu doğrultuda bu kişiler, bugün sahip oldukları gelirin tamamını tüketebilmekte ve gelirlerinin üzerinde borç yaparak daha fazla tüketim yapabilmektedirler. İkinci davranış türüne göre tüketim eğilimi gösteren bireyler, bugünkü tüketimlerinden vazgeçerek gelecekteki tüketimlerini artırmayı amaç edinmektedirler. Bu doğrultuda bireyler gelirlerinin büyük bir kısmı ile tasarruf yapmaya çalışmaktadırlar. Bu davranış türünde tüketim azalırken tasarruf oranı artmaktadır. Bireylerin ileri zamanda yapacakları harcamalar, tasarruf yaptıkları gelirlerin toplamından ve tasarruf yaptıkları süre içerisinde tasarruf tutarı üzerinden kazandıkları faizlerden oluşmaktadır (Akgül, 2017: 1).

1.1.5. Ricardo- Barro Hipotezi

Ricardo ve Barro tarafından geliştirilmiş bu hipotez, bugün yapılacak olan vergi indirimlerinin kamu borçlanmasını arttırırken özel sektörün servet oranını arttıracağı ve bunun da harcamaları, fiyatları, faizleri arttıracağı genel görüşüne bir ters etki olarak ortaya çıkmıştır. Bu hipotez, kamu açığını finanse etmek için bugün yapılacak olan vergi indirimleri ve borçlanmaların gelecekte yığılan faizlerle birlikte vergi oranlarında artışa sebep olacağı özel kesim tarafından tahmin edilebilmektedir. Bu nedenle Ricardo ve Barro'ya göre, özel kesimin harcamaları ve servet düzeyleri artmayacak, tam aksine gelecekte faizlerinde üstüne eklenerek artacağını düşündükleri vergi ödemelerini yapabilmek için bireyler tasarruflarını arttırma eğilimine gideceklerdir. Bu hipoteze tasarruf eğiliminin negatif etkisinin

ise, gelecekteki vergi tutarları kesin olarak tahmin edilemeyeceğinden dolayı bireylerin fazla tasarruf yapmasından ve bunun etkisi olarak da bireylerin harcamalarının azalması olmaktadır (Çetin, 2005: 67-68).

1.1.6. Sürekli Gelir Hipotezi

Bu hipotez 1957 yılından Friedman tarafından geliştirilmiştir. Friedman yapılan harcamalar ile gelir arasında birbiri ile orantılı bir bağ olduğunu söylemektedir. Yapılan harcamalar sürekli gelire bağlı konumdadır. Gelir ise Friedman tarafından ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi kısa vadeli olan geçici geliri temsil eden maaşlar ve kazanılan ücretlerdir. İkincisi ise tasarruflarla yapılan taşınır ya da taşınmaz yatırımlardan uzun vade boyunca elde edilen geliri temsil eden sürekli gelir olmaktadır. Bunların içinde yapılan harcamaları etkileyen ise sürekli gelir olmaktadır. Bu hipoteze göre tüketim harcamaları her zaman sürekli gelire göre yapılmaktadır. Sürekli ve geçici gelir bireylerin toplam cari gelirini oluşturmaktadır. Ekonomide gerçekleşen dalgalanmalar sürekli geliri değil geçici geliri etkilemektedir. Geçici gelir üzerinde gerçekleşen olumlu ya da olumsuz değişiklikler harcamalar konusunda etkili olmamakta ancak tasarruflar üzerinde etkili olmaktadır. Bireylerin anlık tasarruflarını arttırmakta veya azaltmasına sebep olmaktadır (Eryüzlü ve Sivri, 2010: 91-92).

1.2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN TANIMI VE AMAÇLARI

Sosyal güvenlik, sosyal politikalar çerçevesinde ön plana çıkmış bir kavramdır. Bu nedenle öncelikle sosyal politika kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Sosyal politika kavramı, dar ve geniş olarak iki açıdan tanımlanmaktadır. Dar açıdan sosyal politika, ekonomik açıdan bağımlı ve yetersiz olan insanları sermaye karşısında muhafaza etmek ve mağdur duruma düşmelerini engellemek için devletin devreye girmesi ile sınıflar arasındaki dengeyi koruyan tedbirler alınması olarak tanımlanmaktadır. Geniş açıdan sosyal politika ise toplum içinde çıkarları birbirine zıt olan işçi ve işverenler arasında uzlaşma oluşturmaktan öte, toplumun düzenini koruyacak tüm faaliyetlerle ilgilenmektedir. Sosyal politika, halkın refahı ve barışın tesisi için ekonomik gelişmelerin sınıflar arasında oluşturmaları imkan dahilinde olan orantısızlıkları engellemek amacıyla oluşturulan

tedbirleri içermektedir. Sosyal politikalar genel olarak kamuya aittir ve devletin sosyal devlet statüsünde olabilme ögelerini içerir. Sosyal politikalar, bir taraftan toplumdaki sınıfların ve çıkarların birbiri ile denge halinde olması ihtiyacı duyarken diğer taraftan devletin daha büyük bir kitlede eşitliği ve adaleti elde etmek amacıyla doğmaktadır (Bayraktar ve Karataş, 2016: 72).

İnsanlar, hayatları süresince iradi veya iradeleri haricinde beklenmedik bir şekilde orta çıkan fizyolojik ya da sosyo-ekonomik bir takım olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Bu olumsuzlukların giderilmesi için kişiler üzerinde oluşan olumsuz etkilerin hafifletilmesi ve sonuçların minimize edilmesi gerekmektedir. Bunun yanında bireylerin artan güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması ve huzur içinde bir hayat sürdürebilmesi için cebir olguya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçların giderilmesi için ortaya çıkan sosyal güvenlik, bireylerin geleceğinin sosyo-ekonomik yönlerden güvence altına alınmasını sağlamayı amaçlayan sistem olarak tanımlanmaktadır (Şenkal, 2005: 27).

1.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Günümüzde sosyal hayatı şekillendiren ve yaygın bir biçimde kamu organlarınca tatbik edilen sosyal politikalar, bugünkü manasıyla endüstri inkılabının getirmiş olduğu olumsuz ve ağır çalışma şartları çerçevesinde teşekkül etmiştir. Sosyal hayat içinde, ihtiyaç sahipleri ve muhtaçlar için düzenlenen yardımlaşma çalışmaları, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte kamu organlarının inisiyatifinin dışında gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar endüstri inkılabı ile beraber yerini daha gelişmiş ve sistematik bir şekilde kamu gücüyle gerçekleştirilmiş olan düzenlemelere bırakmıştır.

Günümüze kadar gelen süreçte sosyal politikalar, farklı usullerle sosyal yapıya dönüştürülmüş ve devamlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Başlangıçta dar manada sosyal politikaların ekseninde, emek zümrelerinin yaşam ve çalışma standartlarını geliştirerek yükseltmeyi amaçlayan sosyal güvenliğe yönelik uygulamalar yapılmıştır. Zaman içerisinde sosyal politikaların kapsam ve anlamının daha geniş bir boyut kazanmasıyla birlikte sosyal yapının bütün kesimlerine güvence ve refah dağıtmayı amaçlayan bir yaklaşıma dönüşmüştür.

Aşağıdaki bölümlerde Dünyada ve Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin gelişimi üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Dünya’da Sosyal Güvenlik Sistemi

İnsanlık tarihi süresince tüm insanlar, işsizlik, hastalık, engellilik, ölüm ve yaşlılığın getirdiği olumsuz belirtiler ile karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomi alanında, bu belirtilerin bireylerin ekonomik güvenliğini sarsacak derecede tehdit oluşturduğu söylenmektedir. Eski Yunanlılar için ekonomik güvenlik, zeytinyağı biriktirilerek sağlanmaya çalışılmıştır. Zeytinyağı, çok besleyici ve uzun süre saklanabilmektedir. Bu nedenle Yunan halkı ihtiyaç duydukları zamanlarda kullanmak üzere zeytinyağı stoku yaparak ekonomik güvenliğini sağlamıştır (Martin ve Weaver, 2015: 2-4).

Ortaçağ Avrupa’sında feodal sistem ekonomik güvenliğin temelini oluşturmuştur. Feodal sistemde efendi olan kişiler, mülk üzerinde çalışan kölelerin ekonomik olarak hayatta kalmasından sorumlu olmuşlardır. Feodal beyler, mülkü işletmek için köle kaynağı olduğu sürece ekonomik güvenceye sahip olmuşlardır. Köleler ise yalnızca emek vermeye uygun oldukları sürece ekonomik güvenliğe sahip olmuşlardır (Martin ve Weaver, 2015: 2-4).

Aile üyeleri ve akrabalar birbirlerine karşı sosyal yardımlaşma hususunda daima bir dereceye kadar sorumluluk hissetmişlerdir. Bu sorumluluk derecesi ailenin yararlanabileceği kaynaklar olduğu ölçüde değişmiştir. Özellikle yaşlılar ve sakat olan insanlar için bu kaynaklar ekonomik güvenlik niteliği taşımıştır. Toprağın kendisi, ona sahip olan veya çiftliklerde yaşayanlar için önemli bir ekonomik güvenlik biçimi olmuştur. Toplumlar, ekonomik ve sosyal karmaşıklık içinde büyümüş, yalıtılmış çiftlikler şehirlere ve köylere yol açılmasına neden olmuş ve bunun sonucunda da Avrupa’da ekonomik güvenliğini korumaya çalışan çeşitli türden resmi örgütler gelişmeye başlamıştır (Ball, 1985: 16-18).

Muhtemelen bu kuruluşların başlangıç dönemleri Ortaçağ’da tüccarlar veya zanaatkarlar tarafından kurulan loncalardan oluşmaktadır. Ortak bir ticareti veya işi olan bireyler, karşılıklı yardım toplumlarına veya loncalara bağlanmıştır. Bu loncalar üretimi ve istihdamı düzenlemiş ayrıca üyelerine yoksulluk veya hastalık zamanlarında mali yardımda bulunmuştur. Aynı zamanda loncalar bir üye

öldüğünde masrafların karşılanmasına yardımcı olacak katkılar da dahil olmak üzere bir dizi fayda sağlamıştır (Martin ve Weaver, 2015: 2-4).

Loncaların geleneğinden dostluk temelinde çalışan topluluklar ortaya çıkmıştır. Bu topluluklar, 16. yüzyılda İngiltere’de görünmeye başlamıştır. Yine ortak bir ticaret ya da iş etrafında örgütlenen dostane topluluklar, modern sendikaların öncüleri olmuşlardır. Loncalar tarafından sağlanan ekonomik güvenlik türlerine ek olarak, topluluklar ve bazı sendikalar üyelerine aktüeryal temelli hayat sigortası sağlama uygulamasına başlamıştır. Bu topluluklar, Sanayi Devrimi’nin ardından hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır (Koitz, 1997: 98-102).

Sanayi İnkılabından sonra sanayileşmiş devletlerde ortaya çıkan işsizlik ve buna bağlı bir şekilde oluşan yoksulluk gibi sosyal problemlerin çözülmesi için geliştirilen sosyal politika anlayışı, zaman içinde Avrupa’da insan hakları kavramında yaşanan gelişmelere paralel bir şekilde kavramsallaşmıştır (Martin ve Weaver, 2015: 2-4).

II. Dünya savaşından sonra, savaşın insanlar üzerinde bıraktığı olumsuzlukların giderilebilmesi ve savaş sonunda yükselişe geçen komünist akımların sosyal bir taban bulamaması için Avrupa ve Amerika’da sosyal dengeyi kuracak bir takım ekonomik önlemler arayışına girilmiştir. Kapitalizmin getirdiği olumsuzlukları azaltabilmek için girilen bu arayışlar sosyal politika, sosyal devlet, refah devleti gibi kavramları ön plana çıkarmıştır (Şenkal, 2005: 27).

Dünyanın ilk Sosyal Güvenlik Emeklilik Programı, Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck tarafından tasarlanmış ve 1889’da Almanya’da yürürlüğe girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1930’larda yaşanan ‘’Büyük Bunalım’’ ülkenin ekonomik yaşamında bir krizi tetiklemiştir. Sosyal Güvenlik Kanunu bu çerçevede ortaya çıkmıştır. 1880’lerin başlarında Almanya, hastalık, doğum ve yaşlılık ödeneği sağlayan bir sosyal sigorta programı (işçilerin katkılarını gerektiren) oluşturmuştur (Koray, 2007: 27).

1.3.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi

Emeklilik, sosyal güvenlik hizmetinin önemli bir parçasıdır ve güvenlik sistemi kapsamındaki çalışanlar için bir güvenlik ağı sağlamaktadır. Yaşlılık yoksulluğunun riskini azaltmak ve emeklilik sırasında yaşam standartlarını

korumak ve yaşam boyu sorunsuz gelir akışını sağlamak amacıyla oluşturulan bir mekanizmadır. Karşılıklı yardımlaşma düşüncesinin bir tezahürü olan sosyal yardım ve sosyal güvenlik sisteminin temelini, aile bireyleri arasında dayanışma, meslek örgütleri bünyesinde dayanışma ya da manevi değerler çerçevesinde yapılan dayanışma faaliyetleri oluşturmaktadır. Osmanlılar döneminde ahilik ve lonca teşkilatları sosyal yardımlaşmanın gerçekleştiği en önemli sosyal yardımlaşma müesseseleri olmuştur. Bunlardan biri olan Ahilik müessesesi basit bir meslek örgütü olmaktan öteye, savunduğu manevi ilkelerle topluma yön verme yeteneğine de sahip olmuştur (Tunaya, 1982: 129-130).

Aynı şekilde bu teşkilatların sosyal yardım ve hizmet yönü de görülmektedir. Ahilik, telkin ettiği sosyal dayanışma ruhuyla, devletin hiçbir etkisi ve yardımına gerek duymadan sosyal yardım hizmetlerini yürütmüştür. Bunlar arasında Ahilerin kadınlardan oluşan topluluğu yalnızca kendi mesleklerinde çalışmakla kalmamış, yetim ve kimsesiz genç kızları himaye ederek onların eğitimlerine, ev sahip olmalarına da katkı sağlamıştır (Turan ve Gümüş, 2015: 601).

Osmanlı Devleti'nde vakıf müesseseleri de sosyal yardım hizmetlerin yürütüldüğü diğer kurumlardır. Avrupa'da sosyal devlet anlayışında yaşanan gelişmeler Osmanlı'da da etkisini göstermiş, 1876'da Anayasanın ilanı ile sosyal devlet anlayışında önemli bir adım atılmıştır (Tunaya, 1982: 129-130).

Tarihsel olarak, ihtiyacı olan insanlara geçim sağlamak, zorunlu olarak hükümet müdahalesi gerektiren bir alan olarak görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu konu geleneksel olarak hayır kurumları (vakıflar) aracılığıyla ele alınmıştır. Bu vakıflara Osmanlı sultanları, imparatorluk ailesinin üyeleri ve yüksek devlet memurları tarafından büyük gelirler kazandırılmıştır. Çoğunlukla kentsel alanlarda yoksulların ihtiyaçlarına cevap verilmiştir. Bu hayır kurumu geleneği, günümüzde Türkiye'nin kamu politikalarında ve sosyal yardım konusundaki politikalarında da son derece etkili olmuştur (Türkoğlu, 2013: 292).

19. yüzyılda, devletin ve yardım kuruluşlarının muhtaçların bakımındaki rolü değişmeye başlamıştır. Modernleşme ve merkezileşme hedeflerinin bir parçası olarak Osmanlı İmparatorluğu Vakıflar Bakanlığı, vakıflar için merkezi bir yönetim kurmuştur. Tarihçiler, devlet idaresi altına girdikten sonra, hayır kurumlarının on

dokuzuncu yüzyıl boyunca göreceli bağımsızlıklarını ve ihtiyaç sahiplerine bakma kapasitelerini kaybettiklerini iddia etmişlerdir (Özbek, 2006: 8).

Bu gelişmelerden dolayı aynı zamanda, devlet idaresi yoksulların bakımında daha aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu konudaki önemli politikalarından biri ‘‘muhtacin maaşı’’ olmuştur. Başlangıçta bu politikanın yasalar veya yönetmelikler açısından temeli olmamasına rağmen, bu politika kapsamında devletin ihtiyacı olan kişilere düzenli ödemeler yaptığı görülmüştür (Özbek, 2006: 8).

Bununla birlikte, Osmanlı’nın ilk dönemlerinde lonca ve Ahilik kurumları vasıtasıyla yürütülen sosyal yardım gibi sosyal güvenlik hizmetleri de Osmanlı Devletinin son dönemlerinde kurumsallaşma sürecine girmiştir. İlk kez bu zamanlarda yardımlaşma amacıyla vergiler alınmaya başlamıştır. Tanzimat’ın ilanından sonra Batı’da sosyal güvenlik sisteminde yaşanan gelişmelerinde etkisiyle emeklilik ve yardımlaşma sandıklarıyla ilgili ilk düzenlemeler yapılmıştır. Bu hususta Mithat Paşa’nın Tuna Vilayeti Valiliği döneminde yaptığı çalışmalardan elde edilen başarı örnek alınarak, Osmanlı’nın tamamına bu düzenlemeler uygulanmak istenmiştir (Buğra, 2008: 12-14).

1865’de Dilaver Paşa kanunnamesi kabul görmüş ve bunun sonucunda da 1866’da Askeri Tekaüt Sandığı kurulmuştur. Devam eden süreçte ise 1881’de Sivil Memurlar Emekli Sandığı kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında ise, Darüşşafaka, Darülaceze, Darüleytam ve Hilali Ahmer Cemiyeti (Kızılay) gibi sosyal yardımı sağlayan kuruluşlar faaliyet göstermeye başlamıştır. Osmanlı’nın bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk yıllarda sosyal güvenlik alanındaki çalışmalar rejimin kendini ikame etme sürecinde ihmal edilmiştir (Fişek, 2007: 335-337).

1936’da 3008 sayılı iş kanunu yayınlanıncaya kadar Sosyal güvenlik açısından detaylı bir düzenlenmeye gidilmemiştir. Türkiye’de sosyal sigortalar alanında ilk düzenleme 27.06.1945 tarihinde ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ile yapılmıştır. 1946’dan sonra çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti döneminde gelen dış yardımlarla makineleşmede atılan adımlar, köyden kente göçü hızlandırmıştır (Özbek, 2006: 10-12).

Bu dönemde kentlerde işçi sınıfları oluşmaya başlamıştır. 1951’de kademeli bir şekilde gelişecek olan asgari ücret uygulamaları hayata geçirilmiştir. Dünyada esen liberal akımların tesiriyle gelişen sosyal refah devleti anlayışı örnek alınarak, Demokrat Parti iktidarında sosyal refah yardımı yaklaşımı hayata geçirilmek istenmiştir. Bu bağlamda 1959’da Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde temelleri atılan sosyal güvenlik kavramı, Avrupa’da yapılan refah rejimlerindeki gelişmelerle şekillenmiş, 1980’lerde dünya genelinde meydana gelen neoliberal paradigmaya paralel olarak, rejim özellikle son yıllarda pazar odaklı bir yapıya doğru değişmeye başlamıştır (Türkoğlu, 2013: 292).

1.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Birçok ülkede bireysel emeklilik planları sosyal güvenlik sisteminin üçüncü ayağını teşkil etmektedir. Herhangi bir iş sözleşmesine, işe, mesleğe, ya da işverene bağlantılı olmayan bu sistemin öncelikle tertip edilmiş bir sözleşme ile başlatılması, bireyin sözleşme ile kayıt altına alınmış yaşına ve prim sayısına ulaşması ile amacına ulaşmaktadır. Emeklilik dönemi getirileri toplu olarak veya maaş şeklinde verilebilir ve buna bağlı şartlar kişi ile kurum arasında tespit edilmektedir. Sisteme aktarılan katkı paylarının bireyin emeklilik zamanı gelene kadar etkili fon kaynaklarında değer kazanması hususunda çalışmalar ortaya koymaktadır (Apak ve Taşcıyan, 2010: 123-124).

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), devletin zorunlu emeklilik sistemlerine ek bir şekilde, kişinin iradesi ile emeklilik sürecindeki gelirini yükseltmek maksadıyla iştirak edebileceği, özel şirketlerce idare edilen bir sistem şeklinde tanımlaması yapılabilmektedir. Sistemin temeli, bireylerin üretken oldukları süreçlerde tasarruf oluşturmalarına dayanmaktadır (Kızılgeçit, 2014: 18).

Bireyler, kendi istekleri ile gelirlerinin bir bölümünü bir anlaşmaya vardıkları kurumsal yapıya aktararak birikimlerini oluşturmakta, sözleşme koşullarını hayata geçirmekte ve neticesinde emeklilik ismi verilen süreç için gerekli olan ek bir gelir oluşturma imkanına sahip olmaktadır. Bireysel Emeklilik Sistemi bireylerin çalışıp çalışmaması ile ilgilenmemektedir. Bireysel emeklilik sistemlerinde bireyler emekli olma hakkını kazandığında, aktif bir şekilde çalışma

yaşamını sürdürmeye devam ediyor olabilir veya bunun çok öncesinde emekliye ayrılmış olabilmektedir (Kızılgeçit, 2014: 18).

Topluluk yaşam tarzı, risklerle karşılaştıklarında başkalarının bireyleri desteklemesini gerektirir. Bu dayanışma sosyal güvenlik tabanını kurmakta ve yıllarca sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Sosyal güvenliğin asıl işlevi, insanların gelecek için güçlü bir güven duygusunu hissetmelerini sağlamaktır. İyi kurulmuş sosyal adaletin sağlanması, yoksulları asgari yaşam standardı için desteklemek ve yoksullukla mücadele etmekten geçmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin iyi işleyişi, iyi dengelenmiş finansman gerektirmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı için iki temel finansman tekniği bulunmaktadır. Bunlar; dağıtım sistemi ve finansman sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Dağıtım sistemi “kullandıkça öde” kavramı olarak da bilinmektedir. Finansman tekniğinde, cari gelir cari harcamalara gitmekte, bu nedenle gelecekte emekli olacak insanların ihtiyaçlarını finanse etmek için fazladan tasarruf kalmamaktadır. Dağıtım sisteminde ise, emekli sayısının çalışan insanlara oranının artması ödeme güçlükleri yaratmaktadır. Birçok ülkede nüfusun yaşlanma eğilimi göstermesi ödeme güçlüğü üzerinde büyük bir tehtit oluşturmaktadır (Ercan ve Gökçe, 1998: 42).

Gelişmiş ve gelişmeye devam eden ülkelere ait sosyal güvenlik rejimlerinde; kararsız aktif-pasif denge, sağlık hizmet maliyetlerinin artması, ekonomik istikrarsızlık, enflasyon, işsizlik, sigortasız işçi işe alma vb. çok sayıda sorun baş göstermektedir. Bu tür istenmeyen ekonomik ve sosyal gelişmeler emeklilik hizmetlerinin azalmasına ve devletin bütçelerinden ek katkı sağlamaya zorlanmasına, sigorta primini ve emeklilik yaşının arttırmasına sebep olmaktadır. (Erol ve Yıldırım, 2004: 85).

Bu sonuçlar, hükümet yetkilileri tarafından yönetilen tatmin edici ve verimsiz sosyal güvenlik sisteminin gerçekliğini yansıtmaktadır. Dünyanın dört bir yanında birçok ülke, sosyal güvenlik sisteminde IMF(Dünya Bankası)’nin ve OECD(Organisation for Economic Co-operation and Development)’nin bu konudaki dikkatlerini çekmesine neden olan ciddi sorunlar yaşamaktadır. IMF (1987) ve OECD (1988) tarafından yayınlanan araştırma raporları kamu sosyal güvenlik sistemlerinin yerel milletvekilleri tarafından reforme edilmesi gerektiğini belirtmektedir. 1994 yılında Dünya Bankası, dünya toplumlarına demokratik ve

liberal finansman sisteminin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi gerektiği hususunu ilan etmiştir (Erol ve Yıldırım, 2004: 85).

Dünya Bankası'nın raporunda önerilen emeklilik programı üç katmanlı bir yapıya sahiptir. Özünde, her işçi için tanımlanmış bir katkı ya da tamamen finanse edilmiş zorunlu bireysel emeklilik planı bulunmaktadır. Bu, yaşlılık yoksulluğunu hafifletmenin ve çok sayıda riske karşı birlikte sigortalamanın “sınırlı nesnesiyle” mütevazı büyüklükte bir kamu emeklilik planı ile desteklenmesi hususudur. Bu sistemin üçüncü katmanı, yaşlılıklarında daha fazla gelir veya sigorta isteyenler için gönüllü bir mesleki veya kişisel tasarruf planından oluşmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde, bireyler aktif çalışma süreleri boyunca kazançlarını kaydeder ve emeklilik sonrası dönemde daha iyi bir yaşam elde etmek veya yaşam standartlarının düşüşünü önlemek için kazançlarını uzun vadeli finansal varlıklara yatırırlar (Ercan ve Gökçe, 1998: 42).

Gönüllü olmak, etkin finansman ve profesyonel fon yönetimi, bireysel emeklilik sisteminin en önemli dayanak noktalarıdır. 2000 yılının başından bugüne, çok katmanlı emeklilik sistemi ilerlemekte ve tüm dünyaya yayılmaktadır. 1985 yılında 5'ten az ülkede çok kademeli emeklilik sistemi hayata geçirilmiştir. 2000'de 20'den fazla ülkede çok kademeli emeklilik sistemi vardır ve 30'dan fazla ülkenin 2010 yılına kadar çok kademeli emeklilik sistemine sahip olacağı tahmin edilmiştir. Mevcut tek kademeli emeklilik sisteminin yetersiz olması ve sistem etkinliğinin bozulması, bireysel emeklilik sistemini uygulayacağı öngörülen sayıda ülkeyi artırma eğilimindedir. Bu nedenle bireysel emeklilik sistemine sahip olmak, teşvikleri yeni finansal araçlara iten emeklilik fonları yaratır. Bu finansal yenilikler sermaye piyasalarının ve ekonominin bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olmaktadır (Ay ve Çakıcı, 2002: 58).

Türkiye'de çalışanlar, kamu otoritelerinin yönetimi ve gözetimi altında zorunlu kamu sosyal güvenlik kurumlarına kayıt yaptırmak zorundadır. Mevcut sosyal güvenlik kurumlarına ek olarak, Türkiye'de dul, yetim ve özürlü insanlar için bazı sosyal güvenlik tamamlayıcı programları bulunmaktadır. Ayrıca, uzmanlaşmış grup tarafından düzenlenen bazı sendikalar ve bireysel emeklilik fonları hali hazırda bulunan sosyal güvenlik sisteminin eksik kısmını desteklemeye ve doldurmaya çalışmaktadır. Örneğin, Amele Birliği (İşçi Sendikası), ILKSAN

(İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Derneği) ve silahlı kuvvetler yardımlaşma fonu olan OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) iyi örneklerdir. Ancak tüm sosyal güvenlik sistemi düşünüldüğünde bunlar yeterli olmamıştır (Uğur, 2004: 173).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile doğrudan ilgili olan Amele Birliği 1921 yılında Zonguldak'ta kurulmuştur. Yönetim, işletme ve kontroller kendi yazılı düzenlemeleri ile yapılmaktadır. Amele Birliği, mali, kabul ve yasal özerkliğine sahiptir. Bu sosyal güvenlik kurumunun amacı Zonguldak ve Ereğli bölgesindeki kömür madenciliği işçilerini desteklemektir. İLKSAN, 1943' te Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Genel Müdürlük olarak kurulmuş bir sosyal güvenlik kurumudur. İlköğretim öğretmenleri için kurulan bu kuruma üye olmak isteğe bağlı değildir. Amacı, üyelerine nakit sağlamak, sosyal tesisler ve öğretmenlerin barınmalarını sağlamak ve bazı yollarla satın alma gücünü artırmaktır (Apak ve Taşcıyan, 2010:123-124).

Bilindiği gibi, neredeyse tüm gelişmiş ülkelerin üç kademedan oluşan sosyal güvenlik sistemleri vardır. Türkiye, Avrupa Birliği'ne gelişmeye devam eden ve gelişimini tamamlamış ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini uyarlamaya çalışan aday bir ülkedir. Ağustos 1999'da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı "Bireysel Emeklilik Komisyonu" oluşturulmuştur. 16 Mayıs 2000' de TBMM'ye "Bireysel Emeklilik Tasarrufları ve Yatırım Sistemi Tasarısı" gönderilmiştir. Bu, Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi açısından atılan ilk resmi adım olmuştur (Uğur, 2004: 173).

"Bireysel Emeklilik Tasarrufları ve Yatırım Sistemi Tasarısı" Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Nihai kanun 28 Mart 2001 yılında kabul edilmiş ve 7 Nisan 2001 yılında resmi gazetede yayınlanmıştır. Kanun 7 Ekim 2001'de yürürlüğe girmiştir. Kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayan Bireysel Emeklilik Sistemi, emekli için ek gelir yoluyla refahı artırmak ve uzun süreli olması nedeniyle ekonomik kalkınmaya ve istihdam olanaklarına katkıda bulunmak amacıyla 27 Ekim 2003' de yürürlüğe girmiştir (Uğur, 2004: 173).

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin 2003 yılında uygulanmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bağ- Kur (Esnaf ve Zanaatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Güvenlik Kurumu), SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu) ve Emekli Sandığı sosyal güvenlik kurumları üyelerine yeterli memnuniyet sağlamamakta ve çoğu zaman hazine departmanı harcamalarını finanse etmek için kullanılmaktadır. Doğum oranının büyümesi zamanla göreceli olarak azalsa da, buna oranla insan ömrü uzamaktadır. Bugünün genç nüfusu gelecekte emekli olacak, bu da yaşlılık bağımlılık oranlarının (yüzde 65 + / 15-64) artacağı anlamına geliyor. Şu anda aktif pasif oran üzerinde bir denge vardır, gelecekte yaşlanan nüfus aktif pasif oran üzerindeki dengeyi derinden yok edecektir. Tüm bu sorunlar Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemini başlatma hususunda baskı yaratmıştır. Ayrıca Bireysel Emeklilik Sisteminin uygulanması bireysel emeklilik fonlarının oluşmasına neden olmuştur. Emeklilik fonlarının değerleri ve hesap sahiplerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu gelişmelerin Türkiye’deki sermaye piyasası üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bireysel Emeklilik Sisteminin temel hedefleri, mevcut sosyal güvenlik sistemi için önemli bir tamamlayıcı rol oynamaktır (Uğur, 2004: 16).

Ayrıca Bireysel Emeklilik Sistemi, emeklilik sonrası dönemde daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için maddi imkanlarını arttırmayı isteyen bireyleri daha fazla para biriktirme ve uzun vadeli sermaye piyasası araçlarına yatırım yapma konusunda motive etmektedir. Özellikle bireysel emeklilik fonları, bir bütün olarak ekonomi için köklü bir uzun vadeli sermaye kaynağı olarak görülmektedir. Bireysel emeklilik fonları ekonomik büyümeye yardımcı olmakta ve işsizlik oranını düşürmektedir (Apak ve Taşçıyan, 2010: 123-124).

1.5. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Genel olarak Bireysel emeklilik sistemi, bireylerin gönüllü olması esasına dayanarak düzenlenmiş olup bu bağlamda uygulanmaktadır. Bireylerin emeklilik sürecini kendisinin planlayabilmesi açısından Bireysel Emeklilik Sistemi, bazı özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin bir kısmı aşağıda belirtildiği gibidir (Can, 2010: 140; Bağcı, 2006: 38);

- ✓ BES' te yapılmış olan tasarrufların değerlendirilmesi emeklilik yatırım fonlarınca gerçekleştirilmektedir. Bu fonlar, emeklilik şirketleri tarafından ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kapsamında yönlendirilmektedir
- ✓ Sistemin içindeki fonlar, üçüncü şahıslara haczedilemez, teminat olarak verilemez, iflas işlemlerine dahil olamaz veya rehin edilemez.
- ✓ Birikimlere, emeklilik şirketleri ile sözleşme yapan portföy yönetim şirketleri bünyesinde çalışan portföy uzmanları tarafından yön verilmektedir. Bireyler birikimlerini internet, banka kartı, telefon, vb. elektronik yöntemlerle sürekli bir şekilde izleme olanağı bulmaktadır. Ayrıca ilave olarak bireylerin hesaplarına ait bilgilerini emeklilik şirketleri yazılı bir şekilde bireylerin mevcut adreslerine gönderebilmektedir.
- ✓ BES' e katılım kişilerin isteğine bağlıdır. Ancak bir takım ülkelerde bu özellik farklılık arz edebilmektedir. Mesela; Polonya, Macaristan ve Şili gibi devletlerde bu durum farklıdır. Genel olarak ev hanımları, serbest çalışanlar, herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan bireyler de BES' e katılabilmektedir.
- ✓ BES' e iştirak eden kişinin, emekli olabilmesi için en az 10 yıl boyunca ödeme yapması gerekmektedir. 10 yılın sonunda kişi, sisteme yaptığı yatırımlarının hepsini toplu alma hakkına da sahiptir.
- ✓ Kamu emeklilik sisteminin sunmuş olduğu gelire Bireysel emeklilik sistemi, alternatif bir şekilde gelir sağlamayı hedeflemektedir.

1.6. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ YAPISI

Türkiye'de bireysel emekliliğe 18 yaşını tamamlamış olan bütün bireyler istedikleri zaman dahil olabilmek hakkına sahiptirler. Bireyler ile bireysel emeklilik şirketinin sözleşme imzalaması sisteme yatırım yapmak için ön şartı teşkil etmektedir. Bireylerin sisteme üye olması için öncelikli bir şekilde tercihte bulunduğu bireysel emeklilik şirketlerinden birisine başvuruda bulunması gerekmektedir (Yıldırım, 2011: 61).

Kendilerine başvuruda bulunan yatırımcılara emeklilik şirketleri uygun olan fonlar konusunda tavsiyede bulunarak emeklilik planları ile ilgili olarak bilgi vermektedir. Sisteme giriş yapabilmek için bireysel emeklilik sözleşmesini imzalamak isteyen katılımcının, gerekli olan bilgi formunu, kesintiler, fon çeşitleri,

emeklilik planı, emeklilik sözleşmesinin taraflarına yönelik bilgileri kapsayan teklif formu ile katkı payı tutarını belirten belgeleri ilgili sözleşmenin işaret ettiği şekilde doldurarak imzalamaları gerekmektedir. Teklif formunun imzalanması ile birlikte 30 gün tamamlandıktan sonra bireysel emeklilik sözleşmesi yürürlüğe girmektedir (EGM, 2019).

Emeklilik sözleşmesinin yürürlük kazanmasından sonra yatırımcının her zaman vazgeçme hakkı bulunmaktadır. Vazgeçme hakkını kullanmak isteyen yatırımcılardan, giriş aidatı da içinde bulunmak üzere herhangi bir kesintiye gidilmemekte ve eğer varsa fon getirileri de içine alacak bir şekilde yatırımcılara ödenmektedir (Yıldırım, 2011: 61).

Grup sözleşmesine iştirak eden yatırımcı açısından aylık ödenmesi gerekli olan minimum oran, içinde bulunulan ayın brüt asgari ücret miktarının %3'ü biçiminde yatırımcıların elde etmiş oldukları maaşlarından karşılanmaktadır. BES'e otomatik bir şekilde katılanlar için ödenen katkı paylarının, senelik devlet katkısının miktarı %25'ini oluşturmakta, iki aylık vazgeçme müddeti neticesinde bireysel emeklilik sisteminde devam etmesi halinde, bir defa olmak kaydıyla tüm yatırımcılara 1000 TL tutarında teşvik ismi adı altında devlet katkısı sunulmaktadır. En az 10 yıllık gelir sigortası alarak emeklilik hakkını da kullanmak istemeleri halinde, yapmış oldukları birikimlerinin %5'i tutarında devlet katkısı sağlanmaktadır (EGM, 2019).

Gönüllülük esasında işleyen BES'ler için yatırımcıların emeklilik yatırım fonlarını, bireysel emeklilik şirketleri, yatırımcıların ekonomik durumu ile tespit edilen fonda meydana gelecek olan giderin hesaplanması yoluyla aylık en düşük katkı payı tutarı oluşturulmaktadır. Yatırımcının her ay ödemesi gerekli olan minimum katkı payının üst seviyesinde gerçekleştirilecek olan bir ödeme, bütünü ile kişilerin gelir düzeylerine göre tespit edilmektedir. Bu noktada üzerinde durulması gerekli olan husus, iştirakçinin yararlanacağı yıllık devlet katkı payının toplam tutarına sınırlandırma getirilmiş olmasıdır. İçinde bulunulan senenin 12 aylık brüt asgari ücretlerin toplam tutarının % 25'i, senelik devlet katkısı tutarını geçmemektedir (EGM, 2019).

Bireysel emeklilik sistemine yatırımcıların iştirak etmesi sürecinde veya bireysel emeklilik hesaplarını yeniden açtırması halinde, yatırımcılardan ya da

yatırımcılara finans açısından destek sağlayan işyeri ya da kurumdan, teklif belgesinin onaylanmış olduğu tarihte geçerli olan aylık asgari ücretin yarısından fazla olmayacak biçimde giriş ücreti tahsil edilmektedir. Bireysel emeklilik işletmeleri, günlük en yüksek %0,01 oranında üyelerinin fondaki net varlık değeri üstünden fon işletim gideri kesintisi ve en fazla %8 oranında BES hesabına yapılmış olan katkı paylarının üstünden yönetim gideri kesintisi gerçekleştirmektedir (EGM, 2019).

Bireysel emeklilik şirketleri vasıtasıyla kişilerden alınacak olan katkı payı ödemeleri, kesintiler yapıldıktan sonra emeklilik yatırım fonları içine dahil edilmektedir. Bununla birlikte yatırımcılar, gerçekleştirecekleri tasarrufların değerlendirilebileceği fonu veya fonları, karşılaşma ihtimali bulunan beklentiler ve riskler çerçevesinde belirleyebilmektedir. Uzmanlaşmış kişiler vasıtasıyla Bireysel Emeklilik şirketlerinin kontrolündeki bu fonlar hazırlanarak, yatırımcılara kar garantileri verilmemektedir. Şirket varlıklardan ayrı bir şekilde fon portföyündeki varlıklar Takasbank katında saklanmaktadır. İştirakçilerin sahip bulundukları pay adedi katılımcıların erişebileceği biçimde ve Takasbank nezdinde katılımcı bazında takip edilmektedir (Buluş, 2020: 43-7).

BES' de yatırımcıların emeklilik hakkı kazanabilmeleri için, emeklilik sistemine giriş yapmalarından başlayarak 10 sene süresince ve 56 yaşına kadar emeklilik sisteminde yatırımcı olarak ödenmesi gerekli olan katkı paylarını ödemiş olmaları gerekmektedir. Bu konuda başka bir husus ise, sonraki bir tarihte de yatırımcılar sahip bulunduğu emeklilik hakkını kullanma hakkına sahip olabilmektedir. Bununla birlikte yatırımcılar emeklilik sistemlerinde çok daha fazla emeklilik sözleşmesine sahiplerse, kabul edilmiş olan emeklilik hakkını tüm sözleşmelerinden hak etmesi için bütün sözleşmelerinden emeklilik hakkını kazanmayı talep etmesi ve bu hakkı minimum bir sözleşmesi üzerinden kabul görmüş olması gerekmektedir. Emeklilik hakkını elde etmiş olan yatırımcılar, hesaplarındaki tasarrufun bir kısmının veya tamamının bir sefere mahsus ödemesini talep edebilirler. Bununla birlikte, yatırımcılar tasarrufunun bir kısmını veya hepsini yıllık gelir sigortalarına geçirilmesini belirterek yapılacak sözleşme sonucunda, kendilerine ömür boyu ya da belirli bir süre maaş bağlanması isteyebilmektedirler. Bunun yanında, tercih edilen geri ödeme planı çerçevesinde

tasarrufunu emeklilik şirketinden aşamalar halinde alma seçeneği de bulunmaktadır. Bir kişinin birden fazla BES yaptırmaması halinde ise %25’lik devlet teşviki hesaplar arasında paylaştırılır (EGM, 2019).

1.7. DÜNYA’DA UYGULANAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMLERİ

Bireysel Emeklilik Sistemi, kişilerin emeklilikte daha refah yaşam sürmelerine izin vererek, kazançlı bir şekilde istihdam edildiklerinde sahip oldukları yaşam standartlarını koruyabilmeleri ve ek masraflar alabilmeleri için sosyal güvenlik sistemlerini desteklemek için kurulan bir sistemdir. Bu sistemin emeklilik gelirlerinin sağlanmasındaki rolü, geçtiğimiz yirmi yılda, birçok ülkenin sürdürülemez gider ödeneklerini azaltma çabalarını yansıtarak önemli ölçüde artış göstermektedir.

Özel emeklilik geliri sağlanmasının rolü, bireysel emeklilik planları olan ülkelerde ve sistemik emeklilik reformunun bir parçası olarak zorunlu uygulanan ülkelerde görülebilmektedir. Dünya genelinde, emeklilik sistemleri ve reformları, hedefleri değiştirerek, reform ihtiyaçlarını değiştirerek ve değişen bir olanak sağlayan ortam tarafından sürekli olarak değişmektedir. Aşağıdaki bölümde dünyada uygulanan bireysel emeklilik sistemleri hakkında bilgi verilecektir.

1.7.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

BES zorunlu bir sistem olarak genelde Doğu Avrupa ve Güney Amerika’ da ki ülkelerde tatbik edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler olması, bu ülkelerin ortak özelliği olmaktadır. Bu ülkelerde yaşanmakta olan ekonomik krizler sosyal güvenlik alanında da krizler oluşmasına neden olmaktadır. Özel emeklilik sistemlerinin kurulması ile genel ekonomik krizlerin azalacağı öngörülmektedir. Aşağıdaki bölümde zorunluluk koşulu içeren bireysel emeklilik sistemleri üzerinde durulacaktır.

1.7.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi

Yaklaşık 18 milyonluk bir nüfusa ve EAP (Economically Active Population)’si yaklaşık 8.5 milyon olan bir ülke olan Şili, emeklilik

özellemştirmesinde bir öncü olmuş ve 1981 reformu ile hem Dünya Bankası'na hem de diğler ölkelere benzer politikalar önerme ve bu politikaları uygulama konusunda ilham vermiştir. 1924 ve 1970'lerin başında, Şili'deki emeklilik hükmü benzersiz bir biçimde geliştirilmiş, gittikçe öde sistemi olan PAYGO (Pay As You Go) tarafından finanse edilen bir ortak fon sistemi etrafında yapılandırılmıştır. 1973 yılında 600'den fazla küçük, 35 tane büyük fon, bu mevzuat ile EAP'nin yaklaşık %75'ini, siyasi veya ekonomik gücü kullanabilecek çıkar gruplarının özel faydaya ulaşması yönünde kapsamıştır. 1980'lerin sonlarında ve 1981'in başlarında AFP (Administradoras de Fondos) olarak bilinen özel şirketler tarafından yönetilen bireysel sermaye hesaplarına dayanan tamamen finanse edilen bir emeklilik sistemi ile değıştirilmesine sebep olmuştur (Kapar, 1999: 175-176).

Reformlar sırasında siyasi muhalefeti azaltmak ve yeni sisteme olan ilgiyi artırmak için, katkı oranları düşük bir seviyeye ayarlanmıştır. Ortalama olarak, yeni rejimi tercih eden işçiler net ücretlerde %11 oranında etkili bir artış elde etmişlerdir. Buna ek olarak, işçilerin eski sisteme yaptıkları katkıları geçmiş olarak tanımak amacıyla "tanıma tahvilleri" olarak bilinen özel tahviller çıkarılmış ve bunlar transfer edilerek işçilerin bireysel sermaye hesaplarına yatırılmıştır (Özkan, 2016).

Tahviller emekli olduktan sonra tam olarak ödenmektedir. Bu tahviller eski sisteme yapılan katkılarla yeni emeklilik fonları arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Yeni sistem, çalışanların bağlı olmak istedikleri AFP'yi seçmelerine, fonlarını aralarında aktarmalarına ve gönüllü tasarruf hesaplarına sahip olmalarına izin vermektedir. Bu sistem katkıların tekdüzeliğini vurgulamakta ve fayda yapısı yaşlılık, sakatlık ve ölüm aylığı olan nitelikleri kapsamaktadır. Rekabetçi fonlar arasında toplu bir bağlantı veya hareketlilik konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Dahası, AFP'ler farklı katkıda bulunanlar arasında sınıf ayrımı yapmamaktadır (Özkan, 2016).

1.7.1.2. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi

Arjantin 1904 yılında, devlet memurlarını kapsayan ilk emeklilik sistemini oluşturmuştur. 1940'ların ortalarına gelindiğinde, işgücünün sadece %7'si Sosyal Güvenlik tarafından korunduğu bilinmektedir. Emeklilik 47 yıl gibi düşük bir yaşta,

toplam katkıların yaklaşık %8'i ve son maaşın %90'ı kadar fayda sağlayan çok çeşitli heterojen yapıdan oluşturulmuştur (Vittas, 1997: 1).

Arjantin'de 1960'lı ve 1970'li yıllarda her biri farklı olmak üzere birçok emeklilik fonları görülmektedir. Özellikle askeri darbeler döneminde tüm bu fonlar tek şemsiye çerçevesinde bir araya getirilerek belirli standartlar oluşturulmuştur. Sağlık sigortaları çok sayıda bölümlere ayrılmış, bu bölümler ticaret odaları tarafından idare edilmiştir. Neredeyse nüfusun %80'i kadar kısmı, 1980'li dönemlerde sosyal riskler karşısında güvenceye kavuşturulmuştur. Ancak geliştirilen bu sistem bir takım adaletsizlikler ortaya çıkarmış, kimi bireyler, çok az fayda ile yetinmek zorunda kalırken, kimi bireyler oldukça yüksek fayda elde etmiştir. Önceki dönemlerde farklı kaynaklar aracılığı ile elde edilen kaynakların 1980'li dönemlerde yeterliliğini yitirmesiyle devlet sosyal güvenlik bakımından sıkıntı yaşamış böylelikle PAYGO sistemine geçmiştir. Ancak beklediği seviyeyi yakalayamayan Arjantin 1990'lı dönemde emeklilik alanında yenilik yapmak durumunda kalmıştır (Mesa-Lago, 1997: 510-511).

Demokratik bakımdan Arjantin, önemli ölçüde 1985 yılında yeniden yapılanmaya gitmiş, iktisadi sahada yaşanan liberalleşme 1990'lı yıllarda gerçekleşmiş ve bu çerçevede 1993'de çok basamaklı emeklilik sistemine geçilerek bireysel emeklilik sistemi hayata geçirilmiştir. Tam bir şekilde uygulamaya geçilmesi 1994 yılında gerçekleşen ülkede emeklilik reformu, kamu ve özel sektör birlikteliği çerçevesinde yürütülen, geleneksel sistemi finansal zayıflıklardan kurtaran ve demokratik bir süreçte işletilen bir model özelliği taşımaktadır (Vittas,1997: 1).

Bireysel emeklilik sisteminde ülkede iki farklı finansman kaynağı oluşturulmuştur. Birinci kaynağı, kişilerin gelirleri ile ilgisi bulunmayan emeklilik sigortasından elde edilen kazanç oluşturmaktadır. İkinci kaynağı ise, gelire dayalı emeklilik gelirlerinden ya da bireysel hesaplardan oluşmaktadır. Tamamen fon esasına dayalı olan bireysel hesaplar, kendi kendini finanse edebilmektedir. Bireylerin gelir seviyelerine bağlı olan emekliliğin finansı, oluşturulan dağıtım ağı üzerinden yapılmaktadır (Mesa- Lago, 1997: 510-511).

1.7.1.3. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi

Meksika'daki Sosyal Güvenlik hizmetlerinin sadece emekli maaşı ile ilgili hizmetleri değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerini (doğum, çocuk bakımı ve engellilik dahil) ve konutları da içerdiği düşünülmektedir. İlk sütun reformunun temel nedenleri, Sosyal Güvenlik hizmetleri tarafından yönetilen emeklilik sisteminin aktüeryal dengesizliği ve eski sistemin tasarımıındaki bozulmaların oluşmasından kaynaklanmıştır (Alonso vd., 2015: 1-4).

Eski emeklilik sistemi yapısında reform yapılması için ilk girişim, 1992 yılında “Emeklilik Tasarruf Sistemi” olarak bilinen bireysel emeklilik hesaplarını içeren tamamen finanse edilen bir araçla yapılmıştır. Fonlar Merkez Bankası'na yatırılmış ve başlangıçta piyasa koşullarına daha yakın seviyeleri yansıtacak şekilde artırılmış olmasına rağmen, reel olarak %2,0 garantili getiri elde etmiştir (Salantur, 2015: 52-54).

1997'den bu yana Meksika, emeklilik sisteminin yapısal geçişine başlamıştır. Ana kamu sistemleri, bireysel hesaplardaki mevduatlara bağlı özel bir fon ve faydalar ile tanımlanmış katkı planlarına dönüştürülmüştür. Amaç, aralarında emeklilik kaynaklarının taşınabilirliği ile mali açıdan uygun emeklilik planları oluşturmaktır. Bununla birlikte, farklı sosyal güvenlik kurumları tarafından entegre bir şekilde çalışmayan çeşitli git-öde ve bireysel hesaba katkıda bulunan programlar olduğu için Meksika'daki sosyal güvenlik parçalanmaya devam etmiştir. İki emeklilik sistemi sırasıyla 1997 ve 2007'de yeniden yapılandırılmış ve kaynakları Emeklilik Fonu Yöneticileri tarafından yönetilen bireysel hesaplara dayanan planlar ile uygulanmıştır. Ayrıca devlet emeklilik sistemlerine ait, devlet üniversitelerinin ve devlete ait şirketlerin temel olarak tanımlanmış sosyal yardım programları olan emeklilik sistemleri de bulunmaktadır. EAP'nin yaklaşık %1,3'ü devlet programlarına katkıda bulunurken, devlete ait şirketlerin ve devlet üniversitelerinin emeklilik sistemleri EAP'nin %0,7'sini kapsamaktadır (Alonso vd., 2015: 1-4).

Emeklilik programlarına ilişkili olarak geniş çaplı değişikliğe yol açan bu yeni düzen, ortalama 14,5 milyon iş gören Meksika vatandaşı, kendi hesaplarında biriktirdikleri emekli maaşlarını AFORE (Administradoras de Fondos de Ahorro para el Retiro) isimindeki özel olarak faaliyet yürüten emeklilik işletmelerine

bırakmışlardır. Bu ülkede emeklilik yaşında herhangi bir değişim olmamasına rağmen emekli olabilmek için çalışılması gereken süre 10 yıldan 24 yıla uzatılmıştır. Çalışanların emeklilik hesaplarını yönetebilmek maksadıyla tesis edilen özel bir yatırım firması birimi olan AFORE, çalışanların gelecekte seçecekleri birkaç fondan oluşmakta olup aynı zamanda devlet tarafından denetlenmektedir. CONSAR (Comision Nacional de Sistemas de Ahora para el Retiro-Emeklilik Tasarruf Sistemleri Ulusal Komisyonu), AFORE' un faaliyet işlemlerini yürütmektedir (Salantur, 2015: 52-54).

Oluşturulan bu fon şirketi emeklilik fonlarının yasalara uygun olup olmadığının kontrol edilmesi ve bu fonların uluslararası satış işlemlerinin yürütülmesi maksadıyla tesis edilmiştir. Bu çerçevede CONSAR, iştirakçilerin vermiş oldukları primleri kontrol ederek sektörde çalışmalar yürüten bir yatırım şirketine devretmeden evvel Meksika Merkez Bankası bünyesinde açılan hesapta tutmaktadır. Sonraki süreçte ise, elde edilen bu primlerin bordro kayıtları üzerinde denetim sağlanmakta daha sonra ise, bu hesaplar konut fonlarına veya yatırım şirketindeki bireysel işçi hesaplarına yönlendirilmiştir (Mesa- Lago, 1997: 510-511).

Bireysel emeklilik sisteminin bu ülkedeki diğer bir diğer fon destekçisi, INFONATİVE (Instute del Fondo Nacional de la Vivienda de los Trabajaderos-Ulusal İşçi Meskenleri Fonu Enstitüsü)'dür. Şirket sahipleri işçileri adına bu fonlara yatırım yapmaktadır. Bununla birlikte ev satın alan ya da ev kuran iş görenlere ayrıcalıklı kredi vermekle sorumlu olmaktadır (Mesa- Lago, 1997: 510-511).

1.7.1.4. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi

Geçmişte, emeklilik sistemleri makroekonomik istikrarsızlığın kaynağı ve ekonomik büyümenin önündeki bir engel olarak görülmüş, bu nedenle emeklilik sistemleri Polonya gibi birçok ülkede kullandıkça öde prensibine dayanmıştır. Bunun ana nedeni, azalan doğurganlığa ve nüfusun artan ömrüne dayanan demografik bir değişiklik olmuştur. Bu gelişmelerin etkisi, her bir işçi neslinin önceki neslin emeklilerini desteklediği git-öde sistemi üzerinde büyük bir yük yaratmıştır. 1990'ların sonunda, Polonya hükümeti Orta ve Doğu Avrupa'da emeklilik reformu uygulama çabalarına öncülük etmiştir. Şili'nin emeklilik

reformları ve Dünya Bankası'nın önerileriyle cesaretlendirilen Polonya hükümeti, farklı gelir desteği biçimlerine dayanan ve üç sütundan oluşan esnek bir emeklilik sistemi kurmaya karar vermiştir (Yakar, 2005: 456).

İlk sütun, halkın ödediği zorunlu katkılara dayanmış ve yoksulluğu azaltmak için tasarlanmış sosyal güvenlik programı olarak ön plana çıkmıştır. Bu programı yöneten kurum ise devlet tarafından işletilen Sosyal Sigortalar Kurumu olmuştur. İlk sütun, özel emeklilik fonu toplulukları tarafından yönetilen zorunlu fon ve açık emeklilik fonlarına dayanan ikinci bir sütunla desteklenmektedir. Üçüncü sütun gönüllüler ve işverenler tarafından desteklenen emeklilik planları ve bireysel emeklilik tasarruf programlarından oluşmaktadır (Bağlar, 2019: 20-22).

Yeni emeklilik sistemi 1999 yılında başlatılmıştır. Ancak çalışanların fonlarının sosyal sigorta hesaplarına ve açık emeklilik fonlarındaki bireysel hesaplara ilk transferleri sürecin devam eden aşamasında yapılmıştır. 1999 yılında yapılan emeklilik reformunun devlet emekliliği üzerinde büyük etkisi olmuş, ülkenin refahında ve ekonomik büyümede olumlu bir gelişme sağlamıştır. Reform ayrıca, çalışan fonlarının zorunlu transferlerine veya nüfusun gönüllü katkılarına dayalı emeklilik ürünleri sağlama konusunda uzmanlaşmış bir finansal hizmetler sektörünün gelişmesine de yol açmıştır (Erol ve Yıldırım, 2004: 199).

Sonuç olarak, emeklilik reformu sosyal vergi katkılarının bir kısmını devlet yönetiminden özel sektöre yönlendirmiştir. Reformun arkasındaki fikirlerden biri, emeklilik fonu sisteminin bir parçası olarak özel kuruluşlar tarafından sağlanan varlık yönetimi hizmetlerinin devlet kurumları tarafından sağlanarlardan daha etkili olması olmuştur. Buna ek olarak hükümet yetkilileri, emeklilik reformu sonucunda Polonya'da finansal hizmetler sisteminin bir kısmının, yeni ve dinamik nüfusa fayda sağlayacak şekilde gelişmesini ummuştur (Çınar, 2009: 326-327).

Polonya'nın mevcut emeklilik sistemi, devlet tarafından işletilen bir sosyal sigorta sistemi ile zorunlu ve gönüllü bireysel emeklilik hesapları sistemini içeren çok sütunlu bir düzenlemeye dayanmaktadır. Polonya emeklilik sistemi 1999 yılından beri üç sütundan oluşmaktadır. İlk sütunda, tüm çalışanların devlet sosyal güvenlik sistemi içinde bireysel hesapları bulunmakta ve bunlar oldukça sanal hesaplar olmaktadır. Çalışanların bu hesaplara yaptıkları katkılar devlet tarafından belirlenen oranda artırılmaktadır. Sonuç olarak, sosyal yardımlar hesapta toplanan

fonların değerine ve sigortalı kişinin doğum yaşam beklentisine dayandığından, ilk sütun PAYGO sistemine benzemektedir. Sanal hesapların, emeklilik bütçesini diğer sosyal güvenlik fonlarından ayırma noktasında yararı olmuştur (Yakar, 2005: 456).

1.7.1.5. Avustralya Bireysel Emeklilik Sistemi

Avustralya'nın üç sütunlu emeklilik sistemi vardır. Birincisi olan kamu ayağı, temel faydalar sağlayan araçlarla test edilmiş, vergiyle finanse edilen bir Yaş Emekliliğinden oluşmaktadır. İkinci sütun, Avustralya emeklilik sisteminin omurgasını oluşturur ve emeklilik fonları tarafından sağlanan fonlanmış bireysel emeklilik hesaplarından oluşmaktadır. Üçüncü sütun emeklilik fonlarına veya Emeklilik Tasarruf Hesaplarına katkıda bulunan kişileri içermektedir (Ergenekon, 2001: 127).

Avustralya'nın devlet emeklilik sistemi, primsiz olarak çalışmakta ve genel vergi gelirleri ile finanse edilmektedir. Yaş emekliliği, doğum tarihine göre 65 yaşın üzerindeki erkeklere, kadınlar için ise farklı yaşlarda uygulanan testler sonucunda faydalar sağlamaktadır. Bununla birlikte, 2014 yılına kadar yaş sınırı hem erkekler hem de kadınlar için 65 olarak belirlenmiştir. Bu devlet emekliliğine ek olarak, hükümet 2006 Gelecek Fonu Yasası ile Gelecek Fonu'nu kurmuştur. Fon, fonlanmamış kamu sektörü emeklilik yükümlülüklerini karşılamak için oluşturulmuş, finansmanı bütçe fazlalarından ve telekomünikasyon şirketi Telstra'nın özelleştirilmesinden gelmiştir (Bağlar, 2019: 20-22).

Avustralya'da bireysel emeklilik sistemi 1992 yılında yeni bir yasa ile düzenlenmiştir. Özel sektörlerde işverenlerin işyerlerinde çalışan ve işe girenler için kendi emeklilik sistemlerini oluşturmaları da zorunlu olmuştur. Ancak işletmelerin kendi fonlarını oluşturmamaları durumunda, mevcut kurulmuş olan bireysel emeklilik sistemine katılmaları ve iş görenleri bu sisteme entegre etmeleri koşulu getirilmiştir. Bireysel emeklilik sistemine katılım yapmak özel ve kamu sektöründe çalışan bütün bireyler için zorunlu tutulmuş ancak, serbest meslek yapan ve geliri az olan bireyler için zorunlu tutulmamıştır. Avustralya, emeklilik fonu sistemine 17 yaşından büyük, 70 yaşından küçük tüm çalışanlar ve ayda 450 dolardan daha fazla kazanç sağlayanlar için 1992 yılında zorunlu hale getirilmiştir (Bağlar, 2019: 20-22).

Bu, emeklilik fonuna minimum katkı gerektiren tanımlanmış bir katkı sistemidir. Emeklilik tasarruf hesapları, mevduat kabul eden kurumlar veya hayat sigortası şirketleri tarafından sunulan düşük maliyetli emeklilik planlarıdır. Emeklilik hesapları ile aynı vergi kuralları çerçevesinde çalışmaktadırlar (Ergenekon, 2001: 127).

1.7.1.6. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi

1997 Emeklilik Kanunu, halkın ve Macaristan emeklilik sistemindeki uzmanların ilgisini çekmiştir. Ancak Macaristan emeklilik reformu devam eden bir süreç şeklinde ilerlemiştir. Macaristan emeklilik sisteminin mevcut kurumsal çerçevesinin kurulduğu 1992'ye geri dönmek gerekirse, sisteme ek olarak ve kusurlu olarak değerlendirilen kazançların tekrardan kontrol edilmesi ve emeklilik endekslerinin getirilmesi yeterli olacağı düşünülmüştür. İkinci önemli aşama, 1996 yılında emekli olabilme yaşının giderek artması dikkatleri çekmiştir ve bunun üzerinde çalışılmıştır. Üçüncü aşamaya geldiğimizde ise kullandıkça öde sistemi (PAYGO), kamu emeklilik sisteminin kısmi olarak ve adım adım finansmanı haline gelmiş daha sonra kamu direğinin eşzamanlı modernizasyonu olmuştur (Yılmaz, 2008: 25).

Zorunlu ve özel finanse edilen bireysel emeklilik sistemi 1 Haziran 1998'te yürürlüğe girmiştir. Bu sisteme, 30 Haziran 1998'den sonra işgücü piyasasına giren insanlar katılmakta ve henüz emekli olmayanların bu sistemi seçmesine izin verilmektedir. İki yıl geçtikten sonra ikinci sütuna giren insanlar, birçok özel fondan biri için zorunlu emeklilik katkısının yaklaşık 1 / 4'ünü ödemek zorunda tutulmuşlar ve bu insanlara emeklilikte ömür boyu maaş alma hakkı tanınmıştır (Ekinci, 2002: 50).

Bireysel emeklilik sistemine ait fonlar, bankalar ve sigorta firmalarınca idare edilmektedir. Kamu tarafından uygulanmakta olan asgari emeklilik yaşı, bireysel emeklilik sisteminde de aynı olarak belirlenmiştir. Erkekler için 60, kadınlar için ise 55 şeklinde tespit edilmiştir. İştirakçiler tasarrufların yarısını süre sonunda toplu biçimde, arta kalmış olan bölümünü aylık biçiminde elde edebilmektedir (Yılmaz, 2008: 25).

Sosyal güvenliğin üçüncü ayağını oluşturan bireysel emeklilik sistemi ilk olarak gönüllü olan bireylere bağılı bir şekilde tatbik edilmeye başlamıştır. Bununla birlikte daha sonra bireysel emeklilik sistemine katılım zorunlu hale getirilmiştir (Ekinci, 2002: 50).

1.7.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Bireysel Emeklilik Sistemi, emeklilik günlerinde bireylere ek gelir sağlamak amacıyla mevcut devlet sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı özel bir emeklilik sistemidir. Bireylerin gönüllü olarak sisteme girmesinin yanı sıra, devlet de verdiği katkılar ile bireyleri bu sisteme dahil olmaya teşvik etmektedir. Amaç, vatandaşları emeklilik dönemlerinde yüksek bir yaşam standardı sağlamak için düzenli tasarruf yapmaya teşvik etmektir. Aşağıdaki bölümde gönüllülük kavramı çerçevesinde bireysel emeklilik sistemini yürürlüğe koyan ülkeler üzerinde durulacaktır.

1.7.2.1. Amerika Bireysel Emeklilik Sistemi

Son otuz yılda, Birleşik Devletler emeklilik geliri sağlama sisteminde en göze çarpan gelişmeler, yaşlıların aile desteğı ve işgücüne katılımının göreceli öneminin azalması, sosyal güvenlik ve emeklilik planlarının rolünün artması olmuştur. 1950 ve 1970 yılları arasında yaşayan çocukların yüzdesi %31'den %9'a düşmüştür. Bugün yaşlıların %3'ünden azı çocuklarından gelir elde etmektedirler. Bu katkılar yaşlıların gelirlerinin %1'inden daha azını temsil etmektedir. Ayrıca, 1950-1980 yılları arasında 65 yaş ve üzeri işgücüne katılan erkeklerin oranı %40'tan %20'ye düşmüştür. Günümüzde ABD'de iş görenler için üç tane emeklilik modeli alternatif olarak sunulmaktadır. Bunlardan ilki, kamu gücü tarafından düzenlenmiş sosyal güvenlik sistemi olan yaşlılık aylığı olmuştur. İkincisi işverenlerce gerçekleştirilen emeklilik sistemi ve üçüncüsü ise katkı payı emeklilik sistemi şeklinde tatbik edilmektedir (Tuncer, 2006: 76).

Birçok işveren, bir çalışan emekli oluncaya kadar fonda biriken para üzerinden vergi ödememelerini sağlayan bireysel planlar sunmaktadır. Özel sektörde işgücünün %60'ının emeklilik planlarına erişimi bulunmaktadır. Toplam işgücünün %51'i her türlü emeklilik planına entegre edilmiştir. Toplamın tamamı

münferit kalemlerden daha azdır, çünkü bazı çalışanlar her iki plan türüne katılmaktadır. Götürü ödemeler, sabit sayıda ay için taksit ödemeleri ve yıllık gelir dağıtım yöntemleri kullanılabilir. Herhangi bir ödemeyi belirli bir yaşa kadar ertelemek de mümkündür. Bireysel Emeklilik Sistemi düzenli yapılan tasarruflar çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bireysel emeklilik sistemini tatbik etmek amacıyla istenilen evraklara sahip olan işletmeler tarafından bireysel emeklilik hesapları yönlendirilmektedir (Yılmaz, 2008: 25).

1.7.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi

Kanada'nın emeklilik sistemi, kamu ve özel emeklilik programlarının bir karışımı ile karakterize edilmiştir. Kanadalıların yaklaşık yarısı sadece iki kademedan oluşan kamu emeklilik sistemine dahil olmaktadır. Birinci kademe Yaşlılık Güvenliği programı olan sabit ücretli bir emeklilik sistemidir. İkinci kademe ise zorunlu olan Kanada Emekli Maaşından kazanç elde etmek ile ilgili bir emeklilik sistemidir. Kanada emeklilik gelir sisteminin üçüncü kademesi, gönüllü emeklilik tasarruflarından oluşmaktadır. Gönüllü işveren destekli emeklilik planları resmiyette RRSP(Registered Retirement Savings Plans- Kayıtlı Emeklilik Planları) olarak bilinmektedir (Beland ve Myles, 2005: 255).

Özel olarak yönetilen EPP(Employment Pension Plans- İstihdam Emeklilik Planları) ve RRSP'lerden oluşan üçüncü sütun son derece çeşitlidir. Üçüncü sütun özel olarak yönetilir, ancak özel vergi önlemleri ve düzenleyici gözetim pozisyonunda devletin desteği alınmaktadır. İstihdam Emeklilik Planları, DB(Tanımlanmış Fayda) veya DC(Tanımlanmış Katkı) planları olabilir ve giderek artan sayıda, hem DB hem de DC'nin öğelerini birleştirebilmektedir. EPP'lere katılım, büyük işverenler, sendikalı bir işyeri, kazanç ve eğitim düzeyi ve istihdam sektörü ile olumlu bir ilişki halinde bulunmaktadır (Weawer, 2004: 46).

Yakın zamana kadar, erkek çalışanların kadınlardan EPP üyesi olma olasılığı daha fazla olduğu görülmektedir. RRSP'lere katılım, 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar hızlı şekilde artmış ve o zamandan beri istikrarlı hale gelmiştir. Katılımın, gelir düzeyi ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülmüştür. 1990'ların başından beri, bazı işverenler EPP'lere alternatif olarak grup RRSP'leri GRRSP(Group Registered Retirement Savings Plans) olarak tanıtmıştır. RRSP'ler

ve GRRSP'ler, EPP'ler için geçerli olan düzenleyici çerçevenin dışında faaliyet göstermektedir. Üçüncü sütun ayrıca RRSP(Kayıtlı Emeklilik Tasarruf Planları)'ler şeklinde vergi destekli bireysel emeklilik tasarruf hesaplarını da içermektedir (Weawer, 2004: 46).

RRSP'ler, vergi limitlerinde vergiden düşülebilir katkıların yapılabileceği genişlemeler açısından 1970'lere kadar yoğun bir şekilde kullanılmamıştır. 1990'lı yılların başında emekli maaşları ve RRSP'lere ilişkin ITA hükümlerinde büyük reformlar yapıncaya kadar, RRSP'lere sağlanan vergi odası, DB için mevcut olanın küçük bir kısmını oluşturmuştur. 1990'ların başındaki vergi reformları, alacakları vergi desteğinin miktarı açısından plan türleri arasındaki farklılıkları önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. 1990'lardaki reformların ardından RRSP kullanımındaki artışla birlikte, RRSP'ye katkıda bulunanların sayısı EPP sayısını aşmıştır. 1990'ların ortalarından bu yana RRSP kullanımında bir dengeleme olmuştur. RRSP kullanımı gelir, yaş ve EPP üyeliği ile güçlü bir şekilde ilişkili hale gelmiştir (Beland ve Myles, 2005: 255).

1.7.2.3. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi

Birleşik Krallık, 18. yy'dan başlayarak bireysel emeklilik sistemini geliştiren dünyadaki ilk ülkelerden biri olmuştur. Fonlanan özel karşılık lehine sistematik olarak fonlanmamış devlet karşılıklarını azaltma sürecine ilk başlayanlardan biridir. İngiltere 'de emekliliğe dayalı sistem, kamu sektörünün ve özel sektörün planlarından oluşmaktadır. Temel Devlet Emekliliği 6 Nisan 2016'da değiştirilmiştir. Eski emeklilik sistemine göre daha basit olacak şekilde tasarlanmıştır. Yeni sabit oranlı devlet emekliliği, çoğu kişinin devlet emeklilik yaşına ulaştıklarında talep edebilecekleri, devletten alınan düzenli bir ödeme şeklinde oluşturulmuştur. Ortalamalar test edilmemiştir ancak ödenecek tutar, bir kişinin biriktirdiği Ulusal Sigorta katkılarının veya kredilerinin uygun yıllarına bağlıdır. Devletin belirlediği emeklilik yaşı, bir kişinin devlet emeklilik maaşını almaya başlayabileceği en erken yaştır (Ergenekon, 2001: 152).

İngilizler, devletin ödemiş olduğu emeklilik maaşlarının yeterli olmaması nedeniyle, emeklilik sürecine girdiklerinde refah seviyelerini muhafaza edebilmek için özel emeklilik sistemlerine girmektedirler. Bireysel emeklilik programları

kişisel emeklilik hesaplarından ve işçinin gönüllü tasarruflarından oluşmaktadır. Kişilerin istekleri doğrultusunda oluşturulan ek katkılar bir fon havuzunda toplanarak hayat sigortası, emeklilik yatırımları vb. diğer birikimlerden oluşturulmaktadır. Bireysel emeklilik, İngiliz sisteminde kamu gücü tarafından idare edilirken, bireysel emeklilik fonlarını yöneten ve uygulayan taraf bireysel emeklilik işletmeleridir. İngiltere’de yaklaşık olarak işgücünün %25’lik kesimi bireysel emekliliğe yönelirken %50’lik kesim de yine benzer bir yaklaşımla işleyen ancak işverenlerin de iştirak etmiş oldukları tanımlanmış kazanç kriteri veya tanımlanmış katılım kriterine göre fonlanmakta olan işveren destekli planlara yönelmektedirler. Bu tip planlarda fon gelirleri ve katılım payları bireysel hesaplarda tutulmaktadır (Yılmaz, 2008: 25).

1.7.2.4. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi

Almanya’da Kamu emeklilik sistemi başlangıçta finanse edilen bir sistem olarak tasarlanmıştır. Ancak rezervleri iki kez, önce 1923’teki hiperenflasyon sırasında ve daha sonra II. Dünya Savaşı’nın ardından yeniden toplanmaya başlamıştır. Başlangıçta ölçekli prim yöntemi uygulanmıştır. Savaştan sonra sisteme olan yüksek talepler nedeniyle, fonlama süreleri kısaltılmış ve 1957’de gittikçe öde sistemine resmi geçiş yapılmıştır (Ergenekon, 2001: 155).

Kamu emeklilik sistemine katılım, tüm bağımlı çalışanlar ve sadece bazı serbest meslek grupları için zorunlu olmuştur. Sistem, kurumlar, kapsam, katkılar ve sosyal yardım düzeyleri açısından büyük ölçüde bölünmüştür. Son yıllarda, sistem bağımlılık oranı (emeklilik ve katılımcılar arasındaki ilişki) ile demografik yaşlılık bağımlılık oranı arasında büyük bir tutarsızlık ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, özellikle Almanya’nın beş yeni eyaletinde yüksek işsizlikle mücadele aracı olarak, erken emeklilik ve maluliyet aylıkları kullanılması olmuştur (Ergenekon, 2001: 155).

Diğer Avrupa Birliğine dahil olan ülkelerde olduğu gibi Almanya emeklilik sistemi de çok aşamalıdır. Birinci aşamada fayda olgusunu esas alan bir dağıtım sistemine dayalı olan kamu emeklilik sistemi bulunmaktadır. Almanya’da GRV (Gesetzliche Rentenversicherung) yani kamu emeklilik sistemi, toplam işgücünün %85’inini kapsamaktadır. Emeklilik yaşı 65’tir. Katkı ödemeleri için üst limitler

bulunmakta olup katkılar işveren ve işçi tarafından eşit oranlarda (aylık maaşın %20'si) ödenmekte ve pirimler gelire orantılı ve çalışılan yıl sayısı biçiminde tespit edilmektedir. Bir takım beyaz ve mavi yakalı meslek sektörleri açısından katılımlar zorunluk taşımaktadır. Bu grup haricinde serbest iş görenlerin sisteme iştirak etmesi ise isteğe bağlı bir şekilde işlemektedir (Altaş, 2010: 21).

Almanya'da 1972 yılından önce emeklilik maaşı almayı hak etmek için çalışanların emeklilik yaşları olan 65'ine gelmesine kadar aktif bir iştirakçi şeklinde devam etmesi, emeklilik planlamalarının genel bir zorunluluğu haline gelmiştir. 1972'de gerçekleştirilmiş olan düzenleme ile farklı erken emeklilik sistemleri hayat geçirilmiştir (Altaş, 2010: 21).

Şirket Emeklilikleri Kanununun 1974'te yürürlüğe girmesiyle iş görenler açısından, bir işverenle 12 yıllık hizmetten ve bir emeklilik çizelgesinde 3 yıl aktif üyelikten sonra ve ya bir çizelgede 10 sene aktif olduktan sonra hak iddia edebilmek zorunlu hale gelmiştir. Bireylerin erkenden emekli olabilmesini sağlayan bu düzenlemenin hayata geçirilmesinden sonra, 1992 ve 1999 dönemlerinde gerçekleştirilen bu değişiklikler sayesinde 65 yaşında emekli olabilme olgusunun önünü açan yeni değişiklikler de beraberinde gelmiştir. 2001 yılında Almanya'da modern bağlamda bireysel emeklilik sistemi tatbik edilmeye başlamıştır. Belirli koşullar çerçevesinde vergi teşvikleri bulunmasına rağmen özel mesleki emeklilik planları kadar bireysel emeklilik sisteminde gelişim yakalanamamıştır (Altaş, 2010: 21).

1.7.2.5. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi

Diğer Avrupa Birliğine dahil olan ülkelerde olduğu gibi, Hollanda emeklilik sistemi de üç sütundan oluşur. Bunlar devlet emekliliği AOW(Algemene Ourderdomswet), ek kolektif emeklilikler ve her bireyin kendisi için ayarlayabileceği bireysel emeklilik ürünleri olmaktadır. Bu üç sütun birlikte, bir kişinin çalışma hayatının sonunda emekli olduğu zaman alacağı emeklilik miktarını belirlemektedir. Risk paylaşımı, etkinlik ve toplu şemalar 2. sütun sisteminin kilit özellikleridir. 65 yaş ve üzerindeki kişilere ödenen Hollanda devlet emekli maaşı (AOW) ödeneği, 65 yaşından küçükler tarafından ödenen (kullandıkça öde sistemi)

katkılarla finanse edilmektedir. Emeklilik hakları çalışma hayatı boyunca tahakkuk ettirilmektedir (Theo, 2014: 35).

Tüm Avrupa ülkeleri gibi Hollanda, emeklilik planlarının tasarımı üzerinde büyük etkisi olan yaşlanan bir nüfusla karşı karşıya bulunmaktadır. Giderek öde sistemi olan ülkeler bu sistemle ilgili sorunları öngörmektedir, çünkü azalan bir çalışma nüfusu giderek artan emekli nüfusunu desteklemek zorundadır. Bu durum geniş kapsamlı reformlar gerektirmektedir. Bununla birlikte, Hollanda gibi ikinci bir sütuna sahip ülkeler bile emeklilik sistemini finanse eden güçlükleri öngörmektedir (Salantur, 2015: 63-64).

Genel Yaşlılık Emeklilik Yasası 1957’de yürürlüğe girmiş ve yaşlılık aylığı yardımlarının temelini oluşturmuştur. Devlet emekli maaşı, seviyesi yasal asgari ücrete bağlı olan temel bir gelir sağlamıştır. İlk sütun, kullandıkça öde sisteminden oluşmaktadır. Bu, Hollanda devlet emeklilik yardımlarının maliyetlerinin işgücü tarafından katkı şeklinde ödenmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Hollanda devlet emekli maaşı için ek finansman, devlet kamu fonlarından oluşmaktadır. Dolayısıyla, doğrudan veya dolaylı olarak ister çalışan ister emekli olsun, herkes artan devlet emeklilik maliyetlerine katkıda bulunmaktadır. İkinci sütun toplu emeklilik programlarından oluşmaktadır. Bu emeklilik planları bir emeklilik fonu veya bir sigorta şirketi tarafından yönetilmektedir. Hollanda yasalarına göre, şirket ve emeklilik fonu tamamen ayrılmıştır. Emeklilik fonları yasal ve mali olarak şirketlerden bağımsızdır. Hollanda’daki çoğu emeklilik tasarrufları emeklilik fonları tarafından yönetilmektedir (Theo, 2014: 35).

Üçüncü sütun, bireysel emeklilik ürünleri tarafından oluşmaktadır. Bunlar, çoğunlukla serbest emeklilik planı olmayan sektörlerde serbest meslek sahipleri ve çalışanlar tarafından kullanılmaktadır. Herkes, gereksinimlerini karşılamak için üçüncü sütundan bir ürün satın alabilmektedir. Bu şekilde, insanlar genellikle vergi avantajlarından yararlanarak ekstra emeklilik tasarrufu yapabilmektedirler (Theo, 2014: 35).

Üçüncü tür olan tanımlanmış katkı düzeni, hem yatırım hem de yaşam beklentisi riskini çalışanlarla birlikte yönetmeye dayanmaktadır. Bu tür bir sözleşmede, yalnızca katkı tutarı belirlenir ve sonuç olarak, nihai emeklilik ödeneğinin miktarı bilinmemektedir. Bu durumda, çalışan kişi tüm riski

üstlenmektedir. Bu çalışan riskinin bir kısmının veya tamamının sigortalandığı farklı tanımlanmış katkı planları çeşitleri de mevcuttur (Salantur, 2015: 63-64).

1.7.2.6. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi

Fransız emeklilik sistemi, kullandıkça öde prensibine dayanmakta ve finansmanı esas olarak işçilerin ve işverenlerin katkılarıyla sağlanmaktadır. Katkıda bulunan emekli nüfusun yapısındaki değişimleri ve ekonomik ortamdaki değişiklikleri yansıtacak şekilde birkaç kez reform yapılmıştır. Özel sektör ve devlet memurlarının büyük bir çoğunluğu için, en son yapılan reformlar, tam emeklilik için gereken çalışma yıllarının 37.5'ten 40'a çıkarılmasını içermektedir. 2010 yılından bu yana, yasal emeklilik yaşı 1955'ten sonra doğanlar için kademeli olarak 60'dan 62'ye çıkmaktadır. Ayrıca, katkı payına bakılmaksızın sosyal güvenlik aylığı için uygunluk yaşı 67 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, zararlı işleri olan kişiler 60 yaşından itibaren tam bir emekli aylığına erişebilmektedirler (Salantur, 2015: 61).

Fransa'da, devlete ait bazı şirketlerin çalışanları (örneğin; asker, polis, enerji şirketleri işçileri, toplu taşıma işçileri, opera çalışanları, parlamento üyeleri), daha düşük emeklilik yaşlarına sahip ve daha az çalışma yılı gerektiren özel bir emeklilik planına sahip olmaktadır. Bu özel emeklilik rejimleri, özel sektör programlarından çok daha endişe verici destek oranlarına sahiptir ve bu nedenle önemli vergi mükellefi finansmanı gerektirmektedir. Buna dayanarak Fransa'da 2004 yılında bireysel emeklilik sistemi geliştirilmeye başlanmıştır (Altaş, 2010: 24).

Fransa'da bireysel emeklilik, hayat sigortası kapsamında uygulanmaktadır. 2004' te hayata geçirilen düzenlemelerle portföy yönetim firmaları veya bankalarca idare edilen bireysel emeklilik fonları hayata geçirilmiştir. Bu şekilde bireysel emeklilik sisteminin sosyal güvenliği tamamlayıcı bir etken olması tasarruf fonlarının oluşmasına neden olmuştur (Altaş, 2010: 24).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

2.1. TÜRKİYE’DEKİ BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN LİTERATÜRÜNE KISA BİR BAKIŞ

Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, özellikle 1990'ların başından itibaren neo-liberal paradigmaya uygun olarak yeniden yapılandırılmıştır. IMF ve AB politikaları bu dönüşüm sürecinde ana yol göstericileri olmuşlardır. Türkiye, geleneksel olarak kullandıkça öde sistemini tamamlayıcı ikinci sütun olarak Bireysel Emeklilik Sistemi'nin getirildiği iki ayaklı bir sistemi benimsemiştir. Emeklilik sistemi ve sosyal güvenlik reformları ile ilgili Türk literatüründe, Türkiye'de emeklilik konusu her zaman kamuoyunda tartışılrsa da, toplumsal seviyeden ziyade ekonomik açıdan bakma eğilimi göstermiştir.

Türkiye'de emeklilik sistemi farklı açılardan incelenmektedir. Demir ve Yavuz (2004) çalışmalarında ülkemizde meydana gelen bireysel emeklilik gelişim ve değişim sürecinin, sistem içinde biriken tasarrufların ülke ekonomisi üzerindeki faydalarını ve önemini incelemiş, gelişmiş ülkelerde bu sistemin oluşturduğu etkiler baz alınarak, devlet tarafından uygulanacak vergisel teşviklerin sistemin gelişmesinde önemli olduğu kanısına varmışlardır.

Kaydu (2006) çalışmasında Antalya ve Isparta’da BES’e katılan bireylerin farklılaşmasını araştırmıştır. Ulaşılan kanıya göre sisteme giriş yapmak isteyen bireylerin büyük bir bölümü gelir seviyesi düşük olan kişilerden oluşmaktadır. Bu bireylerin geliri yüksek olan kitleye göre sisteme giriş yapmak için daha fazla hevesli oldukları saptanmış ve daha çok ekonomik özgürlüğü bulunan bireylerin sisteme katılım gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Ural ve Adakale (2009), bireysel emeklilik fonları için riskleri incelemişler ve hisse senedi fonlarının toplam riski en üst düzeyde artıran faktörler olduğu sonucuna varmışlardır. Kamu borçlanma araçlarının riski minimum düzeyde artırdığı tespitine ulaşmışlardır.

Korkmaz vd., (2010), Türkiye'de Ocak 2004'ten Temmuz 2009'a kadar katılımcıların emeklilik fonlarına ödediği katkı paylarının sayısını etkileyen faktörleri incelemiştir. Analizlerinin sonuçlarına göre, finansal ve makroekonomik faktörlerin, katılımcıların bireysel emeklilik sistemi için yaptıkları ödemeler üzerindeki katkıları üzerinde etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Avro, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Endeksi (BIST) ve sanayi üretim parametrelerinin değerindeki artış, katkırı istatistiksel olarak olumlu yönde etkileyecek şekilde listelenmiştir.

Sönmez (2012), Analitik Hiyerarşi Süreci'ni kullanarak, bireysel emeklilik sistemine girerken seçimleri belirleyen kriterleri incelemiş ve asgari ödeme tutarı, kayıt ücreti, risk seviyesi, yönetim maliyetleri indirimleri, arasında sisteme girmeye karar verdiklerinde insanlar için yıllık maliyetler ve şirket itibarı en önemli kriter olduğunu belirlemiştir.

Kaya (2013), emeklilik fonu getirileri açısından katılım bankacılığını geleneksel bankacılık ile karşılaştırmış ve istikrarlı getirilerle daha fazla faizsiz yatırım seçeneği önermiştir. İçke ve Akbaba (2015) İslami emeklilik fonlarının performansını BIST 100 Endeksi, Türkiye'deki risksiz oran (3 yıllık tahvil getirisi) ve altın endeksi gibi bazı kriterlerle karşılaştırarak analiz etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar, araştırılan 31 fondan biri dışında, İslami fonların çalışmada kullanılan kıyaslamalardan daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur.

Gökçen ve Yalçın (2015), Türkiye'deki aktif emeklilik fonlarını inceleyerek fon yöneticilerinin kötü yönetilmesinden dolayı katılımcıların taşıdıkları risklere dikkat çekerek, mevcut emeklilik fonu tercihlerinin yetersizliğinin altını çizmiştir.

Akgiray vd., (2016), Şili ve Türkiye'nin emeklilik sistemlerini karşılaştırdıkları çalışmada, otomatik kayıt emeklilik fonları aracılığıyla Türk gayrimenkul piyasalarına yatırım yapmak için altyapı ve gayrimenkul fonlarının çekilmesinin, sürdürülebilir yüksek büyümeye yardımcı olacağını ve finansal piyasaların bankacılık sistemine bağımlılığının zayıflamasına katkıda bulunacağını tespit etmişlerdir. Modeli yapılandırmadan önce Türkiye'deki emeklilik sisteminin dinamiklerini, güncel düzenlemelerini ve sorunlarını bilmenin önemi vurgulanmıştır.

2.2. BİREYSEL EMEKLİLİK ŞİRKETLERİ

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunun 8. Maddesi ile Emeklilik şirketi, şu biçimde açıklanmıştır; “c.” Kanun çerçevesinde Bireysel emeklilik şirketleri şu nitelikleri taşıması gerekir (Kızılgeçit, 2014: 40-42);

“a) Anonim şirket statüsünde olması

b) 4632 sayılı kanunu ile ifade edilen faaliyetler ile faaliyet konusunun sınırlandırılmış olması,

c) Ödenmiş sermayesinin asgari on milyon lira olması, Sermayesinin yirmi milyon liradan az olmaması ve kalanının üç yıl içerisinde ödenmesinin taahhüt edilmesi,

d) Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması,

e) Şirket ana sözleşmesinin 4632 sayılı Kanun hükümlerine uygun olması,

f) İş planı ve sistem tasarımı ile yapılabilirlik raporlarının sunulması,

g) Şirket kurucuların,

1. Tasfiyeye tabi tutulmuş olan bankerler, sigorta şirketleri, bankalar ile para ve sermaye piyasalarında faaliyette bulunan diğer kuruluşlarda dolaylı ve doğrudan % 10 ya da daha fazla bir oranda pay sahibi olmaması,

2. Faaliyetlerinin tamamen veya belirli faaliyet alanları itibariyle ilgili mevzuat çerçevesinde sürekli ya da başvurunun gerçekleştirildiği tarihinden önceki bir yıl içerisinde bir ay veya daha fazla süre ile durdurulma kararı verilmemiş olması,

3. Türk Ceza Kanunu'nun 53. Maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı beş yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, devletin güvenliğine karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, milli savunmaya karşı suçlar, güveni kötüye kullanma, zimmet, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, sahtecilik, ihaleye fesat karıştırma, hileli iflas, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, vergi kaçakçılığı, kaçakçılık ya da haksız mal edinme suçlarından mahkum olmaması, Müflis veya konkordato ilan etmiş olmaması,

4. Emeklilik şirketi olmanın gerektirdiği mali güç ve itibara sahip olması, gerekir.”

Kuruluş izni almış olan şirketlerin, kuruluş iznini alma tarihinden başlayarak emeklilik branşı faaliyet ruhsatı için en geç bir yıl içerisinde başvurusunu gerçekleştirmesi gereklidir. Aşağıdaki şartların yerine getirilmesi durumunda Emeklilik branşı faaliyet ruhsatı, Hazine Müsteşarlığı tarafından verilmektedir.

1. Başvuru aşamasında verilmiş olan iş planı ve sistem tasarımları konularına yönelik düzenlemelerin yapılması,

2. Şirketlerin planlamasının iki yıl süre içinde en az yüz bin iştirakçiye hizmet sunacak biçimde gerçekleştirilmiş olması,

Teknik, idari yapı, fiziksel ve insan kaynaklarının uyum içinde bulunması ilgili mevzuat hükümleri dahilinde ki emeklilik şirketlerinin önemli yükümlülükleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kızılgeçit, 2014: 40-42);

✓ “Mevzuatta belirtilen hükümlere fonun yaptığı iş ve işlemlerin uygun olmasının sağlanması,

✓ Kanun ve mevzuat ile ifade edilen esaslar ile fon içtüzüğü ile belirtilen ilkeler ekseninde fon portföyünün değerlendirilmesini ve birim pay fiyatının doğru bir şekilde hesaplanmasının sağlanması,

✓ Katılımcıya ve fon portföyü ile ilgili bilgilerin saklama hesaplarına yansıtılabilmesi açısından gerekli bilgileri saklayıcı kuruluşlara zamanı içerisinde ve doğru bir biçimde iletilmesini sağlamak,

✓ Müsteşarlık tarafından belirlenecek olan usul ve esaslar ekseninde şirketin, SPK’nın tespit edeceği usul ve esaslar çerçevesinde de fonun iç denetimini sağlamak,

✓ Bireysel emeklilik hesaplarının ve fon varlıklarının korunmasını ve emeklilik faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak üzere, varlıkların ve kayıtların muhafazası hususunda gerekli önlemlerin alınması,

✓ Müsteşarlık ve SPK tarafından istenecek belge, bilgi ve tablolar ile bireysel emeklilik kayıt sisteminin tespit edilecek esas ve usuller dikkate alınarak hazırlanmasının sağlanması,

- ✓ *Fon portföyünde bulunan varlıklar, mali tabloları fonun performansı vb, konularda iştirakçilere düzenli bilgi aktarılmasının sağlanması,*
- ✓ *Tahsil edilen katkıların Emeklilik sözleşmesi çerçevesinde fona yönlendirilmesini sağlamak ve bireysel emeklilik hesaplarının ve ilgili diğer kayıtların güncelleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmek,*
- ✓ *Katılımcıların, bireysel emeklilik hesaplarına ilişkin günlük bilgilere erişimine olanak sağlamak,*
- ✓ *Portföy yöneticilerinin, şirketin genel fon yönetim stratejisine ve kararlarına göre fon portföyünü yönetmesini sağlamaktır’’*

2.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN KURUMSAL YAPISI

Emeklilik için az tasarruf yaygın bir olgu olarak görülmektedir. Çoğu insan, emeklilik sırasında daha yüksek ve garantili yaşam boyu gelir düzeyine sahip olmak için bile, çalışma yıllarında tüketimini sınırlamamaktadır. Hükümetler, finanse edilen emeklilik planlarına katılım ve katkı oranlarını artırmayı amaçlayan çeşitli geleneksel ve davranışsal politika araçlarını teşvik etmektedir.

Vergi teşvikleri ve eşleştirme katkıları gibi geleneksel araçlar, emeklilik tasarruflarını teşvik etme üzerinde bazı olumlu etkilere sahip olsa da, yeni tasarruflar üretmede etkileri hala sınırlı kalmaktadır.

2.3.1. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu(BEDK)

BEDK(Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu), sistemde çok önemli bir yere sahiptir. Bireysel emeklilik politikalarını tespit etmek ve bunların hayata geçirilmesi açısından yapılması gerekli olan tedbirlerle ilgili olarak tekliflerde bulunmak üzere BEDK’nın kuruluşu gerçekleştirilmiştir. BEDK’nın temsilcileri, Hazine Müsteşarlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafınca vazifelendirilecek minimum genel müdür seviyesinde temsilcilerden oluşur. Bu temsilcilere Hazine Müsteşarı başkanlık etmektedir. Müsteşarlık tarafından uygun görülen tarih ve konu ile birlikte BEDK üç ay içinde minimum bir defa toplanmaktadır. BEDK, denetleme ve düzenleme faaliyetlerinden daha çok, sistemin işleyişi genel yapısı ve geleceğine dair

stratejilere yönelik faaliyetler gerçekleştiren bir başvuru makamı konumunda bulunmaktadır (Ünan ve Karayazgan, 2009: 27).

2.3.2. Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı tarafından BES sisteminde izinlerin ve ruhsatların verilmesi, kurulacak firmaların denetlenmesi işlemlerini gerçekleştirmektedir. BES'in uygulama esasları ile ilgili olarak, Hazine Müsteşarlığı belirleyici kuruluş durumundadır. Sistem içerisinde denetleme işlevlerinin yürütülmesi de aynı kurum çerçevesinde yürütülmektedir. Müsteşarlığın izni ile Bireysel emeklilik şirketlerinde genel müdür ve yardımcıları kadrolarına atamalar gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, ana sözleşmede yapılacak olan değişiklikler müsteşarlık izni ile yapılmakta ve müsteşarlığın bağlı bulunduğu bakanlığın izni ile belirli oranların üzerindeki hisse devirleri gerçekleştirebilmektedir (Kızılgeçit, 2014: 44).

Mevcut emeklilik planları veya tüm yeni planlar üzerinde gerçekleştirilebilecek her çeşit değişiklik, müsteşarlığın vereceği onay ile yapılabilmektedir. Grup emeklilik sözleşmelerinin neticesinde yeni emeklilik fonu kurulması ihtimali varsa bu kuruluşla ilgili müsteşarlık bilgilendirilmelidir. Emeklilikle ilgili usul ve esaslar da müsteşarlıkça tespit edilmektedir (Uyar, 2012: 40-42).

Bireysel emeklilik araçlarından istenecek olan şartlar ve nitelikler, bu kuruluşların, faaliyetler, yapamayacakları işler, sicil ile alakalı işlemlere, tutmaları gerek defterler ve diğer hususlar ile ilişkili usul ve esaslarda Hazine Müsteşarlığınca düzenlenmektedir. Hazine Müsteşarlığı, özel sigortacılık ve sigortacılık sektöründe faaliyetler yürüten firmaların çalışmalarını denetlemenin yanında bu firmalarla ilişkili şikayet ve ihbarları da değerlendirerek sonuca bağlamakla yükümlüdür (Uyar, 2012: 40-42).

2.3.3. Sermaye Piyasası Kurulu(SPK)

SPK(Sermaye Piyasası Kurulu) tarafından BES'de emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ve bu şirketlerin sözleşmelerine yönelik saklayıcılar ile ilgili çeşitli düzenleme ve işlemler gerçekleştirilmektedir. Bireysel emeklilik araçları ve emeklilik şirketlerinin farklı reklam ve ilanlarla kamusal

alana duyurmaları gereken bilgilerin, SPK ve Müsteşarlığa açıklanan verilere uygun bulunması gerekmektedir (Kara, 2014: 60-62).

Emeklilik sözleşmelerinde yer alacak hususlara, aktarımda süre kısıtlamalarına ve aktarım talebine, emekliliğin hak edilmesi durumunda hak sahiplerinin bulunması açısından gerçekleştirilmesi gerekli olan incelemelere ve paranın bu süreç çerçevesinde değerlendirilme işlemine, izin ve ruhsat müracaatlarında istenilecek belge ve bilgilere, giriş aidatı, fon işletim ve yönetim giderleri oran ya da miktarlarına, BES'in bilgi teknolojisi altyapısında bulunan operasyonel unsurlarla alakalı usul ve esaslar gibi benzeri konulara SPK'nın uygun görüşü alınarak Müsteşarlık tarafından tespitler yapılmaktadır. SPK, düzenleme fonksiyonu ile birlikte denetleme fonksiyonuna da sahiptir (Demirbilek, 2012: 142).

Emeklilik yatırım fonunun denetçisi, olağandışı sonuçlar doğuracak veya fonun mali durumunu zayıflatacak hususları kapsayan denetim raporunu SPK'ya göndermekle yükümlüdür. Portföy yöneticileri ve emeklilik şirketi fonlarının yürütülmesi ile ilgili faaliyetler minimum yıl içinde bir defa SPK tarafından denetlenmektedir (Kara, 2014: 60-62).

2.3.4. Emeklilik Gözetim Merkezi(EGM)

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile ilişkili düzenlemeler gereğince Emeklilik Gözetim Merkezi, Hazine Müsteşarlığı Kurumunun ilgili kanun gereğince bağlı bulunduğu Bakanlığın yetki ve görevlendirmesi yoluyla 10 Temmuz 2003 tarihinde merkezi İstanbul ilinde olmak üzere kurulmuştur (Demirbilek, 2012: 142).

İlgili yasalar çerçevesindeki kuruluş, kurum, şirket ve kişiler bu yasaya dayanarak verilmekte olan görevleri yerine getirmeyi teminen istenen belge ve bilgileri emeklilik gözetim merkezine göndermek zorundadırlar. Müsteşarlığın gözetimine tabi olan emeklilik gözetim merkezinin çalışma usul ve esasları Müsteşarlıkça tespit edilmektedir. Emeklilik gözetim merkezinin çalışma alanları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kızılgeçit, 2014: 47);

✓ Ülke içinde ve ülke dışında benzer çerçevede çalışmalar yürüten organizasyonlarla işbirliğini geliştirmek, ülke içinde veya ülke dışında kurulan ya

da kurulma aşamasında olan kuruluşlara üye olmak, know-how almak, ülke dışına satmak ya da eğitimler vermek.

✓ Müsteşarlık tarafından verilen hayat sigortaları, bireysel emeklilik sistemi ve diğer alanlardaki sigorta faaliyetleri ile ilgili yürütülebilecek diğer vazifeleri gerçekleştirmek,

✓ Bireysel emeklilik sistemini geliştirici ve tanıtıcı çalışmalar gerçekleştirerek, ortak çalışmaların yürütmesini sağlamak, kitap ve rapor yayımlamak,

✓ İleriye yönelik olarak bireysel emeklilik sistemine dair analizler ve modellemeler oluşturmak, sistemin şeffaf ve güvenilir bir biçimde işletilmesi ile ilgili olarak önerilerde bulunmak,

✓ Genel nüfus çerçevesinde farklı hastalık riski ve ölüm riski değerlerini bünyesinde barındıran bireysel emeklilik sisteminde bulunan iştirakçiler kümesine ait demografik değişkenleri, devamlı bir şekilde ölçüm prensiplerine dayanarak takip ederek iştirakçilerin, fon biriktirme süreçlerinde ve yaşamını sürdürdükçe düzenli emeklilik geliri elde etme sürecinde kullanılacak projektif ve güncel istatistiksel tablolar üretmek,

✓ Emeklilik sözleşmelerinin uygulanması aşamasında ilgili bireylerin emeklilik kuruluşları tarafından memnun edecek düzeyde neticelendirilmemiş şikayetlerini kayda alınmış şifahi ya da yazılı müracaatları üzerine tarafsız bir şekilde araştırmak ve önemli görülmesi durumunda gerekli kamu organlarına bildirmek.

✓ Bireysel emeklilik sisteminin işleyişi tarafsızlık ilkesi çerçevesinde; emeklilik yatırım fonları, emeklilik planları ve benzeri konularla ilgili düzenlemeler ekseninde taraflara bilgi vermek, hatalı bir şekilde gerçekleştirilen uygulamaları tespit edebilmek için farklı iletişim araçları ile kontrol sistemleri tesis etmek,

✓ Elektronik ortamda bireysel emeklilik araçları imtihanlarının gerçekleştirilmesine, araçlar sicilinin güncelleştirilmesine, tutulmasına ve elektronik ortamda bireysel emeklilik aracılığı çalışmalarının kontrolünün yapılmasına yönelik alt yapıyı tesis etmek ve işletmesini yapmak,

✓ Emeklilik faaliyetleri ruhsatı müracaatlarında emeklilik şirketinin teknik donanımının günlük denetim ve gözetime uygun olup olmadığını sınamak,

faaliyetini sürdüren şirketlerin teknik altyapıları ile ilgili olarak değerlendirme ve sinama işlemlerini Müsteşarlığın görev vermesi durumunda gerçekleştirmek,

✓ Mevzuatta tanımlanmış esaslar çerçevesinde BES hesaplarına yönelik işlem ve iş gözetimini, emeklilik planlarına ve emeklilik sözleşmelerine uygunluğunu kontrol eden yazılım esaslı kurallar ile birlikte yürütmek

✓ Emeklilik şirketlerinin emeklilik planlarının her gün gözetime uygunluğunun tesis edilmesinin temini açısından gerekli teknik kontrolleri gerçekleştirmek, emeklilik planlarının kaydını tutmak,

✓ Katılımcıların menfaat ve haklarının muhafazası ve sistem içindeki hesaplarındaki tasarrufların; suistimal ya da kötü yönetim neticesinde zarar oluşmasını önlemek amacıyla gerekli kuruluşlara bilgi ve belge aktarımını sağlamak.

2.3.5. Takasbank

24681 sayılı Resmi Gazete’de 28/ 02/ 2002 tarihinde yayınlanan kanun ile Takasbank, Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar ile ilgili Yönetmelik’te ifade edildiği şekliyle “Saklayıcı” vazifesini yürütmektedir. Bu nedenle Takasbank “Saklayıcı Kuruluş” biçiminde de ifade edilebilmektedir. Takasbank, Bireysel Emeklilik Fonları bakımından bazı fonksiyonlar yürütmekle görevlendirilmiş durumdadır (Uyar, 2012: 44).

Bu fonksiyonlar aşağıdaki biçimde gösterilmektedir (Kaydu, 2006: 22-24);

✓ Portföy değerinin ve birim pay değerinin bu yönetmelik ile tespit edilen değerlendirme usulleri ekseninde hesaplanmasının kontrolü,

✓ Fondan gerçekleştirilecek olan virman, ödeme ve aktarılma gibi yapılan işlemlerin kontrolü,

✓ Kurul tarafından tespit edilen esaslar bağlamında fon portföyünün yönetilmesinin kontrolü,

✓ Katılımcı bazında fon paylarının tutulması ve iştirakçilere yatırıma yönlendirilecek fon hesaplarındaki ile bu tutarlara karşılık gelen pay sayılarını fon bazında takip etme olanağı sağlaması,

✓ Fon için gerçekleştirilen varlık satım ve alım işlemlerinin takasının yapılması açısından gerekli ortamın oluşturulması ve kontrolü,

- ✓ Fon varlıklarının saklanması,
- ✓ TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulunun talep edeceği fon işlemleri ve varlıklarına yönelik bilgilerin elektronik ortamda sağlanması,
- ✓ Portföy yönetim şirketi ve Sermaye Piyasası Kuruluna fonlar hakkındaki bilgileri takip etme olanaklarının ve bütün bilgilerin elektronik sahada bulundurulması,
- ✓ Portföy yönetim şirketinin talimatı çerçevesinde fon portföyündeki menkul kıymetler üzerindeki hakların kullanılmasına aracılık yapmak,
- ✓ Farklı şirket tercih edilmesi durumunda para aktarımının sağlanması, emeklilik şirketlerinin varlıklarından ayrı olarak Emeklilik yatırım fonundaki varlıkların, Takasbank'ta saklanması sebebiyle iştirakçilerin tasarruflarının birleşmesi, emeklilik şirketlerinin devredilmesi, kapanması veya iflas etmesi söz konusu olduğunda koruma altına bulunmaktadır.

2.4. EMEKLİLİK SÖZLEŞMESİ VE TARAFLARIN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Emeklilik sözleşmesi, iştirakçilerin kendi isteklerine bağlı bir biçimde katılımı ile gerçekleştirilen, BES'e katılımını, ayrılışını, katkıların ödenmesini, emekli olmasını, bu tasarrufların BES hesaplarında kontrol edilebilmesini, yararlı olacak fonlarda değerlendirilmesini, tarafların diğer hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesini, lehtara ya da katılımcıya yapılacak ödemeler ile ilişkili esasların belirtildiği, BES şirketi ile tasarruf yapan bireyin taraf olarak imzaladığı sözleşmedir (Özbolat, 2007: 35).

Emeklilik sözleşmesi; emeklilik sözleşmesi metni, emeklilik sözleşmesi teklif formu, emeklilik planı, emeklilik sözleşmesi özet metni bölümlerinden oluşmakta ve katılımcıların resmi bir şekilde sisteme girişlerini başlatmaktadır. Emeklilik sözleşmesinin uygulama şeklini tespit eden teknik usuller, emeklilik planını oluşturmaktadır. Bu plan, katılımcıya plan çerçevesinde önerilen fonların unvanlarını, giriş aidatını, yönetim ve fon işletim giderlerini, asgari katkı payı tutarını ve bunlara yönelik hesaplamaları içermektedir (Korkmaz, 2006: 176).

Emeklilik sözleşmesi teklif formu, sisteme dahil olacak birey tarafından şirketin hazırladığı emeklilik planının kabulünü gösteren formdur. Katılımcı ve şirketin ve eğer varsa katılımcı hesap ve namına sözleşmeyi gerçekleştiren bireyin yükümlülük ve haklarını düzenleyen metin, Emeklilik sözleşmesi metnini oluşturmaktadır (Korkmaz, 2006: 176).

Emeklilik şirketleri tarafından teşekkül ettirilen emeklilik yatırım fonları ve planları iştirakçiler tarafından istedikleri gibi belirlenebilmektedir. Emeklilik yatırım fonlarını, bireyler yatırım hakkında bilgi ve donanımına sahipse kendileri seçebilir ve talep ettikleri şekilde fonlar arasında dağıtım gerçekleştirebilmektedirler. Genel olarak yatırım ile ilgili olarak uzman kişilerin fon dağılımı yapmasını ve seçmesini talep edenler ise yatırım konusunda deneyimi olmayan bireyler olmaktadır (BESHY, 2008: madde 22).

BES hesaplarında sahip oldukları tasarrufları katılımcılar, başka bir emeklilik şirketlerine aktarılmasını isteme hakkına sahiptirler. Ancak, katılımcıların bu haklarını kullanabilmeleri için gerçekleştirilen sözleşmenin başlangıç tarihinin üzerinden minimum 1 yıl geçmiş olması gerekmektedir (BESHY, 2008: madde 22).

Katılımcılar bireysel emeklilik sistemine katkı ödemelerine, emeklilik konusunda bir hak elde etmeden önce ara verebilmektedir. Katılımcılar, emeklilik sözleşme süresi çerçevesinde sürekli iş göremezlik durumunun belirmesi durumunda veya herhangi bir anda, birikimlerini BES hesaplarından çekerek sistemden ayrılabilirler. Sisteme giriş tarihinden başlayarak katılımcılar, 56 yaşını doldurmuş olmak ve en az on yıl sistemde kalmak koşulu ile emekliliğe hak kazanmaktadır. Emeklilik hakkını elde ettikten sonra katılımcılar, ömür boyu maaş hakkını ise yıllık gelir sigortası yaptırarak kazanabilmektedirler (Arslan, 2006: 125).

2.5. YENİ TEŞVİK SİSTEMİ: DEVLET KATKISI

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununun birinci maddeye istinaden Bireysel emeklilik sisteminde, devlet katkısı 2013 yılı içerisinde uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulama ile BES'e yönelen katılımlarda artışların teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Sisteme yapılan katkı miktarlarının toplamından

yüzde yirmi beşi tutarındaki katkılar, Devlet katkısı uygulamasına göre hesapta biriktirilmektedir. İşverenin ödediği hariç belirlenen oran kadar BES'e ödenen tasarruflardan, şirketlerin EGM'ye gönderdiği raporlarda olan bilgiler göz önünde bulundurularak "Devlet Katkısı" EGM tarafından hesaplanmaktadır (Bağlar, 2019: 50-52).

Müştaşarlık bütçesinde toplanan ödenek miktarından, devlet katkısı, iştirakçinin sözleşme imzaladığı şirket vasıtasıyla EGM'ye aktarılmaktadır. Bütçenin diğler hesaplarına bu ödenekten aktarım gerçekleştirilememektedir. Birbirinden farklı hesaplar olarak, sisteme yapılan katkılar izlenmektedir. İlgili kanun maddesi yürürlüğe girdikten sonra katılımcıların devlet katkısına hak kazanma koşulları aşağıdaki gibidir (İnneci, 2017:112-115);

"1. En az üç yıl sistem içinde bulunanlar devlet katkısı hesabında bulunan tutarın yüzde onbeşine,

2. En az altı yıl sistem içerisinde bulunanlar devlet katkısı hesabında bulunan tutarın yüzde otuzbeşine,

3. En az on yıl sistem içerisinde bulunanlar devlet katkısı hesabı içindeki tutarın yüzde altmışını, elde etmek için hak kazanmaktadır. Bu sürelerin hesaplanmasında emeklilik sözleşmesi baz alınmaktadır."

Bireysel emeklilik sisteminin gerektirmiş olduğu emeklilik koşullarını sağlamış olan ya da malûliyet veya vefat nedeniyle sistemden ayrılan bireyler, devletin yapmış olduğu katkı hesabındaki birikimlerinin tamamını alabilmektedir. Emekliliğe hak kazanılması durumunda ya da sistemden çıkış yapma durumunda devlet katkısı tutarları katılımcılara ödenmektedir. Malûliyet ya da vefat dışındaki nedenlerle katılımcının emeklilik hakkı kazanmadan sistemden çıkması durumunda, genel bütçeye devlet katkısı içindeki birikimi gelir şeklinde değerlendirilmekte ya da iştirakçilere yapılan ödemeler devlet katkısı ödemesi olarak sayılmaktadır (İnneci, 2017:112-115).

Maliye Bakanlığı görüşünün alınması ile iştirakçinin hak kazanmadığı tutarlar için Müşteşarlığın kararı beklenilmektedir. Devlet katkısı olarak iştirakçilerin hesaplarına yönlendirilmiş olan tutarların yanlış hesaplanması halinde bu yanlışlıktan şirketler sorumlu olmaktadır. Kanun ile ifade edilen hükümlerce, gecikme zammının hesabı yapılarak yanlış hesaplanan katkı EGM tarafından

şirketin bağlı bulunmuş olduğu vergi dairelerine bilgi verilmektedir. Devletin yapmış olduğu katkıdaki meblağın rehnedilmesi, haczedilmesi, ve iflasa tabi olması yasal olarak mümkün değildir.

Katkıların hesaplanması ile ilgili hususlar aşağıda belirtilmektedir (İnneci, 2017: 112-115);

✓ Başlangıç devlet katkısının hesaplanması: İş görenler açısından Kanunun ek ikinci maddesi ile gösterildiği üzere bireyin cayma hakkını kullanmaması halinde, cayma hakkının süresinin sonlandığı tarih itibariyle BES'e giriş gerçekleştirilirken bir defaya mahsus olarak tatbik edilen, 1000 TL tutarında başlangıç devlet katkısının hesaplanması yapılmaktadır.

✓ Devlet katkılarının hesaplanması: Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmeliği 4. Maddesi A fıkrası çerçevesinde Bireysel emeklilik sisteminde devlet katkılarının hesaplanması yapılır.

Ek devlet katkısının hesaplanması; Emekliliğin hak edilmesi halinde, sistem içerisinde yer alan asgari süresi on yıl olan yıllık gelir sigortası sözleşmesi kapsamında birikimlerini alan çalışana kanunda ifade edilen ek 2. Madde kapsamında ek devlet katkısı şeklinde birikimlerinin %5'ine denk gelecek biçimdeki kısmın ödenmesi yapılmaktadır.

2.6. OTOMATİK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Emeklilik tasarruflarını ve emekli refahını teşvik etmek amacıyla Türk hükümeti, Ocak 2017'de Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nu değiştirerek çalışanların bireysel emeklilik sistemine otomatik katılım düzenlemesini getirmiştir. Yeni kural uyarınca, otomatik kayıt programı, BES'de zaten gönüllü emeklilik planları olan çalışanları da kapsamaktadır. Şu anda, otomatik kayıt sistemi altında yönetilen toplam emeklilik varlıkları yaklaşık 670 milyon dolar ve 4 milyondan fazla işçi emeklilik planlarına otomatik olarak kaydedilmiştir. Kapsama aşamaları ilerledikçe bu rakamların artması beklenmektedir (Sümer ve Özorhon, 2019: 32-35).

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nda ifade edilmiş olan ek 2.maddeye dayanılarak Bireysel emeklilik sistemine otomatik katılım, düzenlenmiştir. Bu sistem iş gören 45 yaş altı bireylerin, kamu ve özel sektörlerinde

BES'e otomatik olarak dâhil edildiği bir uygulama biçimidir. İş görenlerinin adına emeklilik şirketlerinden biri ile sözleşme yapmak ve 1 Ocak 2017'de yürürlük kazanan otomatik katılımın tatbik edilmesine dâhil olan işletmeler sistemin işleyişinden yükümlü tutulmuştur. Müsteşarlık tarafından tespit edilen emeklilik şirketlerine Otomatik katılım yapılabilir. Otomatik katılım sistemi içerisinde yer alan iş görenlerin her ay otomatik olarak prime esas kazançlarının %3'ü katkı hesaplarına aktarılmaktadır (Bağlar, 2019: 50-52).

En geç, iş görenin ücretini ödeme gününde tespit edilen katkı miktarı işveren vasıtasıyla emeklilik şirketlerine aktarılmaktadır. Zamanında Tespit edilen katkı miktarı, şirketlere geç aktarılması ya da aktarılmaması durumunda ortaya çıkacak maddi zararlardan işletmeler sorumluluğu üstlenecektir. İşveren vasıtasıyla tespit edilen katkı tutarlarından hariç daha fazla miktarda katkıda bulunmak isteyen iş görenler, istedikleri tutarda katkıda bulunma hakkına sahiplerdir (Sümer ve Özorhon, 2019: 32-35).

İş görenlerin almış oldukları aylık ücretlerinden kesinti yoluyla elde edilen katkı payları tercihleri çerçevesinde faizsiz ya da faizli fonlarda biriktirilerek değerlendirilir. Otomatik katılım uygulamasına geçilerek e BES' te mevcut katılımcıların sayılarının artırılarak iş görenlerin ikinci bir gelir olanağı elde etmeleri ve emekliliğe yönelik ek tasarruf yapmaları amaçlanmaktadır (Bağlar, 2019: 50-52).

İş görenlerin, otomatik bir şekilde iştirak etmiş olduğu emeklilik sisteminden duyurulan günden başlayarak iki ay içerisinde sözleşmeyi feshedebilme hakkı bulunmaktadır. Sistemi terk etmesi durumunda on iş günü içinde, o güne kadar yapmış olduğu katkılar ve hesabında birikmiş olan yatırım gelirleri iş görene iade edilmektedir (Sümer ve Özorhon, 2019: 32-35).

Sözleşmeyi feshetme hakkı haricinde, katılım sürecine ara verme hakları da bulunmaktadır. Müsteşarlığın uygun bulunduğu hallerde iş görenler, katkı payı ödeme hakkını kullanabilmektedirler. Otomatik katılımı yer alan iştirakçiler için de, 4632 Sayılı Kanun'da 1. ek maddede ifade edilen devlet katkısı uygulamasını tatbik edilmektedir (Sümer ve Özorhon, 2019: 32-35).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER ve TRABZON ALT BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Gelişmekte olan ve tasarruf açığı problemi ile karşı karşıya olan ülkelerde, iş görmeyen nüfusun iş gören nüfusa oranını gösteren “bağımlılık oranı” artış göstermektedir. Bağımlılık oranı fazla olan ekonomilerde, iç tasarruf oranları azalmakta ve devletin sağladığı emeklilik sistemi artık yeterli olamamaktadır. Türkiye’de uygulanan emeklilik sisteminin de kendi finansman çevirimini tam olarak yapamadığı ve mali anlamda açıklar oluştuğu şeklinde eleştiriler bulunmaktadır. Devlet tarafından yönetilen emeklilik sisteminin özel emeklilik programları ile desteklenerek bütçe üzerindeki bu yükün hafifletilmesi gerektiği dile getirilmektedir.

Bireysel Emeklilik Sistemleri’nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumun refah düzeyinin belirlenmesinde, tasarrufların, yatırımlarının ve cari işlemlerin etkinleştirilmesinde kilit önem taşıdığı ifade edilmektedir. Son yıllarda Bireysel Emeklilik Sistemi’nde yapılan sürekli ve yeni düzenlemelerin, hem bireylerin hem de ülkenin ekonomisine olumlu katkılarının bulunduğu belirtilmektedir.

Bu bağlamda, BES’in dünyadaki bazı ülkelerde tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar önemli olduğu uzun yıllardır bilinse de, Türkiye’de uygulanan bireysel emeklilik sisteminin tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar olduğu sürekli merak edilen konular arasındadır.

Bu kapsamda yapılan çalışmada; Bireysel Emeklilik Sistemi’ni ve gelişimini daha iyi tanımlayabilmek ve değerlendirmek, sistem içinde olan, sistemden ayrılan veya sisteme hiç girmeyen bireylerin demografik özelliklerini analiz etmek, sistemin tasarruf açığını karşılamada etkisini incelemek, bireylerin tasarruf eğilimleri konusunda Bireysel Emeklilik Sistemi’ni tercih etme/etmeme

nedenlerini incelemek üzere kamu kuruluşlarında çalışan kişilerin Bireysel Emeklilik Sistemi hakkında davranış ve tutumlarını araştırmak amaçlanmıştır.

Bu sistemin makro düzeydeki amacı ekonomilere uzun süreli kaynak temini sağlayarak tasarruf açıklarını azaltmaktır. Türkiye nüfusunun demografik özelliklerine bakıldığında genç istihdamı sorunu ve bağımlılık oranının fazla olmasının hanehalkı tasarruflarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Türkiye, çalışabilir nüfusun istihdam oranı yönünden diğer OECD ülkeleri arasında geride kalmakla birlikte, son zamanlarda kadınların çalışma hayatına girmesiyle çalışabilir durumdaki bireylerin ekonomik bağımlılıklarında nispeten düşme görülmüştür. Ancak, Türkiye ekonomik göstergeleri incelendiğinde yurtiçi tasarruflarında düşmenin demografik özellikler dışındaki etmenlerden kaynaklı olduğu düşüncesi daha ön plana çıkmaktadır.

Bu nedenle, yurtiçi tasarruf miktarlarının artmasında, işgücüne katılma oranının ve elde edilen gelirlerin artmasının yanında Bireysel Emeklilik Sistemi'nin hanehalkı tasarruf yönelimlerini ve planlarını değiştirecek ve geliştirecek biçimde yeniden organize edilmesine gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca, Bireysel Emeklilik Sistemi'nin mikro düzeydeki amacı, bireylerin çalışma zamanlarında tasarruf seviyelerini artırmak ve bu tasarrufların emeklilik zamanında ek gelir olarak kullanılmasına yardımcı olmaktır. Bu doğrultuda BES ile bireyler gelir elde ettikleri dönemlerde tasarrufta bulunarak ileride elde edecekleri gelir sayesinde, yaşlılık dönemlerinde de kaliteli yaşam standartlarını devam etmelerini sağlayacak ve uzun vadede biriken fonların değerlendirilmesi ülkenin ekonomik göstergelerinde de iyileşmeye neden olabilecektir.

Bireysel emeklilik sisteminin mikro ve makro amaçları düşünüldüğünde, tasarruf açığını karşılamadaki etkisinin tespit edilmesi, bireylerin tasarruf eğilimlerini etkileyen etmenlerin belirlenmesi ve tasarruf teorilerinin yorumlanarak stratejiler ve politikalar üretilmesinin, bireysel emeklilik sisteminin geliştirilmesi ve sisteme katılımın artırılması için önemli görülmektedir. Bu doğrultuda; ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi'ne katılan bireylerin yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi demografik özellikleri ile BES'e yönelik olumlu/olumsuz görüşlerinin belirlenmesi ve sistemin etkinliğinin incelenmesi oldukça önemlidir.

Yapılan çalışma ile hem literatüre katkı sağlanacak hem de Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik bireylerin tutumlarını içeren bulguların analizi ile elde edilecek sonuçlar doğrultusunda, sistemin etkinliğinin artırılmasına yönelik öneriler geliştirilebilecektir. Bu kapsamda konunun uzmanlarına rehberlik edecek bir kaynak oluşturulabilecektir.

3.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE ALT PROBLEMLER

Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik bireylerin tutumlarının daha iyi anlaşılması, sistemdeki boşlukların tespit edilmesi, tasarruf ve teşvik açısından ortaya çıkan eksiklik ya da zayıf hususların ortaya konulması ve bu sayede BES'in etkinlikle işletilmesini engelleyen sorunların çözülmesine yönelik politika önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda; araştırmanın problem cümlesi "TR90 bölgesinde Bireysel Emeklilik Sistemi etkinlikle uygulanabilmekte midir? Bu hususta bireylerin tutumları nasıldır?" şeklinde ifade belirlenmiştir. Bu problem cümlesine bağlı olarak araştırmada aşağıda ifade edilen alt problemlere cevaplar aranmaya çalışılmıştır:

1) Katılımcılarının Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları nasıldır?

a) Bireylerin mevcut sosyal güvenlik kurumlarına yönelik tutumları nasıldır?

b) Bireylerin Türkiye'de uygulanan yarı zorunlu BES öncesi ve sonrasındaki BES'e yönelik tutumları nasıldır?

c) Bireysel Emeklilik Sistemi'ni iptal ettirmeye neden olan faktörler nelerdir?

d) Bireysel Emeklilik Sistemi'nin bireylerin tasarruflarına etkisi nasıldır?

e) Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik bireyleri etkileyen temel endişeler nelerdir?

2) Katılımcılarının demografik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?

a) Katılımcıların cinsiyetleri ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

b) Katılımcıların yaşları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

c) Katılımcıların öğrenim durumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

3) Katılımcılarının sosyo-ekonomik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?

a) Katılımcıların mesleki çalışma süreleri ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

b) Katılımcıların aylık gelir durumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

c) Katılımcıların bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

3.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma kantitatif olarak yapılmıştır. Ayrıca araştırmada nitel metotlardan olan “betimsel araştırma” metodu uygulanarak literatür incelemesi yapılmış ve konu hakkında genel yargılar incelenmiştir. Çalışmada, konu hakkında yapılan uygulamaların güncel durumlarını saptamaya ve açıklamaya yönelik etkenlerden dolayı “tarama modeli”nden yararlanılmıştır.

Bu metodlar doğrultusunda çalışmanın ana problemi “TR90 bölgesinde uygulanan BES’in etkinliğinin nasıl olduğu” açıklamaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında ayrıca, BES’e katılan, katılıp daha sonra ayrılan veya hiç katılmayan bireylerin görüşlerinin belirlenmesine yönelik verilerin elde edilmesi için “anket” uygulanmış ve ulaşılan bilgiler doğrultusunda yorum yapılarak çalışmanın ana problemine ışık tutmaya çalışılmıştır. Anket çalışması 01.05.2020 ile 20.06.2020 tarihleri arasında yapılmıştır.

3.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de BES’e katılan tüm bireyler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme ise, Türkiye’nin ayrıldığı bölgeler içinde TR90(Trabzon Alt Bölgesi) olarak adlandırılan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan alanda araştırmaya gönüllü

olarak katılmayı kabul eden 500 kamu çalışanı olarak belirlenmiştir. Anketin Şehir bazında yapılacak anket sayısı o şehrin nüfusuna endeksli olarak 0,01 oranı üzerinden hesaplama yapılarak belirlenmiştir.

3.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın varsayımları şu şekildedir;

- 1) Katılımcılara yöneltilen anket sorularının, katılımcılar tarafından dürüst ve samimi bir şekilde yanıtlandığı,
- 2) Araştırmada kullanılan ölçek sorularının ölçme amacına hizmet ettiği ve örneklemin evrenini temsil ettiği,
- 3) Araştırma verilerini toplamak için kullanılan veri araçlarının geçerlilik ve güvenilirlik düzeyi 0,755 güvenilirlik oranı ile güvenilir bulunmuştur.

Yapılan araştırma;

- 1) Katılımcıların demografik özelliklerinin ve BES'e yönelik tutumlarının belirlendiği anket sorularının cevapları ve,
- 2) Ayrıca çalışma, zaman ve maliyet kısıtlılığı ile COVID-19 küresel salgın nedeniyle online olarak yapılarak Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illeri sınırlandırılmıştır. Daha kapsamlı değerlendirmeler ve genellemeler yapabilmek için daha fazla ilde ve daha fazla katılımcı ile anket yapılması yararlı olacaktır.
- 3) Anket sorularında 5 tane demografik, 10 tane çoktan seçmeli sorular, 15 tane likert ölçekli sorular olmak üzere toplam 30 soru sorulmuştur.

3.6. VERİ TOPLAMA ARACI

Yapılan bu çalışma da güvenilir ve doğru sonuçlar elde edebilmek için, örnekleminin büyüklüğüne ve anket soru sayısına dikkat edilmiş ve gerekli hesaplamalar bu doğrultuda yapılmıştır. Araştırmada kullanılan istatistiksel analizlerin %95 güven aralığında ve 0,05 hata payı içermesi öngörülmüştür.

Bu çalışmada veri elde etmek amacıyla kullanılan anket soruları, farklı cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek gruplarından oluşan 510 kişiye yöneltilmiştir. 10 katılımcının katıldığı anket cevaplarının tam olarak doldurulmadığı belirlenmiş,

500 katılımcının anketinin ise geçerli olduğu belirlenmiş ve bu anket verileri çalışmanın amacı doğrultusunda çeşitli analizlere tabii tutulmuştur.

Anket, pandemi sürecinden dolayı kişilerin kurumlarına ve şahıslarına bizzat online anket formu olarak gönderilmiş, etkin ve güvenilir bir şekilde doldurulması sağlanmıştır. Veri elde etmek amacıyla kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; bireylerin; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki deneyim durumları gibi sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde, katılımcıların BES'e katılma, sonradan ayrılma ve yaşadıkları tereddütlere yönelik genel değerlendirmeler yer almaktadır. Üçüncü bölümünde ise katılımcıların BES'in etkinliğine ilişkin tutumları belirlenmektedir. Bu bölümde katılımcıların görüşlerinin belirlenmesine yönelik hazırlanan sorular 5'li likert tipinde ölçeklendirilerek hazırlanmıştır. Buna göre anket sorularına verilen 5'li likert ölçeği aşağıda gösterilmektedir;

- ✓ “Kesinlikle Katılmıyorum”
- ✓ “Katılmıyorum”
- ✓ “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (Kararsızım)”
- ✓ “Katılıyorum”
- ✓ “Kesinlikle Katılıyorum”

Anketin, 22. “Bireysel emeklilik sistemine giriş aidatının yüksek olduğunu düşünüyorum”, 26. “Bireysel emeklilik sisteminde yapılan kesintilerin fazla olduğunu düşünüyorum” ve 27. “Bireysel emeklilik sistemi için sigorta şirketlerinin yeterli reklam ve bilgilendirme yapmadıklarını düşünüyorum” sorularında ters kodlama yapılmıştır (Kesinlikle Katılmıyorum... Kesinlikle Katılıyorum).

Literatürde, anketlerin güvenilirliklerinin belirlenmesine yönelik genellikle Cronbach Alfa (α) değerinin belirlenmesi yöntemi kullanılmaktadır. Buna göre α değeri aşağıdaki şeklide yorumlanmaktadır.

- ✓ $\alpha = 0.0-0.40$ arasındaysa ölçek güvenilir değil,
- ✓ $\alpha = 0.40-0.60$ arasındaysa ölçek düşük seviyede güvenilir,
- ✓ $\alpha = 0.60-0.80$ arasındaysa ölçek oldukça güvenilir,
- ✓ $\alpha = 0.80-1.0$ arasındaysa ölçek yüksek seviyede güvenilir.

Bu doğrultuda yapılan analizler sonucunda anketin Cronbach Alfa değeri 0.755 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerlere göre araştırmada kullanılan anketin “oldukça güvenilir” ve araştırmanın problem ve alt problemlerine yönelik analizler için “geçerli” olduğu değerlendirilmektedir.

3.7. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada uygulanan anket ile elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Version 25.0 paket programı ile analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular baz alınarak ön analiz işlemleri dahilinde yüzde (%) ve aritmetik ortalama ($\bar{x}$) gibi tanımlayıcı istatistiksel sonuçlara ulaşılmıştır.

Ayrıca çalışmada, katılımcıların BES’in etkinliğine yönelik tutumlarının sosyo-demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla, diğer bir ifadeyle araştırma kapsamında belirlenen değişkenler arasında farklılıkların olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t Testi (Independent Samples t Test) ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) uygulanmıştır. Anlamlı farklılığın olduğu sonuçlarda, bu farkın hangi grup lehine oluştuğunun anlaşılması için yapılan ön analizler sonucunda verilerin homojen olduğu sonucuna ulaşılmış ve post-hoc (LSD) karşılaştırma testi kullanılarak çapraz tablolardan yararlanılmıştır.

3.8. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel yöntemlerle analizi sonucunda ulaşılan bulgular incelenmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.8.1 Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ile birlikte elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Erkek	280	56,0
Kadın	220	44,0
Toplam	500	100

Araştırmaya katılan toplam 500 kişiden %56'sının erkek olduğu tespit edilmiş ve araştırmaya katılan erkek sayısının kadın sayısına oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Katılım gerçekleştiren kadınların oranı ise %44,0'dır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaş	Frekans (f)	Yüzde (%)
18-25	144	28,8
26-33	172	34,4
34-41	103	20,6
42-49	47	9,4
50-57	26	5,2
57 ve üzeri	8	1,6
Toplam	500	100

Katılımcıların çoğunluğunu %83,8 oranına tekabül eden 41 yaş altı kesimin oluşturduğu görülmektedir. 42 yaş üzeri bireylerin ise %16,2'lik bir oranla daha az olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Öğrenim Seviyesi Değişkenine Göre Dağılımı

Öğrenim Seviyesi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Ortaokul	5	1,0
Lise	95	19,0
Önlisans	106	21,2
Lisans	222	44,4
Yüksek Lisans	50	10,0
Doktora	22	4,4
Toplam	500	100

Katılımcıların %85,6'sının lisans düzeyinde ve lisans düzeyinin altında eğitim almış olan kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %14,4'lük kısmının ise lisansüstü düzeyde eğitim aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan yola çıkılarak katılımcıların eğitim düzeylerin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Mesleki Deneyim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Mesleki Deneyim	Frekans (f)	Yüzde (%)
0-2 yıl	121	24,2
2-10 yıl	198	39,6
11-20 yıl	118	23,6
21-30 yıl	42	8,4
31 yıl ve üzeri	21	4,2
Toplam	500	100

Katılımcıların, %87,4 oranında çoğunluğunun 20 yıl altında mesleki deneyime sahip olduğu tespit edilmiş ve Tablo 2’de de tespit edildiği üzere katılımcıların büyük çoğunluğunu genç kitlenin oluşturduğu görülmüştür. Katılımcıların %12,6 oranında azınlığı oluşturan kısmının ise 21 yıl üstünde yüksek mesleki deneyime sahip kişiler tarafından oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Aylık Gelir Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
2001-3000 TL	162	32,4
3001-4000 TL	52	10,4
4001-5000 TL	86	17,2
5001-6000 TL	73	14,6
6001 TL ve üzeri	127	25,4
Toplam	500	100

Katılımcıların aylık gelir durumu incelendiğinde. Asgari gelir tutarının da içinde bulunduğu 4.000 TL ve altını kapsayan tutarda maaş alan bireylerin yüzdesinin %42,8 olduğu görülmektedir. Katılımcıların, %57,2’lik kısmının ise 4001 TL ve üzeri tutarda maaş aldığı tespit edilmektedir. Bu veriden yola çıkılarak bireylerin aldıkları maaş tutarının BES’e yönelik tutumları üzerinde etkileri incelenecektir.

Araştırmaya katılanların tasarruflarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin görüşlerini içeren bilgiler Tablo 6’da verilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda tasarruf araçlarını tercih ederken hangi koşulları göz önünde bulundurdıkları hususu yorumlanmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Tasarruflarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Dağılımı

Tasarruflarını Durumu	Değerlendirme	Frekans (f)	Yüzde (%)
Gayrimenkul		95	19,0
Altın, Döviz		236	47,2
Vadeli mevduat		31	6,2
Bireysel emeklilik		78	15,6
Tasarruf yapmıyorum/yapamıyorum		60	12,0
Toplam		500	100

Katılımcıların, çoğunluğunun tasarruflarını kısa vadeli spekülasyon yatırım aracı olarak bildiğimiz altın ve döviz üzerine yaptığı tespit edilmiş bu araçlara yatırım yapan kişilerin %47,2 oranında olduğu görülmüştür. %6,2'lik bir oranla en az yatırım yapılan aracın vadeli mevduat olduğu görülmektedir.

Bireylerin kısa vadede getiri elde edebilecekleri yatırım araçlarına yönelmelerinin sebebi, uzun vadeli yatırım araçlarından elde edilecek getirinin öngörülmesinin zor olması ve bu uzun süre içerisinde ekonomide meydana gelecek olumsuz değişikliklerin tedirginlik yaratmasıdır. Bu nedenle bireyler daha fazla risk içerse bile kısa vadede geri dönüş alabilecekleri spekülasyon araçlara yönelmektedir. Bireyler kısa vadede piyasanın tahmin edilebilirliğinin daha kolay olduğunu düşünmektedir. (Aytekin, 2018: 192).

Tablo 7'de katılımcıların BES hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların BES Hakkında Bilgi Sahibi Olmalarına Göre Dağılımı

BES Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Bütün detayları biliyorum	67	13,4
Bilgim var	186	37,2
Biraz bilgim var	156	31,2
Hiç bilgim yok	46	9,2
Görüş belirtmeyen	45	9,0
Toplam	500	100

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların %50,6'lık bir bölümünün BES hakkında bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir. %49,4 oranını oluşturan kişilerin ise BES hakkında yeterli bilgi ve detaya sahip olmadıkları görülmektedir. Buradan elde

edilen bilgiler doğrultusunda BES hakkında bireylere yeterince bilgi ulaştırılamadığı ve BES'in yeterli düzeyde tanıtılamadığını söylemek mümkündür.

3.8.2. Katılımcıların BES'in Etkinliğinin Belirlenmesi Ölçeğinde Yer Alan Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular

Tablo 8'de katılımcıların BES'in etkinliğinin belirlenmesine yönelik hazırlanan 5'li likert ölçekli anket sorularına verdikleri cevapların ortalama puanları yer almaktadır. Buna göre katılımcıların tüm sorular için ortalama puanı 2,87 olarak Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum'a yakın bir değerde olduğu belirlenmiştir. Bu durum araştırmanın BES'e yönelik bireylerin bilgi eksiklikleri bulunduğu ve tasarruf yapma aracı olması açısından yaşadıkları bazı endişeler taşıdıkları şeklindeki bulgularını desteklemektedir.

Tablo 8. Katılımcıların BES'nin Etkinliğinin Belirlenmesine Yönelik Hazırlanan Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Ortalama Puanları

Soru Nu.	Anket Sorusu	Ortalama Puan
22.	Bireysel emeklilik sistemine giriş aidatının yüksek olduğunu düşünüyorum (<i>Ters Kodlama Yapılmıştır</i>).	3,55
20.	Bireysel emeklilik sistemi yerine diğer tasarruf araçlarının daha kazançlı olduğunu düşünüyorum.	3,36
16.	Bireysel emeklilik sisteminin güvenilirliğine inanırım.	3,07
26.	Bireysel emeklilik sisteminde yapılan kesintilerin fazla olduğunu düşünüyorum (<i>Ters Kodlama Yapılmıştır</i>).	2,89
27.	Bireysel emeklilik sistemi için sigorta şirketlerinin yeterli reklam ve bilgilendirme yapmadıklarını düşünüyorum (<i>Ters Kodlama Yapılmıştır</i>).	2,87
19.	Bireysel emeklilik sistemin avantajlarını görmek için erken olduğunu düşünüyorum.	2,99
18.	Bireysel emeklilik sisteminin birkaç yıl içinde daha çok gelişeceğine inanıyorum.	2,87
24.	Bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği en az 10 yıllık tasarruf yapma süresini uygun buluyorum.	2,85
17.	Bireysel emeklilik sistemini çevremdekilere tavsiye edebilirim.	2,84
29.	Bireysel emeklilik sistemine dahil olmak için gelirim yetersiz olduğunu düşünüyorum.	2,74

Tablo 8. (Devam) Katılımcıların BES'nin Etkinliğinin Belirlenmesine Yönelik Hazırlanan Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Ortalama Puanları

21.	Bireysel emeklilik sisteminin rahat bir emeklilik yaşamamda yardımcı olacağına inanıyorum.	2,70
25.	Bireysel emeklilik sistemine dahil olan kişilere devletin vermiş olduğu prim oranını uygun buluyorum.	2,68
23.	Bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği 56 yaş sınırını uygun buluyorum.	2,60
30.	Bireysel emeklilik sistemine bakış açımı dini inanış(faiz) etkiler.	2,56
28.	Bireysel emeklilik sistemine zorunlu katılımın yararlı olacağına inanıyorum.	2,48
<i>Ortalama</i>		<i>2,87</i>

Tablo 8'de bireylere 5'li likert ölçekli sorular sorulmuş "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğine en düşük puan verilerek "katılmıyorum", "ne katılıyorum, ne katılmıyorum", "katılıyorum" olarak artış göstermekte "kesinlikle katılıyorum" seçeneğine en yüksek puan verilmektedir. Bu nedenle 1'e yakın ortalama elde edilen seçeneklerde bireylerin seçenekte belirtilen bilgiye katılma oranı düşük olmakta, 5'e yakın ortalama elde edilen seçeneklerde ise bireylerin seçenekte belirtilen bilgiye katılma oranı yüksek olmaktadır.

yer alan veriler incelendiğinde, katılımcıların anket soruları arasından en fazla; "bireysel emeklilik sistemine giriş aidatının yüksek olduğunu düşünüyorum" ($\bar{x}=3,55$), "bireysel emeklilik sistemi yerine diğer tasarruf araçlarının daha kazançlı olduğunu düşünüyorum" ($\bar{x}=3,36$) ve "bireysel emeklilik sisteminin güvenilirliğine inanırım" ($\bar{x}=3,07$) seçeneklerini ve en az ise; "bireysel emeklilik sistemine zorunlu katılımın yararlı olacağına inanıyorum" ($\bar{x}=2,48$), "bireysel emeklilik sistemine bakış açımı dini inanış (faiz) etkiler" ($\bar{x}=2,56$) ve "bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği 56 yaş sınırını uygun buluyorum" ($\bar{x}=2,60$) seçeneklerini tercih ettikleri belirlenmiştir.

3.8.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın problem ve alt problemlerinin cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analizler sonucunda başlıklar halinde açıklanmış ve ulaşılan bulgular yorumlanmıştır.

3.8.3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Katılımcılarının Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumları nasıldır?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analiz sonuçları aşağıda tablo ve grafikler halinde açıklanmıştır.

a) Bireylerin mevcut sosyal güvenlik kurumlarına yönelik tutumları nasıldır?

Araştırmaya katılanların hangi sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu ve mevcut sosyal güvenlik kurumlarına ilişkin görüşlerini içeren bilgiler aşağıda Tablo 9 ve Tablo 10’da yer almaktadır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda tablolar yorumlanmıştır.

Tablo 9. Katılımcıların Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumuna Göre Dağılımı

Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
SSK	290	58,0
Emekli Sandığı	210	42,0
Toplam	500	100

Katılımcıların halihazırda bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları incelendiğinde; %58 oranında çoğunluğun SSK’lı ve %42’sinin ise Emekli Sandığı üyesi olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10. Katılımcıların Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumunun İhtiyaçlarını Giderme Durumuna Göre Dağılımı

Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumunun İhtiyaçları Giderme Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet, inanıyorum	292	58,4
Fikrim yok	118	23,6
Hayır, inanmıyorum	90	18,0
Toplam	500	100

Katılımcıların bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını gidermesi hususunda ise; %58,4’lük büyük kesiminin bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını giderdiğine inandığı ve %18’lik kısmının bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını giderdiğine inanmadıkları

belirlenmiştir. Bu hususta katılımcıların %23,6'sı ise herhangi bir fikrinin olmadığını beyan etmiştir.

b) Bireylerin Türkiye’de uygulanan yarı zorunlu BES öncesi ve sonrasındaki BES’ne yönelik tutumları nasıldır?

Araştırmaya katılanların Türkiye’de uygulanan yarı zorunlu BES öncesi BES üyeliğine devam etme durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 11’de ve yarı zorunlu BES sonrası BES üyeliğine devam etme durumlarına ilişkin Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Yarı Zorunlu BES Öncesi BES Üyeliğine Göre Dağılımı

Yarı Zorunlu BES Öncesi BES Üyeliği Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	149	29,8
Hayır	351	70,2
Toplam	500	100

Yapılan incelemede, katılımcıların %29,8’inin yarı zorunlu BES öncesi BES üyeliğinin bulunduğu ve %70,2’lik büyük kesiminin yarı zorunlu BES öncesi BES üyeliğinin bulunmadığı belirlenmiştir.

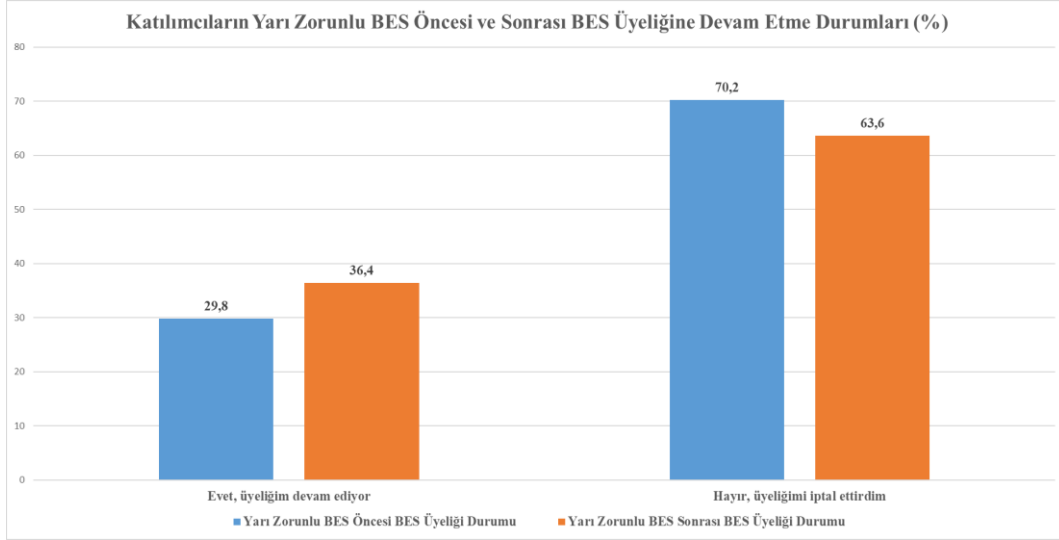
Tablo 12. Katılımcıların Yarı Zorunlu BES Sonrası BES Üyeliğine Göre Dağılımı

Yarı Zorunlu BES Sonrası BES Üyeliği Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet, üyeliğim devam ediyor	182	36,4
Hayır, üyeliğimi iptal ettirdim	318	63,6
Toplam	500	100

Bu tabloda yapılan incelemede ise katılımcıların azınlığını oluşturan %36,4’ünün yarı zorunlu BES sonrası BES üyeliğinin devam ettiği ve katılımcıların çoğunluğunu oluşturan %63,6’sının ise yarı zorunlu BES sonrası BES üyeliğini iptal ettirdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların BES’e katılımlarının oldukça düşük seviyede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Katılımların düşük olmasının nedenleri bir sonraki tablo da gösterilecektir.

Katılımcıların yarı zorunlu BES öncesi ve sonrası BES üyeliğine devam etme durumlarının grafiksel dağılımı Şekil 1’de gösterilmektedir. Buna göre,

katılımcıların yarı zorunlu BES öncesi sisteme üye olanların üyeliklerini devam ettirme oranlarında bir artış ve yarı zorunlu BES sonrası sistemden çıkanların oranında bir azalış görülmektedir. Bu sonuca göre, yarı zorunlu BES uygulamasının bireylerin daha fazla sisteme katılım sağlamalarında başarılı olduğu söylenebilir. Ancak bu başarı düzeyinin çok yüksek olduğu söylenememektedir. Düşük bir oranda BES'e katılımın arttığı görülmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların yarı zorunlu BES öncesi ve sonrası BES üyeliğine devam etme durumlarını gösteren grafik

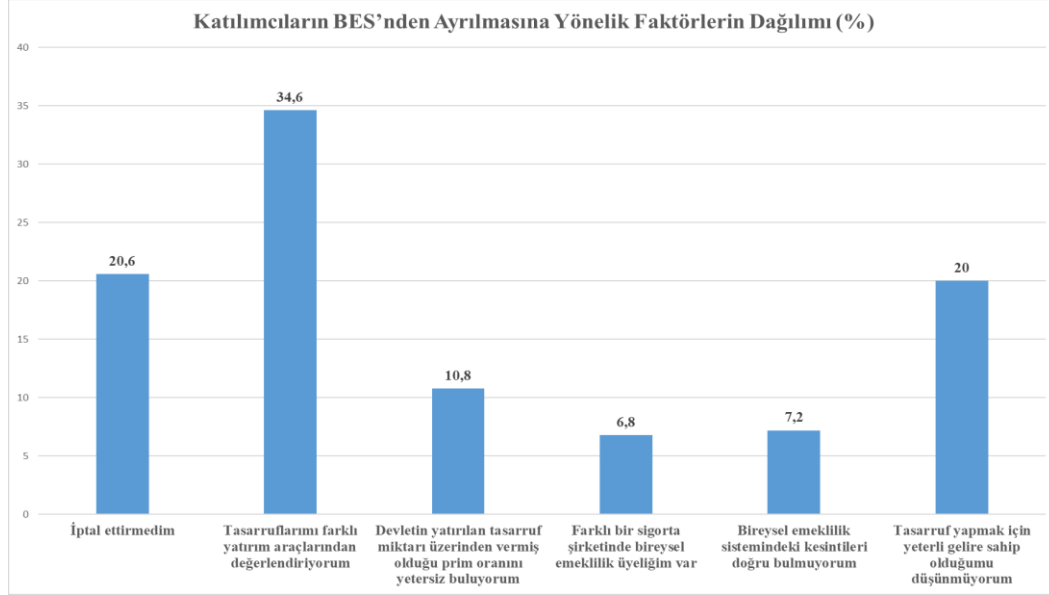
c) Bireysel Emeklilik Sistemi'ni iptal ettirmeye neden olan faktörler nelerdir?

Katılımcıların BES'en ayrılmasına neden olan faktörlere ilişkin bilgiler Tablo 13 ve Şekil 2'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların BES'den Ayrılmasına Yönelik Faktörlerin Dağılımı

BES'den Ayrılma Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İptal ettirmedim	103	20,6
Tasarruflarımı farklı yatırım araçlarından değerlendiriyorum	173	34,6
Devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim oranını yetersiz buluyorum	54	10,8
Farklı bir sigorta şirketinde bireysel emeklilik üyeliğim var	34	6,8
Bireysel emeklilik sistemindeki kesintileri doğru bulmuyorum	36	7,2
Tasarruf yapmak için yeterli gelire sahip olduğumu düşünmüyorum	100	20,0
Toplam	500	100

Katılımcıların BES'ten ayrılmasına neden olan faktörlerin dağılımı ile ilgili ulaşılan bulgular şekil 2'de de grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 2. Katılımcıların BES'den ayrılmasına neden olan faktörlerin dağılımı

Katılımcıların BES'den ayrılmasına neden olan faktörler incelendiğinde; bireylerin sırasıyla, %34,6 ile “tasarruflarımı farklı yatırım araçlarından değerlendiriyorum”, %20 ile “tasarruf yapmak için yeterli gelire sahip olduğumu düşünmüyorum”, %10,8 ile “devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim oranını yetersiz buluyorum”, %7,2 ile “Bireysel Emeklilik Sistemi'ndeki kesintileri doğru bulmuyorum” ve %6,8 ile “farklı bir sigorta şirketinde bireysel emeklilik üyeliğim var” şeklinde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılar ağırlıklı olarak BES'in kendilerine yeterli kazanç sağlamadığını ve tasarruf yapabilmek için yeterli gelirlerinin olmadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla tasarruf yapma düşüncesi ve imkanı olan kişilerin ihtiyacını veya beklentilerini BES'in tam olarak karşılayamadığı söylenebilir.

d) Bireysel Emeklilik Sistemi'nin bireylerin tasarruflarına etkisi nasıldır?

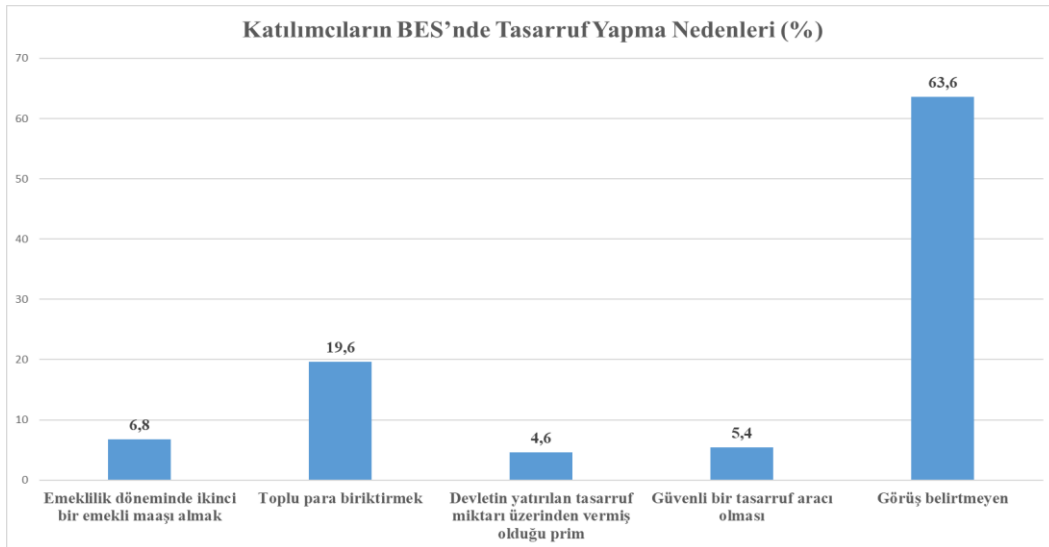
Tablo 14'de katılımcıların BES'de tasarruf yapma nedenlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda bireylerin BES'i tercih etme nedenleri incelenerek yorumlanacaktır.

Tablo 14. Katılımcıların BES’de Tasarruf Yapma Nedenlerine Göre Dağılımı

BES’nde Tasarruf Yapma Nedenleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
Emeklilik döneminde ikinci bir emekli maaşı almak	34	6,8
Toplu para biriktirmek	98	19,6
Devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim	23	4,6
Güvenli bir tasarruf aracı olması	27	5,4
Görüş belirtmeyen	318	63,6
Toplam	500	100

Tablo 14’de yer alan katılımcıların BES’de tasarruf yapma nedenleri incelendiğinde; %6,8’inin emeklilik döneminde ikinci bir emekli maaşı almak, %19,6’sının toplu para biriktirmek, %4,6’sının devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim, %5,4’ünün ise güvenli bir tasarruf aracı olması nedeniyle BES’de tasarruf yapmaya devam ettikleri belirlenmiştir. %63,6’lık önemli bir çoğunluğun ise görüş belirtmediği tespit edilmiştir. Bu bulgudan yola çıkarak bireylerin büyük çoğunluğunun BES hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, zorunlu uygulanan politikalar sonucunda BES’ e dahil olduklarını ve devletin sisteme katılım için vermiş olduğu teşviklerden habersiz olduklarını söylemek mümkündür.

Katılımcıların BES’de tasarruf yapma nedenlerinin grafiksel dağılımı Şekil 3’de gösterilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların verilen para miktarından ziyade BES’i en fazla ilerde toplu para elde etmek amacıyla tercih ettikleri görülmektedir.

Şekil 3. Katılımcıların BES’de Tasarruf Yapma Nedenlerini Gösteren Grafik

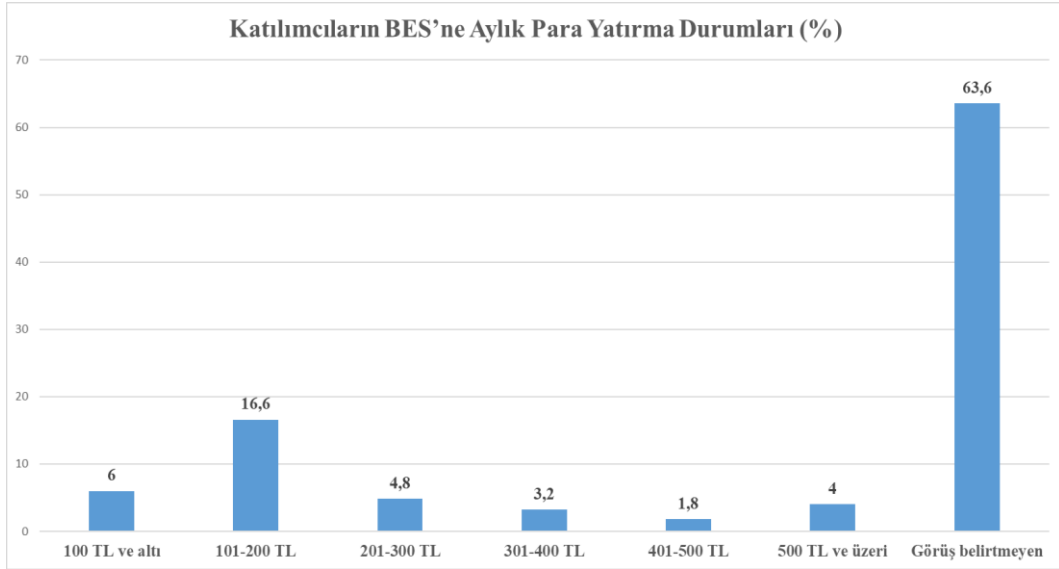
Tablo 15’de katılımcıların BES’e aylık olarak yatırdıkları para miktarlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bireylerin çoğunluğunun hangi tutar aralığında katkı payı ödemesi yaptığının sonuçları gösterilecek ve yorumlanacaktır.

Tablo 15. Katılımcıların BES’e Aylık Yatırdıkları Para Durumuna Göre Dağılımı

BES’ne Yatırılan Aylık Para Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
100 TL ve altı	30	6,0
101-200 TL	83	16,6
201-300 TL	24	4,8
301-400 TL	16	3,2
401-500 TL	9	1,8
500 TL ve üzeri	20	4,0
Görüş belirtmeyen	318	63,6
Toplam	500	100

Tablo 15’de yer alan veriler incelendiğinde; BES’e aylık olarak 500 TL ve altında ücret ödeyen katılımcıların %32,4’lük bir kısmı oluşturduğu, 500 TL ve üzerinde ücret ödeyen katılımcıların ise %4,0 oranında olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak katılımcıların genel olarak BES’e yatırdıklarını aylık ücretlerin düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların %63,6’lık bir kesim ise görüş bildirmemektedir. Bu veriden yola çıkarak zorunlu olarak sisteme dahil olan bireylerin sistemi tanımadıkları ve kendileri adına yapılan aylık kesintilerden haberdar olmadıkları söylenebilmektedir. Sistem otomatik olarak bireylerin maaşlarından kesinti yaptığı için bireylerin bu kesintiler hakkında bilgi sahibi olmaması ile birlikte konu hakkında herhangi bir araştırma çabası içerisine de girmedikleri görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak bireylerin BES’e yönelik merak ve ilgisinin çok fazla olmadığı söylenebilmektedir.

Katılımcıların BES’e aylık olarak yatırdıkları para miktarlarının grafiksel dağılımı Şekil 4’de gösterilmektedir. Buna göre BES’e aylık olarak en fazla 101-200 TL ve en az ise 401-500 TL para yatırılmaktadır.

Şekil 4. Katılımcıların BES'e aylık para yatırma miktarlarını gösteren grafik

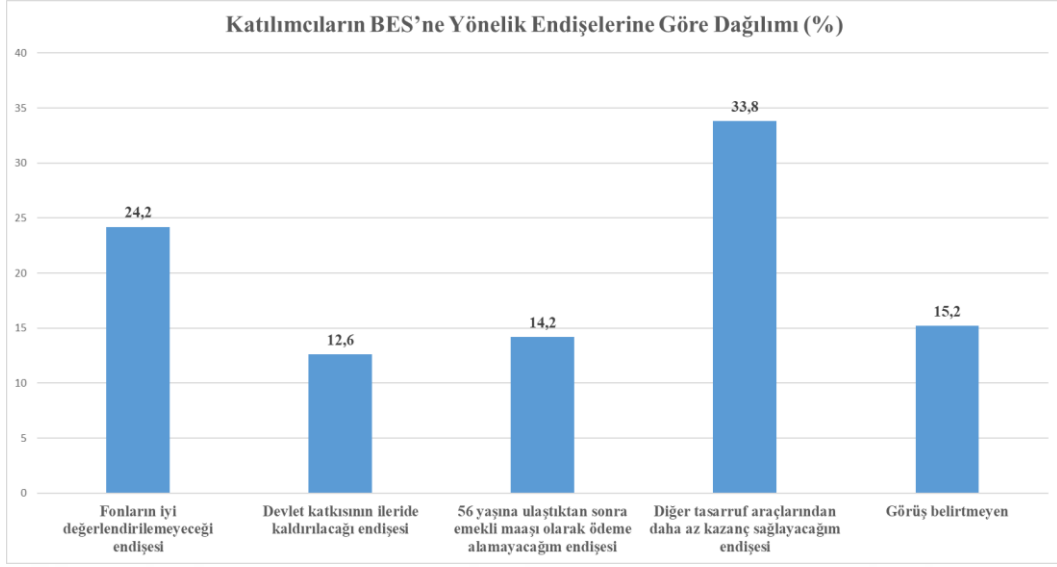
e) Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik bireyleri etkileyen temel endişeler nelerdir?

Katılımcıların BES'e yönelik taşıdıkları endişelere ilişkin bilgiler Tablo 16 ve Şekil 5'de gösterilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların BES'e Yönelik Endişelerine Göre Dağılımı

BES'e Yönelik Endişe Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fonların iyi değerlendirilemeyeceği endişesi	121	24,2
Devlet katkısının ileride kaldırılacağı endişesi	63	12,6
56 yaşına ulaştıktan sonra emekli maaşı olarak ödeme alamayacağım endişesi	71	14,2
Diğer tasarruf araçlarından daha az kazanç sağlayacağım endişesi	169	33,8
Görüş belirtmeyen	76	15,2
Toplam	500	100

Katılımcıların BES'e yönelik endişeleri incelendiğinde; bireylerin %33,8 ile en fazla “diğer tasarruf araçlarından daha az kazanç sağlayacağım endişesi” taşıdıkları bunu sırasıyla, %24,2 ile “fonların iyi değerlendirilemeyeceği endişesi”, %14,2 ile “56 yaşına ulaştıktan sonra emekli maaşı olarak ödeme alamayacağım endişesi” ve %12,6 ile “devlet katkısının ileride kaldırılacağı endişesi”nin izlediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar BES'in yine bireylere tam olarak anlatılamadığını ve güvenli bir tasarruf yapma aracı olarak görülmesinin sağlanamadığını göstermektedir.

Şekil 5. Katılımcıların BES'e yönelik endişelerinin dağılımını gösteren grafik

Nitekim bu sonucu destekler nitelikte aşağıda yüz yüze olarak sistemden emekli olan ve emekliliği beklemeden ayrılan iki kişiyle yapılan mülakatta ödenen katkı payları ile geri alınan tutarlar arasında mukayese yapılmış ve yıllara göre gerçekleştirilen ödemeler ve geri alınan miktarlar bugünkü değere çevrilmiştir.

Tablo 17. X Kişisinin Ödediği ve Devletten Aldığı Katkıların Bugünkü Değerleri (TL)Dağılımı

X Kişisi	Aidatın Yıllık Bugünkü Değeri	Devlet Katkısının Yıllık Bugünkü Değeri
2010	4696,56	-
2011	4665,68	-
2012	4218,53	-
2013	3921,65	980,41
2014	3629,80	907,45
2015	3317,00	829,25
2016	2991,53	747,88
2017	3731,99	932,99
2018	2423,00	605,75
2019	1977,84	494,46
2020	1800,00	450,00
Toplam	36373,63	5948,19

Kaynak:(<https://evds2.tcmb.gov.tr/>, yıllık ağırlıklı ortalama faiz oranları)

Sistemden emekli olan X kişisi ile yapılan görüşmeler sonucunda, BES'e katılan 58 yaşındaki bu X kişinin 10 yıl boyunca aylık 150 TL yatırarak emekli olduğu, Ocak 2021 tarihinde 1.500 TL emekli maaşı aldığı tespit edilmiştir. Kişi

2010 yılının Aralık ayında sisteme giriş yapmıştır. X kişinin 10 yıl boyunca ödediği toplam sabit tutar 18.000 TL iken her işlem yılının ortalama faiz oranı ile bu tutar üzerinden gelecek değeri tespit edilmiş ve bu değer son yıl yatırılan 1800 TL ile birlikte bugünkü değer toplamının 36373,63 TL olduğu hesaplanmıştır. 2013 yılının Ocak ayında çıkartılan %25'lik devlet katkısı kararı ile birlikte kişi devam eden 7 yıl boyunca devlet katkısı almaya hak kazanmış, bugünkü değer üzerinden toplam 5948,19 TL tutarında bir devlet katkısı elde etmiştir. Kişi emekli olmaya hak kazandığında %5'lik bir devlet katkısının da ek olarak verildiği hesaplandığında X kişinin emekli olduğunda hesabında gelecek değer üzerinden toplamda 38.192,00 TL olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kişinin aylık 1.500 TL emekli maaşı aldığı göz önünde bulundurulduğunda 20 ila 25 ay sonrasında tasarruflarının biteceği görülmektedir. Ancak maaş alınan süreçte içeride geri kalan para fonlarda değerlendirilerek artmaya devam etmektedir. Devam eden süreçte X kişisi yaşadığı süre boyunca maaş almaya devam edecektir. Sonuç olarak bakıldığında BES'ten emekli olan bir kişinin 10 yıl boyunca yaptığı tasarrufları 2 yıla yakın bir sürede emekli maaşı olarak aldığı ve yaşadığı süre boyunca alacağı emekli maaşlarının kişiye büyük bir kazanç yarattığı bulgusuna ulaşılmıştır.

2918 sayılı ve 25.08.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan kanun değişikliği ile birikimlerin maaş olarak alınmasını temin eden 10 yıllık katkı payı ödeme süresini ve 56 yaşını doldurmuş bireylerin emekli olma hakkını kullanması halinde, bireylerin birikimlerine %5 daha devlet katkısı ödenmektedir (BSHY, 2016).

Tablo 18. Y Kişisinin Ödediği ve Devletten Aldığı Katkıların Dağılımı

Y kişisi	Yıllık Bugünkü Değer	Devlet Katkısının Yıllık Bugünkü Değeri
2013	2812,32	703,08
2014	2614,42	653,60
2015	2211,34	552,83
2016	1994,35	498,59
2017	1821,33	455,33
2018	1615,37	403,84
2019	1318,56	429,64
2020	1200,00	300,00
Toplam	15578,69	3896,90

Kaynak:(<https://evds2.tcmb.gov.tr/>, yıllık ağırlıklı ortalama faiz oranları)

Y kişinin ise 8 yıl boyunca 100 TL ödediği BES hesabı üzerinden 8 yılın sonunda sistemden çıkış yaparak 20.000 TL toplu para aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Y kişisi 2013 yılının Ocak ayında sisteme giriş yapmış ve 2021 yılının Ocak ayında sistemden ayrılmıştır. Y kişinin 8 yıl boyunca toplam ödediği tutarın bugünkü değer toplamı 15578,69 TL'dir. Sistemden 6 yıl sonra ayrılanların %25'lik devlet katkısının %60'ını almaya hak kazandığı bilinmektedir. Bireyin sonradan sisteme kural olarak dahil edilen tek sefere mahsus olan 1.000 TL devlet katkısını da aldığı bilinmektedir. Y kişisi devlet katkısı ile birlikte bugünkü değer üzerinden toplam aldığı tutar 20475,59 TL olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Y kişinin fon yönetimi üzerinde aktif bilgi sahibi olduğu ve fonlarını kendisi yöneterek kar elde ettiği bilinmektedir. Bütün bu bulguların sonucunda Y kişisi 2021 Ocak ayında 20.000 TL toplu para alarak sistemden çıkış yapmıştır. Bu durumda sistemden çıkmanın kendisine zarar getirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü sistemden çıkmakla hem devlet katkısının %40'ından vazgeçmekte ve hem de ek %5 devlet katkısından yararlanmamaktadır. Bu durumda sistemin karlılığının sistemde mümkün olduğunca uzun süre kalmak ve yaş şartını da yerine getirmeye bağlı olduğu ifade edilebilir.

3.8.3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Katılımcılarının demografik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analiz sonuçları aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

a) Katılımcıların cinsiyetleri ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında farklılık var mıdır?

Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan bağımsız örneklem t testi (Independent Samples t Test) sonuçları Tablo 19'da yer almaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda BES'e yönelik tutumlar ile bireylerin cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı aşağıda yorumlanmıştır.

Tablo 19. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Cinsiyet	Erkek	280	2,83	0,583	-1,306	0,192
	Kadın	220	2,90	0,572		

Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ($p=0,192$; $p>0,05$) p değerinin 0,05'ten büyük olduğunu göstermektedir. P değerinin 0,05'ten büyük olması anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucunu vermektedir. Buna göre bireylerin cinsiyetlerinin Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

b) Katılımcıların yaşları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonuçları Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Yaşlarına Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Yaş	18-25	144	2,90	0,582	2,352	0,040*
	26-33	172	2,76	0,535		
	34-41	103	2,87	0,610		
	42-49	47	3,04	0,566		
	50-57	26	2,95	0,665		
	57 ve üzeri	8	2,95	0,538		

* $p<0,05$

BES’e yönelik tutumlarının yaşlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir ($p=0,040$; $p<0,05$). Yapılan post-hoc (LSD) analizi sonucunda, 42-49 yaş grubunda olan katılımcıların ortalama puanlarının ($\bar{x}=3,04$) 26-33 yaş grubunda olanlara göre ($\bar{x}=2,76$) anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların yaşlarının büyüdükçe Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı söylenebilir.

c) Katılımcıların öğrenim durumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Katılımcıların BES’e yönelik tutumlarının öğrenim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 21. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi’ne Yönelik Tutumlarının Eğitim Düzeylerine Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Eğitim düzeyi	Ortaokul	5	2,25	0,675	1,887	0,095
	Lise	95	2,87	0,508		
	Önlisans	106	2,80	0,629		
	Lisans	222	2,90	0,594		
	Yüksek Lisans	50	2,80	0,460		
	Doktora	22	3,00	0,615		

Tablo 21’de yer alan veriler incelendiğinde; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumlarının eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak 0,095 güven düzeyinde bir farklılaşma görülmüş ancak baz aldığımız orana bakıldığında ($p=0,095$; $p>0,05$) bulgusu elde edilmiş yeterli bir anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.8.3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analiz sonuçları aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

a) Katılımcıların mesleki çalışma süreleri ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının mesleki çalışma sürelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 22'de yer almaktadır.

Tablo 22. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Mesleki Çalışma Sürelerine Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Mesleki Çalışma Süresi	0-2 yıl	121	2,85	,562	2,729	0,029*
	2-10 yıl	198	2,88	,548		
	11-20 yıl	118	2,75	,606		
	21-30 yıl	42	2,95	,657		
	31 yıl ve üzeri	21	3,16	,534		

*p<0,05

Tablo 22'de yer alan veriler incelendiğinde; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının mesleki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir (p=0,029; p<0,05).

Yapılan post-hoc (LSD) analizi sonucunda, 31 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip katılımcıların ortalama puanlarının ($\bar{x}$ =3,16), 0-2 yıl ($\bar{x}$ =2,85), 2-10 yıl ($\bar{x}$ =2,88) ve 11-20 yıl ($\bar{x}$ =2,75) mesleki deneyimi olanlara göre olanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların mesleki deneyimlerinin diğer bir ifadeyle çalışma yıllarının artmasıyla Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı değerlendirilmektedir.

b) Katılımcıların aylık gelir durumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının aylık gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 23'de yer almaktadır.

Tablo 23. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Aylık Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Aylık Gelir Durumu	2001-3000 TL	162	2,89	,598	1,873	0,114
	3001-4000 TL	52	2,81	,578		
	4001-5000 TL	86	2,81	,554		
	5001-6000 TL	73	2,74	,591		
	6001 TL ve üzeri	127	2,95	,554		

Tablo 23'de yer alan veriler incelendiğinde; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının aylık gelir durumuna göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,114$; $p>0,05$).

c) Katılımcıların bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları ile Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 24'de yer almaktadır.

Tablo 24. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne Yönelik Tutumlarının Bağlı Oldukları Sosyal Güvenlik Kurumuna Göre Farklılaşma Analizi

		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu	SSK	290	2,84	0,574	-0,707	0,480
	Emekli sandığı	210	2,88	0,586		

Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumuna göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,480$; $p>0,05$). Buna göre bireylerin bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireysel Emeklilik Sistemleri'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumun refah düzeyinin belirlenmesinde, tasarrufların, yatırımlarının ve cari işlemlerin etkinleştirilmesinde kilit önem taşıdığı ifade edilmektedir. Son yıllarda Bireysel Emeklilik Sistemi'nde yapılan sürekli ve yeni düzenlemelerin, hem bireylerin hem de ülkenin ekonomisine olumlu katkılarının bulunduğu belirtilmektedir.

Bu bağlamda, BES'in dünyadaki bazı ülkelerde tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar önemli olduğu uzun yıllardır bilinse de, Türkiye'de uygulanan bireysel emeklilik sisteminin tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar olduğu sürekli merak edilen konular arasındadır. Bu sistemin makro düzeydeki amacı ekonomilere uzun süreli kaynak temini sağlayarak tasarruf açıklarını azaltmaktır. Türkiye nüfusunun demografik özelliklerine bakıldığında genç istihdamı sorunu ve bağımlılık oranının fazla olmasının hanehalkı tasarruflarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Türkiye, çalışabilir nüfusun istihdam oranı yönünden diğer OECD ülkeleri arasında geride kalmakla birlikte, son zamanlarda kadınların çalışma hayatına girmesiyle çalışabilir durumdaki bireylerin ekonomik bağımlılıklarında nispeten düşme görülmüştür. Ancak, Türkiye ekonomik göstergeleri incelendiğinde yurtiçi tasarruflarında düşmenin demografik özellikler dışındaki etmenlerden kaynaklı olduğu düşüncesi daha ön plana çıkmaktadır.

Bu nedenle, yurtiçi tasarruf miktarlarının artmasında, işgücüne katılma oranının ve elde edilen gelirlerin artmasının yanında Bireysel Emeklilik Sistemi'nin hanehalkı tasarruf yönelimlerini ve planlarını değiştirecek ve geliştirecek biçimde yeniden organize edilmesine gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca, Bireysel Emeklilik Sistemi'nin mikro düzeydeki amacı, bireylerin çalışma zamanlarında tasarruf seviyelerini artırmak ve bu tasarrufların emeklilik zamanında ek gelir olarak kullanılmasına yardımcı olmaktır. Bu doğrultuda BES ile bireyler gelir elde ettikleri dönemlerde tasarrufta bulunarak ileride elde

edecekleri gelir sayesinde, yaşlılık dönemlerinde de kaliteli yaşam standartlarını devam ettirmelerini sağlayacak ve uzun vadede biriken fonların değerlendirilmesi ülkenin ekonomik göstergelerinde de iyileşmeye neden olabilecektir.

Bu çalışmada, Bireysel Emeklilik Sistemi'ni ve gelişimini daha iyi tanımlayabilmek ve değerlendirmek, sistem içinde olan, sistemden ayrılan veya sisteme hiç girmeyen bireylerin demografik özelliklerini analiz etmek, sistemin tasarruf açığını karşılamada etkisini incelemek, bireylerin tasarruf eğilimleri konusunda Bireysel Emeklilik Sistemi'ni tercih etme/etmeme nedenlerini incelemek üzere Kamu kuruluşlarında çalışan kişilerin Bireysel Emeklilik Sistemi hakkında davranış ve tutumları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin incelenmesi neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

✓ Araştırmaya katılan toplam 500 kişiden %56'sının erkek olduğu tespit edilmiş ve araştırmaya katılan erkek sayısının kadın sayısına oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Katılım gerçekleştiren kadınların oranı ise %44,0'dır.

✓ Katılımcıların çoğunluğunu %83,8 oranına tekabül eden 41 yaş altı kesimin oluşturduğu görülmektedir. 42 yaş üzeri bireylerin ise %16,2'lik bir oranla daha az olduğu tespit edilmiştir.

✓ Katılımcıların %85,6'sının lisans düzeyinde ve lisans düzeyinin altında eğitim almış olan kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %14,4'lük kısmının ise lisansüstü düzeyde eğitim aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

✓ Katılımcıların, %87,4 oranında çoğunluğunun 20 yıl altında mesleki deneyime sahip olduğu tespit edilmiş ve Tablo 2'de de tespit edildiği üzere katılımcıların büyük çoğunluğunu genç kitlenin oluşturduğu görülmüştür. Katılımcıların %12,6 oranında azınlığı oluşturan kısmının ise 21 yıl üstünde yüksek mesleki deneyime sahip kişiler tarafından oluştuğu tespit edilmiştir.

✓ Katılımcıların aylık gelir durumu incelendiğinde. Asgari gelir tutarının da içinde bulunduğu 4.000 TL ve altını kapsayan tutarda maaş alan bireylerin yüzdesinin %42,8 olduğu görülmektedir. Katılımcıların, %57,2'lik kısmının ise 4001 TL ve üzeri tutarda maaş aldığı tespit edilmiştir.

✓ Katılımcıların, çoğunluğunun tasarruflarını kısa vadeli spekülâtif yatırım aracı olarak bildiğimiz altın ve döviz üzerine yaptığı tespit edilmiş bu araçlara yatırım yapan kişilerin %47,2 oranında olduğu görülmüştür. %6,2'lik bir oranla en az yatırım yapılan aracın vadeli mevduat olduğu görülmektedir. Bireylerin kısa vadede getiri elde edebilecekleri yatırım araçlarına yönelmelerinin sebebi, uzun vadeli yatırım araçlarından elde edilecek getirinin öngörülmesinin zor olması ve bu uzun süre içerisinde ekonomide meydana gelecek olumsuz değişikliklerin tedirginlik yaratmasıdır. Bu nedenle bireyler daha fazla risk içerse bile kısa vadede geri dönüş alabilecekleri spekülâtif araçlara yönelmektedir. Bireyler kısa vadede piyasanın tahmin edilebilirliğinin daha kolay olduğunu düşünmektedir

✓ Katılımcıların %50,6'lık bir bölümünün BES hakkında çok iyi derecede bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir. %49,4 oranını oluşturan kişilerin ise BES hakkında yeterli bilgi ve detaya sahip olmadıkları görülmektedir. Buradan elde edilen bilgiler doğrultusunda BES hakkında bireylere yeterince bilgi ulaştırılamadığı ve BES'in yeterli düzeyde tanıtılamadığını söylemek mümkündür.

✓ Katılımcıların BES'in etkinliğinin belirlenmesine yönelik hazırlanan anket sorularına verdikleri cevapların ortalama puanları incelendiğinde; katılımcıların tüm sorular için ortalama puanı 2,87 olarak Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum'a yakın bir değerde olduğu belirlenmiştir. Bu durum araştırmanın BES'e yönelik bireylerin bilgi eksiklikleri bulunduğu ve tasarruf yapma aracı olması açısından yaşadıkları bazı endişeler taşıdıkları şeklindeki bulgularını desteklemektedir. Ayrıca, katılımcıların anket soruları arasından en fazla; “bireysel emeklilik sistemine giriş aidatının yüksek olduğunu düşünüyorum” ($\bar{x}=3,55$), “bireysel emeklilik sistemi yerine diğer tasarruf araçlarının daha kazançlı olduğunu düşünüyorum” ($\bar{x}=3,36$) ve “bireysel emeklilik sisteminin güvenilirliğine inanırım” ($\bar{x}=3,07$) seçeneklerini ve ez az ise; “bireysel emeklilik sistemine zorunlu katılımın yararlı olacağına inanıyorum” ($\bar{x}=2,48$), “bireysel emeklilik sistemine bakış açımı dini inanış (faiz) etkiler” ($\bar{x}=2,56$) ve “bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği 56 yaş sınırını uygun buluyorum” ($\bar{x}=2,60$) seçeneklerini tercih ettikleri belirlenmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Katılımcılarının Bireysel Emeklilik Sistemi’ne yönelik tutumları nasıldır?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analiz sonuçları incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

✓ Katılımcıların halihazırda bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları incelendiğinde; %58’inin SSK’lı ve %42’sinin ise Emekli Sandığı üyesi olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını gidermesi hususunda ise; %58,4’lük büyük kesiminin bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını giderdiğine inandığı ve %18’lik kısmının bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun ihtiyaçlarını giderdiğine inanmadıkları belirlenmiştir.

✓ Katılımcıların %29,8’inin yarı zorunlu BES öncesi BES üyeliğinin bulunduğu ve %70,2’lik büyük kesiminin yarı zorunlu BES öncesi BES üyeliğinin bulunmadığı; %36,4’ünün yarı zorunlu BES sonrası BES üyeliğinin devam ettiği ve %63,6’sının ise yarı zorunlu BES sonrası BES üyeliğini iptal ettirdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların BES’e katılımlarının oldukça düşük seviyede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, katılımcıların yarı zorunlu BES öncesi sisteme üye olanların üyeliklerini devam ettirme oranlarında bir artış ve yarı zorunlu BES sonrası sistemden çıkanların oranında bir azalış olduğu belirlenmiştir. Buna göre, yarı zorunlu BES uygulamasının bireylerin daha fazla sisteme katılım sağlamalarında başarılı olduğu söylenebilir.

✓ Katılımcıların BES’de tasarruf yapma nedenleri incelendiğinde; %6,8’inin emeklilik döneminde ikinci bir emekli maaşı almak, %19,6’sının toplu para biriktirmek, %4,6’sının devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim, %5,4’ünün ise güvenli bir tasarruf aracı olması nedeniyle BES’de tasarruf yapmaya devam ettikleri belirlenmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların verilen para miktarından ziyade BES’i en fazla ilerde toplu para elde etmek amacıyla tercih ettikleri görülmektedir.

✓ Bireylerin BES’e aylık olarak yatırdıkları para durumuna ilişkin veriler incelendiğinde; BES’e aylık olarak katılımcıların %6’sının 100 TL ve altı, %16,6’sının 101-200 TL, %4,8’inin 201-300 TL, %3,2’sinin 301-400 TL, %1,8’inin 401-500 TL ve %4’ünün ise 500 TL ve üzeri para yatırdıkları belirlenmiştir. Buna göre BES’e aylık olarak en fazla ödeme yaptıkları katkı payı

aralığı 101-200 TL ve en az ödeme yaptıkları katkı payı aralığının ise 401-500 TL tutarında olduğu görülmektedir.

✓ Katılımcıların BES'den ayrılmalarına neden olan faktörler incelendiğinde; bireylerin sırasıyla, %34,6 ile “tasarruflarımı farklı yatırım araçlarından değerlendiriyorum”, %20 ile “tasarruf yapmak için yeterli gelire sahip olduğumu düşünmüyorum”, %10,8 ile “devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim oranını yetersiz buluyorum”, %7,2 ile “Bireysel Emeklilik Sistemi'ndeki kesintileri doğru bulmuyorum” ve %6,8 ile “farklı bir sigorta şirketinde bireysel emeklilik üyeliğim var” şeklinde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılar ağırlıklı olarak BES'in kendilerine yeterli kazanç sağlamadığını ve tasarruf yapabilmek için yeterli gelirlerinin olmadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla tasarruf yapma düşüncesi ve imkanı olan kişilerin ihtiyacını veya beklentilerini BES'in tam olarak karşılayamadığı söylenebilir.

✓ Katılımcıların BES'e yönelik endişeleri incelendiğinde; bireylerin %33,8 ile en fazla “diğer tasarruf araçlarından daha az kazanç sağlayacağım endişesi” taşıdıkları bunu sırasıyla, %24,2 ile “fonların iyi değerlendirilemeyeceği endişesi”, %14,2 ile “56 yaşına ulaştıktan sonra emekli maaşı olarak ödeme alamayacağım endişesi” ve %12,6 ile “devlet katkısının ileride kaldırılacağı endişesi”nin izlediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar BES'in yine bireylere tam olarak anlatılamadığını ve güvenli bir tasarruf yapma aracı olarak görülmesinin sağlanamadığını göstermektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Katılımcılarının demografik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analizler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan bağımsız örneklem t testi (Independent Samples t Test) sonucuna göre; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,192$; $p>0,05$). Buna göre bireylerin cinsiyetlerinin Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonucuna göre; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının yaşlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir ($p=0,040$; $p<0,05$). Yapılan post-hoc (LSD) analizi sonucunda, 42-49 yaş grubunda olan katılımcıların ortalama puanlarının ($\bar{x}=3,04$) 26-33 yaş grubunda olanlara göre ($\bar{x}=2,76$) anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların yaşlarının büyüdükçe Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı söylenebilir.

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının öğrenim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,095$; $p>0,05$).

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Katılımcılarının sosyo-ekonomik özellikleri Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevaplarının aranmasına yönelik yapılan analizler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının mesleki çalışma sürelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının mesleki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir ($p=0,029$; $p<0,05$). Yapılan post-hoc (LSD) analizi sonucunda, 31 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip katılımcıların ortalama puanlarının ($\bar{x}=3,16$), 0-2 yıl ($\bar{x}=2,85$), 2-10 yıl ($\bar{x}=2,88$) ve 11-20 yıl ($\bar{x}=2,75$) mesleki deneyimi olanlara göre olanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların mesleki deneyimlerinin diğer bir ifadeyle çalışma yıllarının artmasıyla Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı değerlendirilmektedir.

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının aylık gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda; katılımcıların Bireysel

Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının aylık gelir durumuna göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,114$; $p>0,05$).

✓ Araştırmaya katılanların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine yönelik yapılan bağımsız örneklem t testi sonunda; katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumlarının bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumuna göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,480$; $p>0,05$). Buna göre bireylerin bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumunun Bireysel Emeklilik Sistemi'ne yönelik tutumları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Yapılan çalışma sonucunda Bireysel Emeklilik Sistemi'nin etkinliğinin artırılmasına ve sisteme daha fazla katılım sağlanmasına yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

✓ Bireysel Emeklilik Sistemi'nin tanıtımına daha fazla ağırlık verilmelidir,

✓ Bireylerin sistemin etkinlikle işletilmediği diğer bir ifadeyle tam olarak tasarruf aracı olma görevini yerine getiremediği endişesi dikkate alınmalı ve bu doğrultuda gerekli strateji ve politikalar geliştirilmelidir,

✓ Bireylerin sisteme yönelik endişelerinin giderilmesine yönelik daha şeffaf ve aydınlatıcı politikalar tercih edilmelidir,

✓ Sisteme katılım anlamında yaş olarak daha büyük bireylerin tercih ettikleri hususu göz önünde bulundurularak daha genç bireylerin katılımını artırıcı önlemler geliştirilmeli bu kitle “hedef kitle” olarak belirlenmelidir,

✓ Sisteme katılım anlamında mesleki kıdem olarak daha uzun süre çalışanların BES'i tasarruf aracı olarak tercih ettikleri göz önünde bulundurulmalı ve daha kısa çalışma süresi bulunan bireylere yönelik cazip alternatifler geliştirilmelidir,

✓ BES'e aylık olarak yatırılan para miktarlarındaki düşüklük ve “tasarruf yapacak imkanım yok” şeklinde düşünceleri bulunan bireylerin sisteme kazandırılmasına yönelik alternatifler üretilmelidir.

Tablo 8'in 23.cü sorusunda emekli olma yaşının 56 olması hakkında, 24.cü soruda prim ödemesinin 10 yıl olması hakkında ve 25.ci soruda devletin sisteme katılan bireylere vermiş olduğu teşvik miktarı hakkında katılımcıların vermiş

olduğu likert ölçek cevapların ortalamasının sırasıyla 2,60, 2,85 ve 2,68 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 56 yaş sınırını, prim ödeme yılının en az 10 yıl olmasını ve devlet teşvik tutarlarını uygun bulma konusunda “Ne katılıyorum, Ne katılmıyorum’a “ yakın cevaplar vermeleri nedeniyle sistemi geliştirmek ve sisteme katılımı oranını artırmak için teşvik etmek amacıyla şu öneriler yapılabilir;

✓ Sisteme giriş yapan bireyler için en az 15 yıl ödeme koşuluyla 50 yaşında emekli olabilme alternatifi sağlanabilir.

✓ Bireylerin spekülâtif yatırım araçlarını tercih etme nedenleri arasında, bu sistemin bireyleri uzun vadede likiditeden vazgeçmek zorunda bırakması gösterilebilmektedir. Bu nedenle bireyler kısa vadeli spekülâtif yatırımlara yönelmektedir. Bu duruma öneri olarak yüksek prim ödeyen kişilere belli bir ödeme tutarına ulaştıktan sonra erken emekli olma hakkı sağlanabilir. Böylece hanehalkının tasarruf oranının artarken, ekonomide uzun vadede kaynak yaratılabilir.

Bireyler aktif çalışma döneminde elde ettikleri gelir düzeyini emeklilik döneminde de devam ettirmek arzusunda olacaktırlar. Bu arzunun gerçekleşmesinde bireysel emeklilik sisteminin önemini öne çıkartarak, toplumsal bilincin oluşmasını sağlamak için çalışmada ifade edilen düzenlemelerin yapılması doğrultusunda katılımcı sayısı artacak ve ülke ekonomisi daha iyi bir konuma gelecektir.

KAYNAKLAR

- Akgiray, V., Peksevim, S. & Şener, E. (2016). Emeklilik Fonları Ve Finansal İstikrar: Şili Ve Türkiye Örneklerinden Dersler. *Finans Ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 1-20.
- Akgül, S. (2017). *Fisher'ın Zamanlararası Tüketim Tercihi Hipotezi* (Yüksek Lisans Ders Projesi). <https://www.academia.edu/> adresinden edinilmiştir.
- Alonso, J., Hoyo, C., & Tuesta, D. (2015). A model for the pension system in Mexico: diagnosis and recommendations. *Journal of Pension Economics and Finance*, 2(3).
- Altaş, G. (2010). Özel Emeklilik Sistemleri. *TSPAKB Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi*(96), 7-32.
- Apak, S., & Taşçıyan, K. (2010). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 121-127.
- Arslan, F. (2006). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi, Fon Yaratma Kapasitesi ve Sermaye Piyasaları Üzerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Ay, H., & Çakıcı, Ö. (2002). Bireysel Emeklilik Sistemi Nedir? *Finans Dünyası*(120), 58-59.
- Aytekin, G. (2018). Uluslararası Sermaye Hareketleri Kapsamında Sıcak Para Akımlarının Ekonomik Etkileri ve Spekülasyon. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 184-207.
- Bağcı, M. (2006). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi, Genel Özellikleri ve Sistem Üzerine Eleştirel Bir Bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Bağlar, M. (2019). *Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ve Türkiye ile Arjantin bireysel emeklilik sisteminin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

- Ball, R. (1985). Restoring Financial Stability to Social Security. *Social Security Bulletin*, 48(8), 16-18.
- Bayraktar, İ., & Karataş, İ. (2016). Eğitime İlişkin Sosyal Politikalar Konusunda Okul Müdürlerinin Görüşleri Göynük İlçesi Örneği. *Anemon*, 4(1), 72-88.
- Beland, D., & Myles, J. (2005). Stasis Amidst Change: Canadian Pension Reform in An Age Of Retrenchment. *Ageing and Pension Reform Around the World: Evidence from Eleven Countries* (s. 252-273). USA.
- Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik. (2008). *T.C. Resmi Gazete*, 6327.
- Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik. (2016). *T.C. Resmi Gazete*, 2918
- Bolat, S. (2017). *Makro İktisadın Mikro Temelleri: Tüketim Teorileri*. <https://docplayer.biz.tr> adresinden edinilmiştir.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buluş, A. (2020). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Kamu Sektörü Çalışanlarının BES’e Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi; Konya Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). <https://www.erbakan.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Can, Y. (2010). Bireysel Emekliliğin Türkiye’deki Durumu ve Gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 139-146.
- Çalmaşur, G., & Kılıç, A. (2018) Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Analizi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 61-73.
- Çetin, A. (2005). Kamu Borçlarının Makroekonomik Etkileri: Ampirik Bir Analiz. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 67-78.
- Çınar, T. (2009). *Polonya’da Kamu Yönetimi. Kamu Yönetimi: Ülke İncelemeleri*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Demir, Y., & Yavuz, A. (2004). Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasalarına Etkisi ve Sistemin Gelişmesinde Vergisel Teşviklerin Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 281-300.

- Demirbilek, İ. (2012). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- EGM. (2019). *Emeklilik Gözetim Merkezi*. <https://www.egm.org.tr/otomatik-katilim/oks--bes-karsilastirmasi/> adresinden edinilmiştir.
- Ekinci, S. (2002). *Özel Emeklilik Fonlarının Sermaye Piyasası Üzerindeki Rolü* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Ercan, M., & Gökçe, R. (1998). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Belirlenmiş Katkı Modeli: Tanım, Teori ve Bir Türkiye Uygulaması. *IMKB Dergisi*, 2(7-8), 35-52.
- Ergenekon, Ç. (2001). *Emekliliğin Finansmanı*. İstanbul: Emin Ofset Matbaacılık Ltd.
- Erol, A., & Ercan, Y. (2004). *Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Erol, A., & Yıldırım, E. (2004). *Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi*. İstanbul: Yaklaşım Yayınevi.
- Eryüzlü, H., & Sivri, U. (2010). Rasyonel Beklentiler-Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11, 90-99.
- EVDS, (2021). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. <https://evds2.tcmb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Fişek, G. (2007). *Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki yeri*. Ankara: Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Gökçen, U., & Yalçın, A. (2015). The Case Against Active Pension Funds: Evidence From The Turkish Private Pension System. *Emerging Markets Review*, 23, 46-67.
- İçke, B. T., & Akbaba, C. (2015). Islamic Pension Funds Performance In Turkey. *European Scientific Journal*, 455-466.
- İnneci, A. (2017). Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 105-120.

- Kapar, R. (1999). Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 167-189
- Kara, S. (2014). *Bireysel Emeklilik Katılımcılarının Risk Tercihlerinin Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, B. (2013). *Katılım Bankalarında Bireysel Emeklilik Sistemi Ve İşleyişi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Kaydu, Z. (2006). Bireysel Emeklilik Sisteminde Tüketici Profillerinin Farklılaşması: Antalya ve Isparta İllerinin Karşılaştırılması Örneği (Yüksek Lisans Tezi). <https://www.ulusaltezmerkezi.net/> adresinden edinilmiştir.
- Kızılgöçer, Z. (2014). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sistemindeki Sigorta Şirketlerinde Fon Yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Koitz, D. (1997). *Social Security Financing Reform*. Washington.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum Dergisi* 4(15), 19-55.
- Korkmaz, E. (2006). *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları
- Korkmaz, T., Uygurtürk, H. & Çevik, E. (2010). Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının İşlem Hacmine Etki Eden Faktörlerin Analizi. *Tisk Akademi Dergisi*, 5(9), 65-80.
- Martin, P. P., & Weaver, D. (2005). Social Security: A Program and Policy History. *Social Security Bulletin*, 66(1), 1-8.
- Mesa-Lago, C. (1997). Social Welfare Reform in the Context of Economic-Political Liberalization Latin America Cases. *World Development*, 25(4), 497-513.
- Okcu, A. (2008). *Türkiye İçin Gelir-Tüketim İlişkisinin Eşbütünleşme Analizi İle İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/7109.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Özbolat, M. (2007). *Temel Sigortacılık*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özkan, O. (2016). *Ülkelere Göre Bireysel Emeklilik Sisteminin Uygulanış şekli*.
<http://www.amfiweb.net/ulkelere-gore-bireysel-emeklilik-sisteminin-uygulanis-sekli/> adresinden edinilmiştir.
- Salantur, Ş. (2015). *Bireysel emeklilik katılımcılarının sistemden erken çıkma riskinin değerlendirilmesi* (Doktora Tezi).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Sönmez, H. (2012). Determination of the Criteria Preferred in Entering Private Pension System by Analytical Hierarchy Process. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 83-92.
- Sümer, L., & Özorhon, B. (2019). The Shortcomings of Pension System in Turkey: Solutions with a New Model Proposed. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*(2), 23-48.
- Şankal, E. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. Ankara: Alfa Yayınları.
- Theo, N. (2004). Pension Reform in The Netherlands: Attractive Options for other Countries? *Bankers, Markets & Investors*(128), 34-45.
- Tunaya, T. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Sosyal ve Ekonomik Haklar*. Çağdaş Anayasalarda Sosyal Haklar. İstanbul.
- Tuncer, A. (2006). *Türkiye’de Özel Emeklilik Şirketlerinin Finansmanı, Fon Yönetimi Ve Muhasebesi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://www.atauni.edu.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Turan, A., & Gümüş, K. (2015). Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler. *Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi*, 8(41), 597-612.
- Türkoğlu, İ. (2015). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Uğur, S. (2004). *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi*. Ankara: TİSK Yayınları.
- Ural, M., & Adakale, T. (2009). Risk Management And Value At Risk Analysis In The Individual Pension Funds. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(4), 1463-1483.
- Uyar, H. İ. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Ünan, A., & Karayazgan, A. (2009). *Bireysel Emeklilik Hukuku*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Vittas, D. (1997). *The Argentine Pension Reform and Its Relevance for Eastern Europe*. World Bank.
- Weaver, R. (2004). Pension Reform in Canada: Lessons for the United States, Ohio St L.J. *Lessons for the United States, Ohio St L.J.*, 65(45), 45-74.
- Yakar, S. (2005). Polonya Emeklilik Siteminde Dönüşüm. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 449-464.
- Yaşar, M. (2014). İstatistiğe yönelik tutum ölçeği: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(36), 59-75.
- Yay, S. (2015). 1980'den Günümüze Türkiye'de Sosyal Yardım Alanındaki Gelişmeler Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi* 7(1), 18-33
- Yıldırım, İ. (2011). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik* (Yüksek Lisans Tezi). <http://acikerisim.ohu.edu.tr/> adresinden edinilmiştir
- Yılmaz, S. (2008). Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergilendirme Açısından Analizi ve Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

EKLER

Ek-1: Anket Soruları

Değerli Katılımcı,

Bu anket formu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tez çalışması için hazırlanmıştır. Bu çalışma ile Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu İllerinde, Kamu kuruluşlarında çalışan kişilerin Bireysel Emeklilik Sistemi hakkında davranış ve tutumlarını araştırmak amaçlanmıştır. Elde edilecek veriler yalnızca akademik amaçlarla kullanılacak olup üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacaktır. İlginiz ve katılımlarınız için teşekkür ederiz.

Sevilay KIRAN

Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN

Yüksek Lisans Öğr.

Danışman

Lütfen, aşağıdaki sorularda size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

1) Cinsiyetiniz?

☐ Kadın ☐ Erkek

2) Yaşınız?

☐ 18-25 ☐ 26-33 ☐ 34-41 ☐ 42-49 ☐ 50-57 ☐ 57 ve üzeri

3) Öğrenim durumunuz?

☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Önlisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

4) Kaç yıldır çalışıyorsunuz?

☐ 0-2 yıl ☐ 2-10 yıl ☐ 11-20 yıl ☐ 21-30 yıl ☐ 31 yıl ve üzeri

5) Aylık geliriniz?

☐ 2001-3000 TL ☐ 3001-4000 TL ☐ 4001-5000 TL ☐ 5001-6000 TL ☐ 6001 TL ve üzeri

6) Tasarruflarınızı ne şekilde değerlendiriyorsunuz?

☐ Gayrimenkul ☐ Altın, Döviz ☐ Vadeli mevduat ☐ Bireysel emeklilik ☐ Diğer

7) Hangi sosyal güvenlik kurumuna bağlısınız?

☐ SSK ☐ Emekli Sandığı

8) Bağlı bulunduğunuz Sosyal Güvenlik Kurumunun ihtiyaçlarınızı karşıladığına inanıyor musunuz?

☐ Evet, inanıyorum ☐ Fikrim yok ☐ Hayır, inanmıyorum

9) Devletin yürüttüğü yarı zorunlu bireysel emeklilik politikasından önce bireysel emeklilik üyeliğiniz var mıydı?

☐ Evet ☐ Hayır

10) Devletin yürüttüğü yarı zorunlu bireysel emeklilik politikasından sonra bireysel emeklilik üyeliğiniz aktif mi?

☐ Evet, üyeliğim devam ediyor ☐ Hayır, üyeliğimi iptal ettirdim

Cevabınız “ Evet, üyeliğim devam ediyor ” ise lütfen aşağıdaki 11. ve 12. Sorulara cevap veriniz.

11) Bireysen Emeklilik Sisteminde tasarruf yapmaya devam etmenize sebep olan faktör aşağıdakilerden hangisidir?

- ☐ Emeklilik döneminde ikinci bir emekli maaşı almak
- ☐ Toplu para biriktirmek
- ☐ Devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim
- ☐ Güvenli bir tasarruf aracı olması

12) Bireysel emeklilik sistemine aylık yatırdığınız tutar nedir?

☐ 100 TL ve altı ☐ 101-200 TL ☐ 201-300 TL ☐ 301-400 TL ☐ 401-500 TL ☐ 500 TL ve üzeri

Cevabınız “ Hayır, üyeliğimi iptal ettirdim ” ise lütfen aşağıdaki 13. 14. ve 15. sorulara cevap veriniz.

13)Bireysel emeklilik sistemi hakkında bilginiz var mı?

☐ Bütün detayları biliyorum ☐ Bilgim var ☐ Biraz bilgim var ☐ Hiç bilgim yok

14) Bireysel emeklilik üyeliğinizi iptal ettirmenizde rol oynayan faktör hangisidir?

- ☐ Tasarruflarımı farklı yatırım araçlarından değerlendiriyorum
- ☐ Devletin yatırılan tasarruf miktarı üzerinden vermiş olduğu prim oranını yetersiz buluyorum
- ☐ Farklı bir sigorta şirketinde bireysel emeklilik üyeliğim var
- ☐ Bireysel emeklilik sistemindeki kesintileri doğru bulmuyorum
- ☐ Tasarruf yapmak için yeterli gelire sahip olduğumu düşünmüyorum

15) Bireysel emeklilik sistemi hakkında en büyük endişeniz nedir?

- ☐ Fonların iyi değerlendirilemeyeceği endişesi
- ☐ Devlet katkısının ileride kaldırılacağı endişesi
- ☐ 56 yaşına ulaştıktan sonra emekli maaşı olarak ödeme alamayacağım endişesi
- ☐ Diğer tasarruf araçlarından daha az kazanç sağlayacağım endişesi

	Lütfen BES sistemi hakkında düşünce derecenizi belirtiniz. 1-Kesinlikle Katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle Katılıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
16	Bireysel emeklilik sisteminin güvenilirliğine inanırım.					
17	Bireysel emeklilik sistemini çevremdekilere tavsiye edebilirim.					
18	Bireysel emeklilik sisteminin birkaç yıl içinde daha çok gelişeceğine inanıyorum.					
19	Bireysel emeklilik sistemin avantajlarını görmek için erken olduğunu düşünüyorum.					
20	Bireysel emeklilik sistemi yerine diğer tasarruf araçlarının daha kazançlı olduğunu düşünüyorum.					
21	Bireysel emeklilik sisteminin rahat bir emeklilik yaşamamda yardımcı olacağına inanıyorum.					
22	Bireysel emeklilik sistemine giriş aidatının yüksek olduğunu düşünüyorum.					
23	Bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği 56 yaş sınırını uygun buluyorum.					
24	Bireysel emeklilik sisteminin emekli olmak için belirlediği en az 10 yıllık tasarruf yapma süresini uygun buluyorum.					
25	Bireysel emeklilik sistemine dahil olan kişilere devletin vermiş olduğu prim oranını uygun buluyorum.					
26	Bireysel emeklilik sisteminde yapılan kesintilerin fazla olduğunu düşünüyorum.					
27	Bireysel emeklilik sistemi için sigorta şirketlerinin yeterli reklam ve bilgilendirme yapmadıklarını düşünüyorum.					
28	Bireysel emeklilik sistemine zorunlu katılımın yararlı olacağına inanıyorum.					
29	Bireysel emeklilik sistemine dahil olmak için gelirim yetersiz olduğunu düşünüyorum.					
30	Bireysel emeklilik sistemine bakış açımı dini inanış(faiz) etkiler.					

Ek-2: Etik Kurulu Değerlendirme Raporu

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

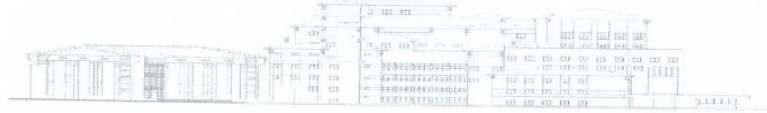
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU DEĞERLENDİRME RAPORU
Toplantı Tarihi : 22.06.2020
Toplantı No: 2020/65

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sevilay KIRAN'ın "Bireysel Emeklilik Tercihine Etki Eden Faktörler ve Trabzon Alt Bölgesinde Bir Uygulama" isimli projesi için çalışmalar yapılması düşünülmektedir. Bu çerçevede yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

- ☒ Etik açıdan uygun bulunmuştur.
☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.
☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

		Uygun Uygundur	Uygun Değildir*	Değişikliklerle Uygundur*
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ	(Başkan)			
Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜK	(Üye)			
Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN	(Üye)			
Prof. Dr. Ali Sait ALBAYRAK	(Üye)			
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR	(Üye)			
Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI	(Üye)			
Prof. Dr. Hasan Ali ESİR	(Üye)			

- * Uygun bulunmaması halinde gerekçelerini içeren bir raporun sunulmasını gerektirir.
* Değişiklik önerisini içeren raporun sunulmasını gerektirir.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fener Mah. Zihni Derin Yerleşkesi 53100 RİZE
Tel: 0. 464 223 81 00 Faks: 0. 464 223 63 28
www.erdogan.edu.tr

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Sevilay KIRAN		
Doğum Yeri ve Yılı	[REDACTED]		
Medeni Durumu	[REDACTED]		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce, Orta Düzey		
Öğrenim Durumu	Başlama- Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2006	2010	Samsun Mithat Paşa Anadolu Lisesi
Ön Lisans	2010	2012	Gümüşhane Üniversitesi M.Y.O İşletme Yönetim ve Organizasyon Bölümü
Lisans	2012	2016	Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümü
Yüksek Lisans	2018	2021	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı
Çalıştığı Kurumlar (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1.Denizbank A.Ş		2012	2013
2.Ertürk İnşaat A.Ş		2013	2018
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller İletişim			
(eposta)	[REDACTED]		